

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY
SCIENCES

OF SOCIAL AND POLITICAL

ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΚΑΙ ΝΕΟΤΕΡΗ ΙΣΤΟΡΙΑ»
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΝΕΟΤΕΡΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

The Anti Jacobin: Μία εβδομαδιαία εφημερίδα για τη βρετανική πολιτική στα χρόνια των
Επαναστατικών Πολέμων στην Ευρώπη (1797-1798).

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Ιωάννης Π. Χουντής

01251120M023

Αθήνα, 2022

Τριμελής Επιτροπή

Νάσια Γιακωβάκη, Επίκουρη Καθηγήτρια, Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών (επιβλέπουσα).

Λίνα Λούβη, Καθηγήτρια, Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας, Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών.

Δέσποινα Παπαδημητρίου, Καθηγήτρια, Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας, Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών.

Copyright © Ιωάννης Π. Χουντής, 2022

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

Στον Δημήτριο και την Ανδρομάχη

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θερμές ευχαριστίες στην επιβλέπουσα καθηγήτριά μου Νάσια Γιακωβάκη χωρίς της οποίας την πολύτιμη βοήθεια και καθοδήγηση δεν θα ήμουν σε θέση να ολοκληρώσω την ανά χείρας διπλωματική εργασία.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Αντικείμενο της παρούσας διπλωματικής εργασίας είναι ένα έντυπο ως προς τη βρετανική πολιτική στα χρόνια των Επαναστατικών Πολέμων στην Ευρώπη, όπως καταγράφεται στις σελίδες της εβδομαδιαίας εφημερίδας *The Anti-Jacobin*. Τα επιμέρους πρόσωπα στα οποία δίδεται έμφαση είναι ο Ναπολέων και ο Ουίλιαμ Πιτ ο Νεότερος ενώ η χρονική περίοδος εξέτασης (1797-1798) συμπίπτει με την έκδοση της εφημερίδας. Πιο συγκεκριμένα, εξετάζεται η πρόσληψη του Ναπολέοντα από την βρετανική κοινή γνώμη και τους Βρετανούς πολιτικούς κατά τη διάρκεια των ετών μεταξύ της υπογραφής της Συνθήκης του Κάμπο Φόρμιο (Campo Formio) και της Ναυμαχίας του Νείλου. Επιπλέον, στο επίπεδο της ιστορίας της οικονομικής σκέψης πραγματοποιείται ανάλυση του πρώτου γενικού φόρου εισοδήματος που θεσμοθετήθηκε εκείνο το έτος στον κρατικό προϋπολογισμό που εισηγήθηκε η κυβέρνηση Πιτ. Σημειώνεται ως προς την μεθοδολογία πως πρωτογενής πηγή για αμφότερα τα θέματα αποτελεί το *Anti-Jacobin*, που εξέδιδε μαζί με τους συνεργάτες του ο Τζωρτζ Κάνιγκ, μετέπειτα πρωθυπουργός της Βρετανίας.

Ο σκοπός αυτής της εξέτασης είναι διττός: Αφενός, στοχεύει στην αποτύπωση του τρόπου με τον οποίον χρησιμοποιούταν ο Τύπος για την υποστήριξη συγκεκριμένων πολιτικών. Αφετέρου, αποσκοπεί στην παροχή περισσότερων πληροφοριών για την καριέρα και την εικόνα του Ναπολέοντα το κρίσιμο χρονικό διάστημα πριν από την ανάληψη της Υπατείας και για την μέθοδο θεσμοθέτησης του πρώτου φόρου εισοδήματος φυσικών προσώπων στην Ευρώπη.

ABSTRACT

In this dissertation the reception of Napoleon from British public opinion and leading British politicians during the years 1797-1798, and more specifically between the signing of the Treaty of Campo Formio and the Naval combat in the Nile is examined. Furthermore, in the light of the history of economic thought an analysis of the first income tax enacted by William Pitt's government is offered. For both subjects George Canning's weekly periodical, *The Anti-Jacobin* is used as the primary source.

The purpose of the present examination is twofold: First to illustrate how the press was utilized by political leadership during the late eighteenth-century in order to rally public opinion against France. And second, to provide critical and novel information on an early stage of Napoleon's career before he became Consul and to present how the first income tax was established and what reactions it provoked.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή 9-12

ΜΕΡΟΣ Α

Οι Ναπολεόντειοι Πόλεμοι, ο Τύπος και το *The Anti-Jacobin*

Κεφάλαιο 1 – Εντάσσοντας το *The Anti-Jacobin* στην εποχή και τη συγκυρία (1785-1798) 15-29

- 1.1. Ο Τύπος στην Βρετανία: ιστορική επισκόπηση
- 1.2. 1785-1791: Η ανόρθωση της Μεγάλης Βρετανίας και η Γαλλική Επανάσταση
- 1.3. 1791-1793: Η κατάρρευση της Τριπλής Συμμαχίας και η βρετανική ουδετερότητα
- 1.4. 1793-1797: Ο πόλεμος του Πρώτου Συνασπισμού
- 1.5. 1789-1798: Η εσωτερική πολιτική σκηνή

Κεφάλαιο 2 - Η ζωή και η πολιτική καριέρα του George Canning ως και την έκδοση του *The Anti-Jacobin* (1770 – 1796) 30-44

Κεφάλαιο 3 - Η έκδοση του *The Anti-Jacobin* 45-52

ΜΕΡΟΣ Β

Ο Ουίλιαμ Πιτ και ο Βοναπάρτης στις σελίδες του *The Anti-Jacobin*

Κεφάλαιο 4- Οι οικονομικές πολιτικές του Ουίλιαμ Πιτ μέσα από τις συμβολές του στο *The Anti-Jacobin* 54-71

- 4.1. 1783-1797: Οικονομική ανόρθωση και εξωτερικό χρέος
- 4.2. Η τριπλή αξιολόγηση (triple assessment) του 1798
- 4.3. Αξιολόγηση του προγράμματος
- 4.4. Η ανασκόπηση της κοινοβουλευτικής περιόδου του 1797-1798

Κεφάλαιο 5- Η εικόνα του Βοναπάρτη στις σελίδες του *Anti-Jacobin* 72-88

- 5.1. Οι πρώτες κινήσεις του Ναπολέοντα
- 5.2. Ο «προορισμένος κατακτητής της Αγγλίας».
- 5.3. Η υποτιθέμενη εισβολή στο Γιβραλτάρ και η ψευδής επιστολή του Βοναπάρτη.
- 5.4. Συμπεράσματα

Συμπεράσματα Γιατί Anti-Jacobin; 89-95

Παράρτημα 96-100

Βιβλιογραφία 100-101

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα διπλωματική εργασία εστιάζει σε σημαντικά γεγονότα της ιστορίας του μακρού δέκατου ογδόου αιώνα και πιο συγκεκριμένα σε αυτά των Επαναστατικών Πολέμων στην Ευρώπη. «Παράθυρο» στην εποχή και βάση εξέτασης των ζητημάτων αποτελεί ένα έντυπο, μία εβδομαδιαία εφημερίδα που κυκλοφόρησε περίπου για ένα χρόνο από το 1797 ως και το 1798 υπό τον τίτλο *The Anti-Jacobin* της οποίας εμπνευστής ήταν ο ιδιαίτερα γνωστός στην Ελλάδα για τον φιλελληνισμό του, Τζωρτζ Κάνιγκ (George Canning), που διετέλεσε Πρωθυπουργός και Υπουργός Εξωτερικών της Μεγάλης Βρετανίας.

Ορισμένες πληροφορίες για την δομή της ύλης. Η εργασία διαρθρώνεται εκτός της εισαγωγής, των συμπερασμάτων και του παραρτήματος σε πέντε κυρίως κεφάλαια σε δύο μέρη. Πιο συγκεκριμένα, τα κεφάλαια αυτά αναφέρονται πρώτον στην εσωτερική και διεθνή συγκυρία έκδοσης της εφημερίδας, δεύτερον στη ζωή και καριέρα του εμπνευστή του εντύπου Κάνιγκ, τρίτον στις διαδικασίες έκδοσης και στα χαρακτηριστικά του εντύπου, τέταρτον στις οικονομικές πολιτικές του Πρωθυπουργού Πιτ εν μέσω των Ναπολεόντειων Πολέμων και πέμπτο στην εικόνα του Βοναπάρτη, όπως αποτυπώνεται στον αγγλόφωνο Τύπο.

Το πρώτο μέρος εγκολπώνει τα πρώτα τρία κεφάλαια της εργασίας. Αρχικά, παρέχεται μία κατά το δυνατόν σύντομη επισκόπηση των βασικότερων πολιτικών, διπλωματικών και οικονομικών εξελίξεων από τη λήξη του Αμερικανικού Πολέμου για την Ανεξαρτησία ως και την έκδοση της εφημερίδας το 1797-1798. Πρόκειται για μία ιδιαίτερα πυκνή γεγονότων περίοδο, κατά την οποία διαμορφώνονται οι συνθήκες για το ξέσπασμα της Γαλλικής Επανάστασης, καλύπτοντας και τα πρώτα εννέα χρόνια των Επαναστατικών Πολέμων. Παράλληλα, παρέχονται βασικές πληροφορίες για την εξέλιξη και κατάσταση του Τύπου στη Βρετανία την ίδια χρονική περίοδο. Πιο συγκεκριμένα, στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται λόγος για την οικονομική ανόρθωση της Μεγάλης Βρετανίας μετά από τη λήξη της Αμερικανικής Επανάστασης. Επιπλέον, καταγράφονται κρίσιμες λεπτομέρειες για τη διπλωματική σκηνή, τις ευρωπαϊκές συμμαχίες και τα πολεμικά γεγονότα που ακολούθησαν την εκδήλωση της Γαλλικής Επανάστασης το 1789 ως και την έναρξη του Πολέμου του Δεύτερου Συνασπισμού (1798/9-1801/2). Στη συνέχεια σκιαγραφείται ο πόλεμος του Πρώτου Συνασπισμού που ξεκίνησε το 1792 με την συμμαχία Μεγάλης Βρετανίας, Αυστρίας και Πρωσίας

έναντι της Γαλλίας και της Ισπανίας και ολοκληρώθηκε το έτος έκδοσης της εφημερίδας, το 1797. Επιπλέον, κρίθηκε σκόπιμη η πανοραμική επισκόπηση της εσωτερικής πολιτικής σκηνής στη Βρετανία, με στόχο την εξοικείωση του αναγνώστη με τη δυναμική των γεγονότων και τη φυσιογνωμία των βασικών πρωταγωνιστών. Τέλος, γίνεται αναφορά στη σχέση των βρετανικών εντύπων και εφημερίδων με τη Γαλλική Επανάσταση.

Το δεύτερο κεφάλαιο αφιερώνεται στην παρουσίαση της ζωής και της πολιτικής καριέρας του Κάνιγκ, ο οποίος υπήρξε εμπνευστής της έκδοσης του *The Anti-Jacobin*. Η παρουσίαση των γεγονότων ξεκινά από τη νεανική ζωή του Κάνιγκ επιχειρώντας να ανευρεθούν τα κίνητρα που τον οδήγησαν στην εναντίωσή του προς τη Γαλλική Επανάσταση. Επιπλέον, καταγράφονται τα αξιώματα και οι βουλευτικές του θητείες, που συνδέονται με την έκδοση της εφημερίδας. Η βιογραφική επισκόπηση κρίνεται απαραίτητη προς την ανεύρεση των λόγων που ο αρχικά Ουίγος Κάνιγκ απέκοψε τις σχέσεις του με τους παλαιούς του συνεργάτες και συνασπίστηκε πολιτικά με τον Πιτ που εκπροσωπούσε τότε μία πιο συντηρητική στάση στα βρετανικά πολιτικά πράγματα.

Το τρίτο κεφάλαιο αποτελεί μία συγκεντρωτική παρουσίαση του εντύπου ενώ παρέχονται πληροφορίες από τις διαθέσιμες αρχειακές πηγές για τον τρόπο που οργανώθηκε η έκδοση της εφημερίδας, ποια ήταν τα κεντρικά πρόσωπα που αναμείχθηκαν στην έκδοση και πως είναι διαρθρωμένα τα επιμέρους φύλλα της. Προκύπτει πως η εβδομαδιαία εφημερίδα χωριζόταν σε δύο τέσσερα κυρίως μέρη, ένα κεντρικό άρθρο γνώμης -συνήθως ανυπόγραφο-, διορθώσεις ψευδών ειδήσεων και παρεξηγήσεων, που καταγράφονταν σε άλλες εφημερίδες, παροχή σύντομων ειδήσεων από το Εξωτερικό και τέλος σατιρικά ποιήματα κατά των Γάλλων και Βρετανών Ιακωβίνων. Η παρούσα εργασία εστιάζει, κυρίως, στο κεντρικό άρθρο κάθε φύλλου και στις ειδήσεις που παρέχονται από την Ευρώπη και αλλού.

Στο δεύτερο μέρος και στο τέταρτο και πέμπτο κεφάλαιο αναπτύσσεται η κυρίως ύλη της εργασίας με τις δύο θεματικές ενότητες, η πρώτη συνδεδεμένη με την εσωτερική πολιτική και η δεύτερη με τα εξωτερικά διπλωματικά και στρατιωτικά γεγονότα. Πιο αναλυτικά, στο τέταρτο κεφάλαιο παρουσιάζονται οι οικονομικές πολιτικές που εισήχθησαν στην Βρετανία από τον Πρωθυπουργό Πιτ. Επί της ουσίας, μέσα από τις πρωτότυπες συμβολές του Πιτ στην εφημερίδα, είμαστε σε θέση να

αναλύσουμε το οικονομικό του πρόγραμμα. Τούτο είναι ιδιαίτερα σημαντικό καθώς πρόκειται για μία πρωτογενή παρουσίαση των κεντρικών ιδεών και στοχεύσεων από τον ίδιο τον εμπνευστή του. Η αξία αυτών των κειμένων για την ιστορία της οικονομικής σκέψης είναι μεγάλη, καθώς εκείνη την χρονιά (1797-1798) παγιώθηκε ένα σύστημα αναλογικής και προοδευτικής φορολογίας φυσικών προσώπων. Παράλληλα, καταγράφεται η αξιολόγηση του προγράμματος του Πιτ από τους μετέπειτα ιστορικούς, που το μελέτησαν.

Το πέμπτο και τελευταίο κεφάλαιο συνδέεται με την σκιαγράφιση του προσώπου του Βοναπάρτη στις σελίδες της εφημερίδας. Το 1797-1798 ο Βοναπάρτης ξεκινούσε την ένδοξη καριέρα του έχοντας, μόλις, ολοκληρώσει την Πρώτη Ιταλική Εκστρατεία στη Βόρειο Ιταλία. Επομένως, η αξία των εν λόγω αναφορών είναι διπλή: αφενός αναφέρονται σε μία αρκετά πρώιμη και εν μέρει άγνωστη περίοδο της καριέρας του Βοναπάρτη -πριν από την ανάληψη της Υπατείας- και αφετέρου διότι πραγματοποιείται από την οπτική ενός τρίτου, του βρετανικού κοινού, επιτρέποντάς μας να εξετάσουμε το πως προσλαμβάνονταν αυτή η ιστορική προσωπικότητα εκτός των Γαλλικών συνόρων. Οι περισσότερες πληροφορίες εντοπίζονται στις ενότητες ειδήσεων από το Εξωτερικό, είναι σύντομες και συνοδεύονται ελάχιστες φορές από σχόλια. Ως εκ τούτου, δεν πρόκειται για μία συστηματική και εξαντλητική παρουσίαση του χαρακτήρα του Βοναπάρτη από τους συντάκτες της εφημερίδας. Περισσότερο αφορά την προσπάθεια ανασύνθεσης της πρόσληψής του μέσα από τη συγκέντρωση όλων των ειδήσεων που τον αφορούν.

Ακολουθούν τα συμπεράσματα και η προσπάθεια ερμηνείας της επιλογής του εν λόγω τίτλου για την εφημερίδα, το παράρτημα με μία υποτιθέμενη επιστολή του Βοναπάρτη που δημοσιεύθηκε στο 33^ο φύλλο της εφημερίδας και ο βιβλιογραφικός κατάλογος.

Ως προς τη μεθοδολογία που ακολουθείται στην παρούσα εργασία, αυτή συνδυάζει τις πρωτογενείς πηγές με τη δευτερογενή βιβλιογραφία. Ως προς τις πρωτογενείς πηγές, πρώτιστης σημασίας και σκελετός της εργασίας είναι τα τριάντα οκτώ τεύχη της εφημερίδας, που εκδόθηκαν μεταξύ του 1797 και του 1798. Επιπλέον, γίνεται χρήση -όπου ήταν διαθέσιμο και δυνατόν- εγγράφων από τα αρχεία των βασικών πρωταγωνιστών, που συνδέονται με την έκδοση της εφημερίδας. Ως προς τη δευτερογενή βιβλιογραφία αυτή περιορίζεται σε άρθρα και μονογραφίες που

ασχολούνται με τα πρόσωπα της περιόδου, με τις οικονομικές, πολιτικές και διπλωματικές εξελίξεις, διότι δεν υπάρχει κανένα έργο που να αφορά αποκλειστικά την εφημερίδα, που εξετάζεται εδώ.

Τελικά, ο στόχος αυτής της διπλωματικής εργασίας είναι διπλός. Αφενός, να παρασχεθούν ορισμένα συμπεράσματα για το πως οι πολιτικοί του δέκατου ογδόου αιώνα εργαλειοποιούσαν τον Τύπου για την εξυπηρέτηση των πολιτικών τους στόχων. Αφετέρου, για να καταγραφούν πληροφορίες μέσω των πρωτογενών πηγών για την πορεία του Ναπολέοντα πριν από την ανάρρησή του ως επικεφαλής της Γαλλίας αλλά και για το πως σχεδιάστηκε, εφαρμόστηκε και αξιολογήθηκε η πρώτη προοδευτική και αναλογική φορολογία εισοδήματος στην Νεότερη Ευρώπη.

ΜΕΡΟΣ Α

Οι Ναπολεόντειοι Πόλεμοι, ο Τύπος και το *The Anti-Jacobin*

Κεφάλαιο 1 – Εντάσσοντας το *The Anti-Jacobin* στην εποχή και τη συγκυρία (1785-1798)

Η εβδομαδιαία εφημερίδα *The Anti-Jacobin* εκδόθηκε από τον Τζωρτζ Κάνιγκ (George Canning)¹ και τους συνεργάτες του κατά τη διάρκεια της κοινοβουλευτικής συνόδου του 1797-1798, ενόσω η Γαλλική Επανάσταση βρισκόταν σε εξέλιξη και ο Αγγλο-γαλλικός πόλεμος μαινόταν.² Πριν από την ανάλυση του περιεχομένου της έκδοσης αλλά και της απόπειρας απάντησης των ερευνητικών ερωτημάτων, που τέθηκαν στην εισαγωγή, κρίνεται ωφέλιμη μία σύντομη ιστορική επισκόπηση των βασικότερων πολιτικών και διπλωματικών γεγονότων που εκτυλίχθηκαν εκείνη τη περίοδο στη Μεγάλη Βρετανία³ αλλά και την Ηπειρωτική Ευρώπη. Μία τέτοια αναδρομή κρίθηκε απαραίτητη για την ένταξη της εφημερίδας στο ιστορικό πλαίσιο της εποχής και για τη σύνδεση των βασικότερων πρωταγωνιστών με κρίσιμα γεγονότα που επηρέασαν με ποικίλους τρόπους τις εξελίξεις.

1.2.Ο Τύπος στην Βρετανία: ιστορική επισκόπηση

Πριν πραγματοποιηθεί αναλυτική αναφορά στη συγκυρία που οδήγησε στην έκδοση του *The Anti-Jacobin* αλλά και στις πληροφορίες που διαθέτουμε για τη διαδικασία σύνταξης των τευχών, παρέχεται μία σύντομη πανοραμική επισκόπηση των διεργασιών στο πεδίο του Τύπου στη Μεγάλη Βρετανία από την Ένδοξη Επανάσταση του 1688/9 ως και την εκδήλωση της Γαλλικής Επανάστασης εκατό περίπου έτη αργότερα. Μεταξύ των πολλών ενδιαφερόντων μελετών για το θέμα, επελέγη η πρόσφατη και

¹ Σε όλη την έκταση της παρούσας εργασίας τα ονόματα μεταγράφονται από την αγγλική γλώσσα στην ελληνική με την αγγλική ονομασία να παρατίθεται εντός παρένθεσης κατά την πρώτη αναφορά συνοδευόμενη από τον αριστοκρατικό τίτλο. Τούτο υιοθετείται ως πρακτική διότι λόγω των ιδιαιτεροτήτων της εποχής, πολλά από τα ιστορικά πρόσωπα δεν είναι γνωστά με το επίθετό τους αλλά με τον τίτλο ευγενείας τους.

² Επιλέγεται ο όρος «πολιτική εφημερίδα» (*passim* απλώς «εφημερίδα»), καθώς στα φύλλα εντοπίζονται πολιτικά σχόλια, επιστολές αλλά και ειδήσεις από το Εξωτερικό. Τούτου δοθέντος, δεν πρόκειται για αμιγώς ειδησεογραφικό φύλλο, όπως άλλες καθημερινές εφημερίδες της εποχής, αλλά ούτε και φιλολογικό – πολιτικό περιοδικό, όπως λόγου χάρη το *Edinburgh Review*. Πρέπει να σημειωθεί πως στα τέλη του δέκατου ογδόου αιώνα οι αγγλικοί όροι «journal», «magazine» και «periodical» δεν χρησιμοποιούνταν πάντοτε με την ίδια συνέπεια και αποκλειστικότητα.

³ Οι όροι Μεγάλη Βρετανία, Αγγλία και Ηνωμένο Βασίλειο χρησιμοποιούνται εναλλακτικά σε αυτή την εργασία με στόχο την εκφραστική ποικιλία. Επί της ουσίας, όμως, αναφέρονται στην ίδια κρατική οντότητα, αυτή της Βρετανικής Αυτοκρατορίας, όπως είχε αποκρυσταλλωθεί στις δεκαετίες της καριέρας του Τζωρτζ Κάνιγκ.

επικαιροποιημένη μελέτη του Will Slauter, *The Rise of the Newspaper in England*, απ' όπου και αντλούνται σε μεγάλο βαθμό οι παρακάτω πληροφορίες.⁴

Ο Slauter παρέχει μία ενδιαφέρουσα και εμπειριστατωμένη αναδρομή στην εμφάνιση, την εξέλιξη και την ανάπτυξη του Τύπου στη Μεγάλη Βρετανία από την εποχή των τελευταίων βασιλέων της δυναστείας Τυδώρ (Tudor) ως και εκείνων της δυναστείας των Στιούαρτς (Stuarts) και μετέπειτα. Τούτη η ανάπτυξη δεν ήταν πάντοτε ούτε οργανική, ούτε μία απρόσκοπτη διαδικασία. Υπήρξαν πολλοί που προσπάθησαν να χειραγωγήσουν τον Τύπο. Ο συγγραφέας αναφέρεται διεξοδικά σε μία σειρά ζητημάτων, όπως οι περιορισμοί στην κυκλοφορία του Τύπου, η φυσιολογία των πρώιμων ενημερωτικών εντύπων, ο ρόλος της κρατικής φορολογίας και των ιδιωτικών εμπορικών διαφημίσεων στην ανάπτυξή τους, το δίκτυο μεταφοράς και διανομής αλλά και οι πηγές των ειδήσεων. Αυτό που επιβεβαιώνεται στη μελέτη του Slauter είναι η αναμφίβολη άνθιση του Τύπου κατά τον δέκατο όγδοο αιώνα αλλά και η έντονη συμμετοχή των διαφόρων εντύπων, αρθρογράφων και δημοσιογράφων στην συζήτηση και συχνά σύγκρουση για τη Γαλλική Επανάσταση.

Στα τέλη του δέκατου έβδομου αιώνα έλαβαν χώρα σημαντικά γεγονότα τα οποία έδωσαν, εν τέλει, δυναμική στην ανάπτυξη της ελευθεροτυπίας. Το 1685 μετά από την διαδοχή του Καρόλου Β΄ από τον Ιάκωβο Β΄, τον τελευταίο βασιλιά της δυναστείας των Στιούαρτς, το Κοινοβούλιο ανανέωσε τον υπάρχοντα αδειοδοτικό νόμο, επιτρέποντας ως το 1688 μονάχα την κυκλοφορία δύο εφημερίδων, της *London Gazette* και της *Observer* του Ρότζερ λ' Εστρέντζ (Roger L'Estrange). Επί της ουσίας, ως τότε, υπήρχε μία κρατική εφημερίδα, η *London Gazette* και το ολιγοπώλιο της εφημερίδας του λ' Εστρέντζ. Μετά από την Ένδοξη Επανάσταση και την έξωση των Στιούαρτς, ο Τύπος άνθισε για μικρό χρονικό διάστημα, ως επακόλουθο των πολιτικών διεργασιών της περιόδου. Εν τούτοις, ο νέος βασιλέας, Γουλιέλμος Γ΄, άρχισε γρήγορα να καταβάλλει προσπάθειες ελέγχου του Τύπου. Μάλιστα, η Χάρτα των Δικαιωμάτων (Bill of Rights) του 1689 δεν αναφερόταν ρητά στην ελευθερία του Τύπου επιτρέποντας έτσι στο Κοινοβούλιο να διατηρήσει την πρακτική της μη δημοσίευσης των πρακτικών των συζητήσεών του, όπως συνέβαινε όλα τα προηγούμενα χρόνια. Τούτη η πολιτική αποτελούσε ένα σημαντικό εμπόδιο στην δημιουργία διαφάνειας στη

⁴ Η μελέτη δημοσιεύθηκε ως το δεύτερο κεφάλαιο του συλλογικού Richard R. John και Jonathan Silberstein Loeb (επιμ.), *Making News: The Political Economy of Journalism in Great Britain and the United States from the Glorious Revolution to the Internet* (Οξφόρδη: Oxford University Press, 2015): 19-46.

σφαίρα της πολιτικής. Τέλος, ακόμη και μετά από την Επανάσταση, η *London Gazette* παρέμεινε η μόνη εγκεκριμένη πολιτική εφημερίδα.

Το 1688 είχε, όμως, αλλάξει θεαματικά την κατάσταση. Είχε θέσει σε κίνηση μία δυναμική, η οποία ήταν, πλέον, ιδιαίτερα δύσκολο να ανακοπεί δια μακρόν. Η νέα πολιτική και συνταγματική κατάσταση απαιτούσε καλύτερη πληροφόρηση των υπηκόων της χώρας όχι μόνο για τις κοινοβουλευτικές εξελίξεις αλλά και για τα οικονομικά γεγονότα που σχετίζονταν με το εμπόριο (τιμές, φόροι, δασμοί, κ.α.) της ολοένα και αυξανόμενης γεωγραφικά Αυτοκρατορίας. Αποτελούσε, δηλαδή, ένα μέσο πληροφόρησης που εφαπτόταν των ολοένα συνθετότερων εμπορικών και οικονομικών συναλλαγών, που πόρρω διέφεραν από την εσωστρεφή οικονομική κατάσταση της Αγγλίας των Τυδώρ και των Στιούαρτς. Επιπλέον, η πολιτική κυριαρχία των Ουίγων - κυρίως μετά από την άνοδο στο θρόνο των δύο πρώτων Ανοβεριανών βασιλέων, Γεωργίου Α΄ και Γεωργίου Β΄-, κατέστησε δύσκολη την επιπρόσθετη ανανέωση του παλαιού αδειοδοτικού νόμου. Αυτό που κατόρθωσαν οι υποστηρικτές της αδειοδότησης ήταν η ανανέωση του νόμου μονάχα για ένα μικρό χρονικό διάστημα, ως και το 1695. Τότε, ο γνωστός φιλόσοφος Τζων Λωκ (John Locke) ετοίμασε ένα από τα κείμενά του κατά της λογοκρισίας και ο Βουλευτής Έντουαρντ Κλαρκ (Edward Clarke) ξεκίνησε μία δυναμική εκστρατεία κατάργησης του νόμου. Αμφότεροι συνείσφεραν έτι περαιτέρω στην προσπάθεια κατάργησης του νόμου, ο οποίος εξεμέτρησε τελικά το ζην του. Σε κάθε περίπτωση, η ισχύς του νόμου εξέπνευσε το 1695 και δεν ανανεώθηκε ποτέ ξανά, ανοίγοντας τις πόρτες για την καθιέρωση της ελευθεροτυπίας στην Αγγλία.

Η κατάργηση ή καλύτερα η μη ανανέωση του αδειοδοτικού νόμου παρέσχε πεδίο δόξης λαμπρό για τις εφημερίδες και τα φυλλάδια (pamphlets) κάθε είδους. Την ίδια περίοδο εμφανίζεται και η πειρατεία, η οποία αφορά τη παραβίαση ορισμένων εμπορικών και φορολογικών κανόνων που αφορούσαν στον Τύπο και τη λειτουργία του. Κατά τη βασιλεία της Βασίλισσας Άννας (1702-1707), οι νέες εφημερίδες ήταν κυρίως τρεις: η *Flying Post* που υποστήριζε τους Ουίγους, η *Post Boy* που συμπαρατασσόταν με τους Τόρις και η *Post-Man* που έγραφε για γεγονότα εξωτερικής πολιτικής. Οι εφημερίδες αυτές στέλνονταν με το ταχυδρομείο και κυκλοφορούσαν τρεις φορές την εβδομάδα. Το περιεχόμενό τους περιοριζόταν κυρίως σε σύντομες ειδήσεις και όχι εκτενή πολιτικό σχολιασμό (editorial). Θύμιζαν, δηλαδή, περισσότερα τα πρώιμα corantos με τις σύντομες περιεκτικές ειδήσεις, παρά τα έντυπα Αγγλικού

Εμφυλίου Πολέμου του δέκατου εβδόμου αιώνα. Η πρακτική να μην δημοσιεύονται λεπτομέρειες για τις κοινοβουλευτικές διεργασίες διατηρήθηκε ενώ οι εκδότες και οι συντάκτες δεν εργάζονταν, πια, απευθείας για την κυβέρνηση, προσπαθώντας να ισορροπήσουν μεταξύ της ικανοποίησης των αναγνωστών τους και του Κοινοβουλίου.

Στις αρχές του δέκατου ογδόου αιώνα υπήρξαν νέες εξελίξεις. Ο επιδραστικός υπουργός της Βασίλισσας Άννας, Ρόμπερτ Χάρλεϋ (Robert Harley) επιστράτευσε το λογοτεχνικό ταλέντο του Ντάνιελ Ντεφόου (Daniel Defoe), του Τζόναθαν Σουϊφτ (Jonathan Swift) και άλλων. Επιπλέον, το 1720 ιδρύεται η σημαντική *London Journal* και το 1726 η *Craftsman*. Αρχικά, και οι δύο εφημερίδες τάχθηκαν απέναντι στη κυβέρνηση του Πρωθυπουργού Σερ Ρόμπερτ Ουώλπολ (Sir Robert Walpole), ο οποίος όμως τελικά αγόρασε την *London Journal* μετατρέποντάς την σε φιλοκυβερνητικό όργανο. Επιπλέον, έστησε νέες εφημερίδες για την υποστήριξη του κυβερνητικού του έργου, διατηρώντας και την παρηκμασμένη, πλέον, *London Gazette*. Τέλος, οι πρώτες δεκαετίες του δέκατου ογδόου αιώνα αποτελούν μεταβατική περίοδο για τη λογοκρισία, η οποία σταδιακά εγκαταλείπεται ως συστηματική και διάχυτη πρακτική.

Πάντως, μεταξύ του 1700 και του 1765 εμφανίζονται εξήντα τίτλοι με διαφορετική διάρκεια εκδοτικής ζωής ενώ ορισμένοι εξ αυτών δημοσιεύονται και εκτός Λονδίνου. Η κυβέρνηση, μάλιστα, προσπαθούσε -ανεπιτυχώς- να περιορίσει την διακίνηση νέων εντύπων με την επιβολή φόρων περί Τύπου. Επιπροσθέτως σύμφωνα με τον Slauter, το 1776 το κυρίως αναγνωστικό κοινό αφορούσε εμπόρους, τεχνίτες και ιδιοκτήτες καταστημάτων με εισόδημα άνω των πενήντα λιρών το χρόνο, ένα διόλου ευκαταφρόνητο ποσό. Την ίδια περίοδο εμφανίζονται και οι πρώτες διαφημίσεις στις εφημερίδες επιτρέποντάς τους να αποκτήσουν ακόμη μεγαλύτερη ανεξαρτησία από την εκάστοτε κυβέρνηση. Ως προς την διανομή τους, οι εφημερίδες κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου πωλούνται μέσω τοπικών καταστημάτων, κυρίως από τις γυναίκες. Επίσης, η βελτίωση των υποδομών και του οδικού δικτύου διευκόλυνε σταδιακά την διαβίβαση των νέων και των εφημερίδων σε όλες τις περιοχές της χώρας. Τα χρόνια αυτά ευδοκιμούν έντυπα κάθε είδους, όπως εφημερίδες, δοκιμακά περιοδικά και μηνιαίες συνόψεις πολιτικών, στρατιωτικών και λογοτεχνικών γεγονότων. Τέλος, στις αρχές του 1770 καταγράφονται σιγά-σιγά και οι διεργασίες του Κοινοβουλίου, πρώτα της Βουλής των Κοινοτήτων και τελικά και της Βουλής των Λόρδων.

Κατά την περίοδο αυτή, έχει αλλάξει και η φυσιογνωμία και το περιεχόμενο των εφημερίδων. Άλλες εκδίδονται καθημερινά, άλλες τρεις φορές την εβδομάδα και άλλα περιοδικά μία φορά τον μήνα. Το περιεχόμενό τους δεν περιορίζεται σε ειδήσεις αλλά δημοσιεύονται επιπλέον δοκίμια, γράμματα προς τον εκδότη, αποσπάσματα βιβλίων αλλά και διαφημίσεις. Κύριο μέσο σύνταξης της ύλης είναι η παράγραφος και όχι το άρθρο όπως το γνωρίζουμε σήμερα ενώ η θεματολογία εκτείνεται από την ειδησεογραφία, την πολιτική και την άποψη ως την λογοτεχνική κριτική, την ποίηση και τα εμπορικά προϊόντα. Πρόκειται για μία πραγματική άνθιση των εντύπων σε μία περίοδο έντονης πολιτικής αντιπαράθεσης και κομματικών εξάψεων. Οι πλέον σημαντικές και ισχυρές εφημερίδες είναι η *London Evening Post*, *Public Advertiser*, *Gazetteer and New Daily Advertiser*, *Morning Chronicle*. Κύρια πηγή πληροφοριών είναι τώρα το καράβι που μεταφέρει εμπόρους, ναύτες και αξιωματούχους απ' όλα τα μέρη της Βρετανικής Αυτοκρατορίας και όχι μόνο. Συμπερασματικά, ενώ πριν από το 1688 υπήρχε μονάχα μία επίσημη κρατική εφημερίδα, κατά το ξέσπασμα της Αμερικανικής Επανάστασης, σύμφωνα με τους υπολογισμούς του Slauter, υπήρχαν είκοσι μία στο Λονδίνο, σαράντα δύο στη Βόρειο Αμερική και άλλες περίπου πενήντα στις λοιπές βρετανικές πόλεις. Στα μέσα του δέκατου ογδόου αιώνα η ανάπτυξη του Τύπου στον αγγλόφωνο κόσμο ήταν συντελεσμένο γεγονός.

Η επόμενο περίοδος που σχετίζεται με τη Γαλλική Επανάσταση έχει μελετηθεί εκτενώς από ιστορικούς του Τύπου και των Ναπολεόντειων Πολέμων. Οι παρακάτω πληροφορίες αντλούνται από την μελέτη του Stuart Andrews, *The British Periodical Press and the French Revolution, 1789–99*, που αποτελεί, ίσως, την εγκυρότερη μονογραφία στο ζήτημα.⁵ Το κοσμοϊστορικό γεγονός της εκδήλωσης της Γαλλικής Επανάστασης το 1789 προκάλεσε μία έκρηξη στην δημιουργία νέων εφημερίδων στην Βρετανία. Όπως είχε συμβεί στο παρελθόν, τα πολιτικά γεγονότα εντός και εκτός της Βρετανίας τροφοδοτούσαν το αναγνωστικό κοινό και πυροδοτούσαν τη συγκρότηση νέων εκδοτικών εγχειρημάτων. Πέραν από τις παραδοσιακές εφημερίδες, που αναφέρθηκαν παραπάνω και ήταν παγιωμένες και καθιερωμένες στη συνήθεια του ολοένα και αυξανόμενο αναγνωστικού κοινού, άρχισαν να δημοσιεύονται νέα φύλλα με σκοπό την υποστήριξη των επαναστατών και των Βρετανών θιασωτών τους ή με στόχο την αντίδραση στην Επανάσταση και την προσπάθεια στροφής της βρετανικής

⁵ Stuart Andrews, *The British Periodical Press and the French Revolution, 1789–99* (Λονδίνο: Palgrave MacMillan, 2000).

κοινής γνώμης προς τον πόλεμο με τη Γαλλία. Σε αυτό το πλαίσιο εντάσσεται και η δημοσίευση της *Anti-Jacobin*. Στις σελίδες του *The Anti-Jacobin* πραγματοποιούνται συχνές επιθέσεις αλλά και απαντήσεις σε δημοσιεύματα «φιλο-ιακωβινικών» εντύπων, όπως η *Courier and Star*, η *Morning Chronicle* και η *London Evening Post*. Ορισμένες περαιτέρω πληροφορίες για αυτές τις τρεις εφημερίδες είναι ωφέλιμες για την βέλτιστη κατανόηση του εκδοτικού περιβάλλοντος στη Βρετανία κατά τη Γαλλική Επανάσταση. Η *Chronicle* είχε ιδρυθεί το 1769 στο Λονδίνο. Πρόκειται για την εφημερίδα, όπου πρώτη φορά βρήκαν εκδοτική στέγη ο γνωστός κριτικός και δοκιμογράφος Ουίλιαμ Χάσλιτ (William Hazlitt) ως πολιτικός συντάκτης και ο Τσαρλς Ντίκενς (Charles Dickens) ως δημοσιογράφος. Επιπλέον, ήταν η πρώτη εφημερίδα που είχε έμμισθη συνεργασία με γυναίκα δημοσιογράφο, την Ελίζα Λυν Λίντον (Eliza Lynn Linton). Η εφημερίδα, συνήθως, διατηρούσε μία φιλική προς την επανάσταση ματιά. Η *Post* ήταν μία παλαιότερη εφημερίδα, η οποία υποστήριζε σταθερά τους Ιακωβίνους ως την παύση της έκδοσής της το 1797, εν μέσω της εξελισσόμενης Επανάστασης. Η *Courier and Star* επίσης δημοσίευε υποστηρικτικά προς τους Επαναστάτες άρθρα. Όλα τα φιλο-ιακωβινικά έντυπα απευθύνονταν σε δύο μεγάλες πολιτικές ομάδες: τους φιλελεύθερους Ουίγους του Τσαρλς Τζέιμς Φοξ (Charles James Fox) και τους ριζοσπάστες (radicals) του Λονδίνου, συνήθως αυτούς που προέρχονταν από τα ανώτερα κοινωνικά στρώματα, όπως ο Σερ Φράνσις Μπερντέτ (Sir Francis Burdett), οι οποίοι ονομάζονταν σε ελεύθερη μετάφραση ευγενείς μεταρρυθμιστές (genteel reformers). Από την άλλη, έντυπα όπως το *Anti-Jacobin* απευθύνονταν στους υποστηρικτές της κυβέρνησης αλλά και πολίτες, που διέκειντο εχθρικά απέναντι στη Γαλλία είτε για ιστορικούς, είτε για ιδεολογικούς λόγους. Αυτό ήταν το εκδοτικό στερέωμα, όταν ο Κάνιγκ αποφάσισε να εκδώσει μία εφημερίδα που θα υποστήριζε τη κυβέρνηση και θα ερχόταν σε ορισμένες φορές ευθείας αντιπαράθεση με τις φιλεπαναστατικές εφημερίδες.

1.2. 1785-1791: Η ανόρθωση της Μεγάλης Βρετανίας και η Γαλλική Επανάσταση

Η κατάσταση στην οποία βρισκόταν η Μεγάλη Βρετανία το έτος 1785 ήταν πολύ διαφορετική από την θέση της μετά από τη λήξη των Ναπολεόντειων Πολέμων στο Βατερλό το 1815. Κατά τη διάρκεια αυτών των τριάντα ετών η Βρετανία κατόρθωσε να επεκτείνει τα σύνορά της, να εγκαθιδρύσει την αυτοκρατορία της και να περιορίσει

σημαντικά τις δυνατότητες της ηπειρωτικής της αντιπάλου. Τα πράγματα ήταν πολύ διαφορετικά στην αρχή αυτών των τριάντα ετών. Πιο συγκεκριμένα, το 1785 με την λήξη του Πολέμου της Ανεξαρτησίας, η Βρετανία είχε απωλέσει οριστικά τις βορειοαμερικανικές της αποικίες, χάνοντας τον πόλεμο από τους Αμερικανούς επαναστάτες. Κατά την ύστερη φάση του πολέμου, η βουρβωνική Γαλλία συμμαχούσε με τους Αμερικανούς σε μία προσπάθεια να εκδικηθεί τη Βρετανία για την ήττα της στον Επταετή Πόλεμο (1754-1763). Βεβαίως, παρά τη νίκη της Γαλλίας στο πλευρό των συμμάχων της σε αυτό τον πόλεμο, η συμμετοχή της επιβάρυνε έτι περαιτέρω τις οικονομικές της δυνατότητες, επιταχύνοντας τις εξελίξεις προς το 1789. Εν τούτοις και η Βρετανία δεν αντιμετώπιζε καλύτερες προοπτικές. Σε οικονομικό – δημοσιονομικό επίπεδο η χώρα βαρυνόταν με ένα πολεμικό χρέος της τάξης των 242,9 εκατομμυρίων λιρών ενώ διπλωματικά δεν διέθετε κανέναν σταθερό σύμμαχο στην ηπειρωτική Ευρώπη. Ζητούμενο, λοιπόν, κατά τη νέα δεκαετία του 1780 ήταν η ανασυγκρότηση της χώρας και στο οικονομικό και στο διπλωματικό επίπεδο.

Το 1782, την κυβέρνηση του Λόρδου Νορθ (Frederick North, 2nd Earl of Guilford), διαδέχτηκαν βραχύβιες κυβερνήσεις, πριν από την ανάρρηση στον πρωθυπουργικό θώκο του Ουίλιαμ Πιτ του Νεότερου (William Pitt the Younger), υιού του Ουίλιαμ Πιτ του Πρεσβύτερου (William Pitt the Elder, 1st Earl of Chatham), ο οποίος διετέλεσε πρωθυπουργός κατά την νικηφόρα λήξη του Επταετούς Πολέμου.⁶ Οι ανορθωτικές προσπάθειες του Ουίλιαμ Πιτ από το 1785 ως και το 1793 επέτρεψαν στην Βρετανία να είναι σε θέση να συμμετάσχει στον πανευρωπαϊκό πόλεμο κατά της Γαλλίας από θέση ισχύος. Κατά πρώτον, το 1786 υπέγραψε την Αγγλο-γαλλική συνθήκη ελεύθερου εμπορίου με βάση τις διατάξεις της οποίας η Αγγλία και η Γαλλία συμφώνησαν στην αμοιβαία αποδοχή των εξαγωγών τους.⁷ Επιπροσθέτως, με πρωτοβουλία του Πιτ συγκροτήθηκε ένα «Ένιαίο Ταμείο» (Consolidated Fund) για την άμεση εξυπηρέτηση και σταδιακή αποπληρωμή του υπέρογκου δημοσίου χρέους της χώρας.⁸ Αμφότερες οι επιλογές του Πιτ συνείσφεραν στην μερική αλλά κρίσιμη

⁶ Στο εξής το ονοματεπώνυμο δηλώνει τον Νεότερο Ουίλιαμ Πιτ, εκτός αν σημειώνεται διαφορετική χρήση. Πιο συγκεκριμένα, την κυβέρνηση του Λόρδου Νορθ διαδέχτηκε αρχικά εκείνη του Λόρδου Σέλμπουρν (William Petty Fitzmaurice, 1st Marquess of Lansdowne, The Earl of Shelburne μεταξύ 1761-1784) και η συγκυβέρνηση του Τσαρλς Τζέιμς Φοξ (Charles James Fox) και του Λόρδου Νορθ υπό τον Δούκα του Πόρτλαντ (William Henry Cavendish Cavendish-Bentinck, 3rd Duke of Portland).

⁷ Jennifer Mori, *Britain in the Age of the French Revolution, 1785-1820* (Λονδίνο: Routledge, 2000), 185.

⁸ Mori, *Britain*, 185.

αποκατάσταση της χρηματοπιστωτικής ικανότητας της Βρετανίας, γεγονός που αποτελούσε ζητούμενα στην αρχή της θητείας του.

Στο διπλωματικό επίπεδο, το 1788 ολοκληρώθηκε η υπογραφή της συμφωνίας της Τριπλής Συμμαχίας μεταξύ της Βρετανίας, της Πρωσίας και των Ηνωμένων Επαρχιών (United Provinces) στον απόηχο της Ολλανδικής Πατριωτικής εξέγερσης του 1787, με την οποία είχε επιχειρηθεί η συγκρότηση συμμαχίας της Ολλανδίας με τη Γαλλία.⁹ Φυσικά, όπως συχνά συμβαίνει, τα σχέδια του Πιτ υποβοηθήσαν και οι εξελίξεις στο εσωτερικό της Γαλλίας. Πιο συγκεκριμένα, οι βρετανικές στοχεύσεις για μία ενεργότερο συμμετοχή στην ευρωπαϊκή διπλωματία ευνοούνταν από τη διοικητική παράλυση της Γαλλίας, απότοκο των εσωτερικών ανταγωνισμών μεταξύ του Στέμματος και της αριστοκρατίας. Κοντά σε αυτά, πρέπει να συνυπολογιστεί και η πρόθεση του Φρειδερίκου Γουλιέλμου Β΄ της Πρωσίας να συνάψει νέες συμμαχίες στην Δυτική Ευρώπη με στόχο την υποστήριξη των επεκτατικών του σχεδίων εις βάρος της Πολωνίας¹⁰. Τέλος, όπως σημειώνει η ιστορικός Jennifer Mori, τίποτε δεν επικούρησε περισσότερο την ανορθωτική προσπάθεια της Βρετανίας, όσο τα οικονομικά και πολιτικά προβλήματα που αντιμετώπιζε η Γαλλία κατά τα μέσα και τα τέλη της δεκαετίας του 1780.¹¹ Με αυτόν τον τρόπο η ανοδική πορεία της Βρετανίας συνέπιπτε με την οικονομική και διπλωματική κατιούσα του βασικού ηπειρωτικού αντιπάλου της.

1.3. 1791-1793: Η κατάρρευση της Τριπλής Συμμαχίας και η βρετανική ουδετερότητα

Την υπογραφή της Τριπλής Συμμαχίας ακολούθησε το ξέσπασμα της Γαλλικής Επανάστασης. Είναι σημαντικό να υπογραμμιστεί πως την αντεπαναστατική στάση δεν την συμμερίστηκε εξ αρχής ο Πιτ. Ο πρωθυπουργός ήλπιζε πως η ανάκληση του Ζακ Νεκέρ (Jacques Necker) ως Υπουργού Οικονομικών (Comptroller-General) από τον Λουδοβίκο ΙΣΤ΄ τον Σεπτέμβριο του 1789 θα οδηγούσε στην εγκαθίδρυση «ενός ελεύθερου συνταγματικού καθεστώτος» στη Γαλλία επαναφέροντας τη χώρα σε μία σχετική εσωτερική ηρεμία.¹² Η τήρηση μίας στάσης αναμονής και ουδετερότητας δεν

⁹ Στο ίδιο, 185.

¹⁰ Στο ίδιο, 185.

¹¹ Στο ίδιο, 185.

¹² Στο ίδιο, 188.

σήμαινε πως η βρετανική κυβέρνηση αδρανούσε. Αντίθετα, ενώ στο Λονδίνο ανέμεναν τις περαιτέρω επαναστατικές εξελίξεις, ο Πιτ αποπειράθηκε να συγκροτήσει μία ακόμη αμυντική συμμαχία στο πλαίσιο του «ομοσπονδιακού του συστήματος», αυτή τη φορά με την Ισπανία. Πιο συγκεκριμένα, οι εξελίξεις επιταχύνθηκαν τον Αύγουστο του 1790, όταν η Γαλλική Εθνοσυνέλευση σε μία προσπάθεια ανάληψης διπλωματικών πρωτοβουλιών ψήφισε την μετατροπή της παραδοσιακής Βουρβωνικής Οικογενειακής Συμμαχίας μεταξύ Γαλλίας και Ισπανίας (Bourbon Family Compact) σε Εθνική Συμμαχία (National Compact), εξοργίζοντας την Ιβηρική ηγεμονία η οποία, αναμενόμενα, άρχισε να αναζητά ένα νέο σύμμαχο στην Ευρώπη¹³.

Εν τω μεταξύ, στην Γαλλία οι εσωτερικές επαναστατικές διεργασίες προχωρούσαν με γοργούς ρυθμούς. Στην Βρετανία Υπουργός των Εξωτερικών είχε αναλάβει, τώρα, ο ξάδελφος του Πιτ, Ουίλιαμ Γκρένβιλ (William Wyndham Grenville, 1st Baron Grenville) ενώ ο επιδραστικός Σκότος πολιτικός Χένρυ Ντάντας (Henry Dundas, 1st Viscount Melville) είχε αναλάβει Υπουργός Εσωτερικών (Home Secretary). Παρά την κινητοποίηση της Αυστρίας και της Πρωσίας, η Βρετανία παρέμενε απρόθυμη να λάβει μέρος στον ευρωπαϊκό πόλεμο μετά από την διπλωματική αποτυχία της στην κρίση του Ochakow.¹⁴ Ως αποτέλεσμα αυτής της στάσης μέχρι και το τέλος του 1792, η Βρετανία ακολούθησε μία πολιτική ουδετερότητας που συνοψίζεται στην αποστροφή του Πιτ προς τον Έντμουντ Μπερκ (Edmund Burke): «θα συνεχίσουμε όπως είμαστε μέχρι την ημέρα της τελικής κρίσης.»¹⁵

Η Γαλλία κήρυξε επίσημα τον πόλεμο στην Αυστρία στις 20 Απριλίου του 1792. Όμως, ο Πιτ και ο Γκρένβιλ δεν εγκατέλειψαν την πολιτική της ουδετερότητας, ούτε μετά από την επίσημη κήρυξη του ευρωπαϊκού πολέμου¹⁶. Παράλληλα, η αρχική βρετανική εκτίμηση ήθελε την επαναστατημένη Γαλλία να μην αντέχει για πολύ εναντίον των συνδυασμένων γερμανικών δυνάμεων, ενώ η παλινόρθωση των Βουρβόνων φάνταζε, σχεδόν, δεδομένη. Αυτός είναι και ο λόγος για τον οποίον η βρετανική κυβέρνηση απέρριψε την προσφορά συμμαχίας εκ μέρους της Γαλλίας μέσω του Ταϋλλεράνδου (Charles-Maurice de Talleyrand, prince de Bénévent), ο οποίος πρόσφερε ως αντάλλαγμα την παραχώρηση της Μαρτινίκας και της Γουαδελούπης στη

¹³ Στο ίδιο, 188-189.

¹⁴ Στο ίδιο, 190.

¹⁵ Στο ίδιο, 190.

¹⁶ Στο ίδιο, 191.

Βρετανία.¹⁷ Παρά τις αρχικές επιτυχίες της Αυστρίας και της Πρωσίας, η κατάσταση του πολέμου άρχισε να μεταβάλλεται άρδην μετά από την ήττα της Πρωσίας στη Μάχη του Βαλμύ (Valmy) στις 20 Σεπτεμβρίου του 1792. Μάλιστα, σύντομα οι ανασυγκροτημένες γαλλικές δυνάμεις εισέβαλλαν στην αυστριακή Ολλανδία, τη Σαβοΐα και την Νίκαια.

Το φθινόπωρο του 1792 μία σειρά από εσωτερικά και εξωτερικά γεγονότα θα ωθούσαν, τελικά, τη Βρετανία προς τον πόλεμο. Αρχικά, μετά από τη νίκη των Γάλλων στη Μάχη του Βαλμύ, οι Βρετανοί ριζοσπάστες, που είχαν παραμείνει σιωπηλοί και ανενεργοί κατά το προηγούμενο καλοκαίρι, άρχισαν να πανηγυρίζουν με τη διοργάνωση δείπνων, παρελάσεων και την αποστολή συγχαρητηρίων επιστολών προς την Εθνοσυνέλευση.¹⁸ Τούτο το γεγονός σε συνδυασμό με την άφιξη προσφύγων στη Βρετανία λόγω των Σφαγών του Σεπτεμβρίου, την κήρυξη απεργίας από τους ναυτεργάτες στην ανατολική ακτή και τις συνεχείς λεηλασίες τροφίμων, έπεισαν τον Πιτ κατά τον Νοέμβριο του 1792 πως η Επανάσταση ερχόταν με γοργούς ρυθμούς προς τη Βρετανία¹⁹. Παράλληλα, στις 25 Νοεμβρίου έγινε γνωστό πως ο γαλλικός στρατός είχε εισβάλει στον ποταμό Scheldt αφηφώντας το Διεθνές Δίκαιο, όπως πρόκυπτε από τη Συνθήκη του Μούνστερ (Munster) του 1648²⁰. Γρήγορα, στο Λονδίνο επικράτησε μία φρενίτιδα για την ύπαρξη ενός υποτιθέμενου παγκόσμιου σχεδίου των Ιακωβίνων για εξαγωγή της επανάστασης στην Ολλανδία και τη Βρετανία. Σε τούτο, βεβαία, βοήθησε η οδηγία της γαλλικής κυβέρνησης προς τη πρεσβεία της στο Λονδίνο να ακολουθεί «επαναστατική διπλωματία», απευθυνόμενη προς το λαό και όχι προς τη κυβέρνηση της γείτονας χώρας.²¹ Γαλλικές ταβέρνες και καφενεία ενθάρρυναν τους ριζοσπάστες του μητροπολιτικού Λονδίνου και προκαλούσαν επιπρόσθετη ανησυχία στην κυβέρνηση. Τελικά, από τον Νοέμβριο του 1792 η Βρετανία άρχισε να εξοπλίζεται προς υποστήριξη των Ηνωμένων Επαρχιών αρνούμενη να αποδεχθεί τη γαλλική απαίτηση για αποστρατικοποίηση της αυστριακής Ολλανδίας²².

Στις αρχές του 1793 οι τρεις ισχυροί παράγοντες της κυβέρνησης, ο Πιτ, ο Γκρένβιλ και ο Ντάντας, συμφωνούσαν πως ο πόλεμος κατά της Γαλλίας ήταν

¹⁷ Στο ίδιο, 191.

¹⁸ Στο ίδιο, 192.

¹⁹ Στο ίδιο, 192.

²⁰ Στο ίδιο, 192.

²¹ Στο ίδιο, 192.

²² Στο ίδιο, 193.

αναπόφευκτος, όχι μόνο λόγω της ανάγκης περιορισμού της Επανάστασης αλλά και εξαιτίας των αυξανόμενων εδαφικών διεκδικήσεων των γερμανικών δυνάμεων, που θα μπορούσαν μελλοντικά να πλήξουν τα βρετανικά συμφέροντα στην ηπειρωτική Ευρώπη.²³ Βεβαίως, η Γαλλία είχε, ήδη, κηρύξει τον πόλεμο στην Βρετανία την 1^η Φεβρουαρίου αλλά τα επίσημα νέα έφθασαν στο Λονδίνο στις 9 του ίδιου μήνα. Στις 12 Φεβρουαρίου η Βρετανία με τη σειρά της κήρυξε τον πόλεμο στην Γαλλία, μία σύρραξη που θα συνεχιζόταν σχεδόν αδιαλείπτως ως το 1815 και την οριστική ήττα του Ναπολέοντα στη Μάχη του Βατερλώ (Waterloo).

1.4. 1793-1797: Ο πόλεμος του Πρώτου Συνασπισμού

Οι λεγόμενοι «συνασπισμοί» της δεκαετίας του 1790 δεν ήταν ούτε ιδιαίτερα συνεκτικοί ως προς τις δράσεις τους και τις στοχεύσεις τους, ούτε διακρίνονταν από κάποιον οργανωμένο συντονισμό. Η Βρετανία αναντίλεκτα αποτέλεσε τον φορέα ίδρυσης αυτών των συνασπισμών συγκροτώντας και χρηματοδοτώντας έξι τέτοιες συμμαχίες κατά της Γαλλίας από το 1793 ως το 1815. Την ίδια στιγμή, αυτό δεν σημαίνει πως η Βρετανία ήταν σε θέση να κατευθύνει σε απόλυτο βαθμό ή να υπαγορεύει τις κινήσεις των συμμάχων της. Έτσι, οι σύμμαχοι του Πρώτου και του Δεύτερου Συνασπισμού σπάνια ομονοούσαν ως προς τη στρατηγική του πολέμου, τις οικονομικές σχέσεις ή την πολιτική προς τη Γαλλία μετά από τον πόλεμο και τη γενικότερη κατάσταση στον μεταπολεμικό ευρωπαϊκό χάρτη. Αυτή η αδυναμία κεντρικού συντονισμού αποτελεί και τη βασική αιτία κατάρρευσης του Πρώτου Συνασπισμού.

Κατά τον Πρώτο Συνασπισμό, που διήρκησε από το 1793 ως και το 1797, κεντρικοί σύμμαχοι της Βρετανίας ήταν η Αυστρία και η Πρωσία, αμφότερες κινητροδοτούμενες από την επιθυμία τους για τον διαμελισμό της Πολωνίας και την επέκταση των εδαφών τους στην Κεντρική Ευρώπη. Στόχος της Βρετανίας από την άλλη ήταν η επαναφορά των συνόρων της Γαλλίας στα όρια του 1789 και η δημιουργία μίας ζώνης-μαξιλάρι (buffer zone) αποτελούμενης από διάφορες χώρες στην περιφέρειά της.²⁴

Παρά τις αρχικές στρατιωτικές επιτυχίες του Συνασπισμού, από το φθινόπωρο του 1793 διαφαινόταν πως ο Φρειδερίκος Γουλιέλμος προετοιμαζόταν για έξοδο από τον

²³ Στο ίδιο, 194.

²⁴ Στο ίδιο, 195.

πόλεμο. Για να αποτρέψει αυτό το ενδεχόμενο ο Πιτ σύνηψε συμφωνία τον Απρίλιο του 1794 με την Πρωσία στο πλαίσιο της οποίας δεσμεύτηκε να στείλει 50,000 στρατιώτες με αντάλλαγμα 1,3 εκατομμύρια λίρες.²⁵ Την ίδια στιγμή, σχεδίαζε την εισβολή στις γαλλικές Φλάνδρες και τη συνακόλουθη επέλαση προς το Παρίσι κατά τα τέλη του 1794. Όμως, η συμφωνία γρήγορα κατέρρευσε και η Πρωσία αποχώρησε από τον πόλεμο στα τέλη του έτους. Στη συνέχεια, η Βρετανία απέσυρε όλα της τα στρατεύματα από την ηπειρωτική Ευρώπη ως το τέλος της ίδιας χρονιάς και από το φθινόπωρο του 1795 η μοίρα του Πρώτου Συνασπισμού βασιζόταν στην επιτυχία ή μη των αυτοκρατορικών στρατιών της Αυστρίας²⁶. Την ίδια περίοδο, η αυστριακή Ολλανδία και οι Ηνωμένες Επαρχίες είχαν πέσει στα χέρια της Γαλλίας ενώ η Ισπανία και η Πρωσία ζητούσαν ειρήνη από την άνοιξη του 1795.²⁷ Η Αυστρία αδυνατούσε να αποκρούσει τις γαλλικές δυνάμεις από τη Ρηνανία και τη Βόρειο Ιταλία. Έτσι, ο Πιτ με τον Γκρένβιλ επέρριπταν τις ευθύνες για την ατυχή τροπή του πολέμου στους μη συνεργάσιμους συμμάχους τους. Από τη μεριά της η Αυστρία δεν αποδεχόταν την κατά τη γνώμη της «εύκολη» κριτική των Βρετανών δεδομένου πως πολεμούσε μόνη της σε δύο μέτωπα και αναγκάστηκε σύντομα να τερματίσει τον πόλεμο με τη Συνθήκη του Κάμπο Φόρμιο (Campo Formio) το 1797.

Από τις πρώτες ημέρες του 1797 διαφάνηκε πως η θέση της Αυστρίας στον πόλεμο στην Ηπειρωτική Ευρώπη θα δυσχέραινε έτι περαιτέρω. Στις 18 Απριλίου υπεγράφη η προκαταρκτική συνθήκη ειρήνης μεταξύ Γαλλίας και Αυστρίας στο Leoban ενώ δύο ημέρες αργότερα, στις 20 Απριλίου ο Γάλλος στρατηγός Μωρώ (Moreau) κατατρόπωσε τους Αυστριακούς στο Diersheim. Μετά από την υπογραφή της Συνθήκης του Κάμπο Φόρμιο στις 17 Οκτωβρίου του 1797, ο Πιτ αναγνώρισε πως η Βρετανία δύσκολα θα μπορούσε να συνεχίσει μόνη της τον πόλεμο. Αποφασίστηκε, λοιπόν, να πραγματοποιηθούν ειρηνευτικές συζητήσεις στη γαλλική πόλη της Λιλ (Lille). Σε αυτές τις ειρηνευτικές διαπραγματεύσεις στην Λιλ το 1796 – 1797 η γαλλική κυβέρνηση του Διευθυντηρίου, που είχε διαδεχτεί το καθεστώς Τρόμου του Ροβεσπιέρου (Maximilien Robespierre) και των Ιακωβίνων, απαιτούσε από τη Βρετανία να επιστρέψει όλες τις αποικίες που είχε κατακτήσει στον πόλεμο ενώ αρνούταν να επιστρέψει τα δικά της σύνορα στο *status quo ante*. Ο Πιτ από τη μεριά του είχε προχωρήσει στην έναρξη των συνομιλιών ελπίζοντας πως είτε θα επέστρεφε

²⁵ Στο ίδιο, 196.

²⁶ Στο ίδιο, 197.

²⁷ Στο ίδιο, 197.

τις νεοαποκτηθείσες βρετανικές αποικίες ως αντάλλαγμα για την επιστροφή των γαλλικών συνόρων στα όρια του 1792, είτε, στη χειρότερη περίπτωση, θα επιτρεπόταν στη Βρετανία να κρατήσει τις εκτός Ευρώπης αποικίες της και τις αποικίες στις Ηνωμένες Επαρχίες. Έτσι, πρότεινε την ειρήνη στον δυσαρεστημένο βασιλέα Γεώργιο Γ', ως «έντιμη και πιθανότατα επικερδή».²⁸ Όμως η απροθυμία συμβιβασμού του Διευθυντηρίου οδήγησε στην αναπόφευκτη κατάρρευση των ειρηνευτικών συζητήσεων στη Λιλ. Η Βρετανία αναγκάστηκε, λοιπόν, να παρατείνει μόνη της τον πόλεμο απέναντι στη Γαλλία. Όπως και στις αρχές του 1790, έτσι και στα τέλη της δεκαετίας, στη βρετανική διπλωματία επικρατούσε δισμός μεταξύ των στοχεύσεων του Πιτ, ενίοτε απρόθυμου να συνεχίσει τον πόλεμο και του Φόρειν Όφισ.²⁹ Σε κάθε περίπτωση, ως και τη συγκρότηση του Δεύτερου Συνασπισμού η Βρετανία έμενε μόνη της στον πόλεμο κατά της Γαλλίας. Αυτό ήταν το πολιτικό, διπλωματικό και στρατιωτικό πλαίσιο στο οποίο άρχισε να αναδεικνύεται ως ηγετική μορφή ο Βοναπάρτης και κατά το οποίο εκδόθηκε η εφημερίδα που μας απασχολεί εδώ.

1.5. 1789-1798: Η εσωτερική πολιτική σκηνή

Αναντίλεκτα, το σημαντικότερο πολιτικό γεγονός της δεκαετίας του 1790 στην βρετανική σκηνή ήταν η οριστική διάσπαση των Ουίγων εξαιτίας των διαφορετικών αντιλήψεών τους για την Γαλλική Επανάσταση. Αυτή η πολιτική παράταξη, αποτελούμενη από ομάδες υπό διάφορους αριστοκράτες είχε κυριαρχήσει στα βρετανικά πολιτικά πράγματα από την Ένδοξη Επανάσταση ως και τον Αμερικανικό Πόλεμο. Ήδη στις 18 Απριλίου του 1791, δύο περίπου χρόνια μετά από την κατάληψη της Βαστίλης, ο Μπερκ και ο Φοξ διαφωνούσαν για τον πιθανό κίνδυνο που αποτελούσε ή όχι η Επανάσταση για την ευρωπαϊκή ισορροπία δυνάμεων και την ασφάλεια της Βρετανικής Αυτοκρατορίας. Η διχόνοια μεταξύ των Ουίγων οξύνθηκε έτι περαιτέρω με την δημοσίευση της *Έκκλησης από τους Παλαιούς στους Νέους Ουίγους* [*Appeal from the Old to the New Whigs*] από τον Μπερκ τον Αύγουστο του 1791, όπου κατηγορούσε τους γαλλόφιλους Ουίγους για ευήθεια και πως οι ιδέες τους υπονομεύουν την κοινωνική σταθερότητα στη Βρετανία. Γρήγορα, οι περισσότεροι βουλευτές κλήθηκαν να διαλέξουν μεταξύ του Μπερκ και του Φοξ. Στα τέλη του 1792,

²⁸ Στο ίδιο, 198.

²⁹ Στο ίδιο, 198.

ο Μπερκ και ο βασικός του συνεργάτης Ουίλιαμ Γουίντχαμ (William Windham) αποσχίστηκαν οριστικά από τους Ουίγους και πρόσφεραν στη στήριξή τους στη κυβέρνηση του Πιτ ζητώντας την «πολιτική καραντίνα της Γαλλίας» και τον «ιδεολογικό πόλεμο» εναντίον της.³⁰ Όταν ο πόλεμος ξέσπασε το 1793 η αντιπολίτευση είχε, πλέον, χωριστεί μεταξύ των ριζοσπαστών υποστηρικτών του Φοξ, τους συντηρητικούς ακολούθους του Μπερκ και το κύριο σώμα των παλαιών Ουίγων υπό τον Δούκα Πόρτλαντ (William Henry Cavendish Cavendish-Bentinck, 3rd Duke of Portland)³¹. Καθώς προχωρούσαν τα γεγονότα του 1793, η ομάδα του Πόρτλαντ ένωσε τις δυνάμεις της με τους συντηρητικούς του Μπερκ, ώστε ο Φοξ απέμεινε μόνος με μία ομάδα περίπου 60 βουλευτών.³² Τελικά, τον Ιούλιο του 1794 οι ενωμένοι, πλέον, Ουίγοι του Πόρτλαντ συμφώνησαν να συμμετάσχουν στη κυβέρνηση συνεργασίας του Πιτ.

Καθ' όλη τη διάρκεια του 1790 ο Φοξ και οι υποστηρικτές του κατηγορούνταν πως συνεργαζόταν με τη Γαλλία με στόχο την επανάσταση στη Βρετανία, αν και καμία κατηγορία δεν αποδείχθηκε ποτέ. Επιπλέον, η κυβέρνηση κατηγορούσε τον Φοξ πως συνεργαζόταν με τη ριζοσπαστική Εταιρεία Λονδίνου (London Corresponding Society- LCS) και τους Ηνωμένους Ιρλανδούς (United Irishmen) επιχειρώντας την κοινωνική αναταραχή.³³ Μάλιστα, όταν σε ένα δείπνο του Δούκα Νόρφολκ την 24^η Ιουνίου 1798 δόθηκε μία δημοκρατική πρόποση, ο Φοξ και άλλοι σημαίνοντες Ουίγοι διαγράφηκαν από το Privy Council.³⁴

Όσον αφορά τον όρο «Τόρυς», αυτός χρησιμοποιήθηκε υποτιμητικά από τον Φοξ και τους οπαδούς του για να κατηγορηθεί ο Μπερκ, ο Πόρτλαντ και οι ακόλουθοί τους που συνεργάστηκαν από το 1792-1794 με την κυβέρνηση. Την ίδια στιγμή ο Φοξ υποστήριζε πως μόνον εκείνος και οι υποστηρικτές του ήταν οι φορείς του αυθεντικού Ουίγισμού. Ο Κάνιγκ, μάλιστα, θα διακωμωδούσε την άποψη αυτή του Fox σε ένα άρθρο του στο *The Anti-Jacobin*: «Κάποιος γεννιέται Ουίγος ή γίνεται Ουίγος; Και ποια είναι η διαδικασία; Περνάει από την οικογένεια; Μπορεί κάποιος να αποστερηθεί τον τίτλο του Ουίγου από άλλους Ουίγους που είναι περισσότεροι ή πιο ενωμένοι;

³⁰ Στο ίδιο, 7.

³¹ Στο ίδιο, 7.

³² Στο ίδιο, 7.

³³ Στο ίδιο, 9.

³⁴ Στο ίδιο, 9. Το γεγονός σχολίασε και το *The Anti-Jacobin*.

Μονάχα οι λέσγες μονοπωλούν τον τίτλο ως μίας μορφής πατέντα;». ³⁵ Αφενός σε αυτό το απόσπασμα η ειρωνεία του Κάνιγκ εξαπολύεται στον τρόπο ζωής του Φοξ και των οπαδών του που σύχναζαν σε λέσγες και καφεενεία και αφετέρου αναδεικνύεται η πρόθεσή του να μην παραχωρήσει το μονοπώλιο του Ουϊγισμού στους αντιπάλους του, αποδεικνύοντας πως, ακόμη, ο Ουϊγισμός παρέμενε η κυρίαρχη ιδεολογία στη Μεγάλη Βρετανία. ³⁶ Αυτό πιστοποιείται περαιτέρω από το γεγονός πως ο ίδιος ο Πιτ αποκαλούσε τον εαυτό του Ουίγο και ποτέ Τόρυ.

Η κυβέρνηση συνασπισμού έμεινε ενωμένη ως και την παραίτηση του Πιτ το 1801, λόγω του ζητήματος της προτεινόμενης μεταρρύθμισης υπέρ των καθολικών στην Ιρλανδία. Σε αυτή τη κυβέρνηση ο Κάνιγκ διορίστηκε Υφυπουργός Εξωτερικών στις 2 Νοεμβρίου του 1795, υπηρετώντας υπό τον Γκρένβιλ.

³⁵ AJR, 1799, I, 54-55.

³⁶ Για τις λεπτές αποχρώσεις αυτών των όρων, αντικείμενο που εκφεύγει του σκοπού της παρούσας εργασίας βλ. H.T. Dickinson, *Liberty and Property: Political Ideology in Eighteenth-Century Britain* (Νέα Υόρκη: Holmes and Meier, 1978) and J.G.A. Pocock, *Virtue, Commerce, and History. Essays on Political Thought and History, Chiefly in the Eighteenth Century* (Κέμπριτζ: Cambridge University Press, 1985).

Κεφάλαιο 2 - Η ζωή και η πολιτική καριέρα του George Canning ως και την έκδοση του *The Anti-Jacobin* (1770 – 1796)

Αυτά ήταν τα κεντρικά γεγονότα σε εσωτερικό και εξωτερικό επίπεδο εν συνόψει από το τέλος του Αμερικανικού Πολέμου για την Ανεξαρτησία έως και τα έτη ενδιαφέροντος της παρούσας εξέτασης, το 1797-1798. Με σκοπό να κατανοηθεί καλύτερη η φυσιογνωμία της εφημερίδας *The Anti-Jacobin* είναι απαραίτητη η έκθεση της σταδιοδρομίας του κύριου εμπνευστή και συντάκτη της Κάνιγκ ως και την έκδοσή της. Μέσω αυτής της πανοραμικής επισκόπησης θα παρουσιαστεί εναργέστερα η γνώμη του Κάνιγκ για την Γαλλική Επανάσταση αλλά και ο κρίσιμος ρόλος του Πιτ στην προώθηση της σταδιοδρομίας του αλλά και στην ιδεολογική του μεταστροφή. Ο Κάνιγκ είναι ένα από τα ιδιαίτερα γνωστά και αγαπητά πρόσωπα στην ελληνική ιστοριογραφία κυρίως λόγω του ρόλου που διαδραμάτισε ως Βρετανός Υπουργός των Εξωτερικών κατά την Ελληνική Επανάσταση. Η επαναφορά του Κάνιγκ στο Φόρειν Όφισ το 1822 μετά από την αυτοκτονία του άλλου ισχυρού υπουργού της κυβέρνησης και ιδιαίτερα επιφυλακτικού προς την χρησιμότητα της Ελληνικής Επανάστασης, Λόρδου Κάστλρι (Robert Stewart, 1st Viscount Castlereagh), υποβοήθησε τους Έλληνες καθώς τα συμφέροντα της Βρετανίας στην Νοτιοανατολική Μεσόγειο εξυπηρετούνταν, πλέον, από τη δημιουργία ενός ελληνικού βασιλείου.³⁷ Ο Κάνιγκ μπορεί να μην έζησε ως την ολοκλήρωση της Ελληνικής Επανάστασης αλλά η μακρόχρονη παρουσία του στο Φόρειν Όφισ και η σύντομη διαμονή του στην Ντάουνινγκ Στριτ (Downing Street) έδωσαν ώθηση στον ελληνικό Αγώνα, συνδράμοντας διπλωματικά, οικονομικά και στρατιωτικά στην τελική του ευόδωση.

Όπως σημειώθηκε ο Κάνιγκ εκτός από βουλευτής υπηρέτησε και σε κορυφαία κυβερνητικά αξιώματα, φθάνοντας ως και τον πρωθυπουργικό θώκο. Αρχικά διορίστηκε Υφυπουργός των Εξωτερικών το διάστημα 1795-1799. Μάλιστα, καθώς αυτή του η θητεία συμπίπτει με την έκδοση του *The Anti-Jacobin* αποκτά επιπρόσθετο ενδιαφέρον. Στη συνέχεια, τοποθετήθηκε στο Συμβούλιο Ελέγχου της Ινδίας ως Επίτροπος (Commissioner) για ένα έτος (1799-1800). Κατόπιν, κατέλαβε δύο επικερδή αλλά ελάχιστα σημαντικά πολιτικά αξιώματα ως Γενικός Διατάκτης (Joint Paymaster-General) από το 1800 ως το 1801 και ως ταμίας του Ναυτικού, από το 1804 ως το 1806.

³⁷ Allan Cunningham, ‘The Philhellenes, Canning, and the Greek Independence’, *Middle Eastern Studies* 14 (2) (1978): 151-181, *passim*.

Για πρώτη φορά διορίζεται Υπουργός των Εξωτερικών το 1807 παραμένοντας στο Φόρειν Όφισ ως και το 1809. Μετά από ένα διάλλειμα εκτός κυβερνητικών αξιωμάτων, επιστρέφει ως Πρέσβης στην Πορτογαλία για μία διετία (1814-1816) ενώ διορίζεται αυτή τη φορά πρόεδρος του Συμβουλίου Ελέγχου της Ινδίας για τέσσερα έτη ως το 1820. Η πλέον επιφανής περίοδος της πολιτικής του καριέρας ξεκινά το 1822 όταν διορίζεται υπουργός των Εξωτερικών εκ νέου στην κυβέρνηση του Λόρδου Λίβερπουλ (Robert Banks Jenkinson, 2nd Earl of Liverpool) ενώ τον Απρίλιο του 1827 ανέρχεται στο αξίωμα του Πρωθυπουργού. Ο Κάνινγκ παρέμεινε Πρωθυπουργός μονάχα για τρεις μήνες -ως σήμερα ο πλέον βραχύβιος πρωθυπουργός του Ηνωμένου Βασιλείου- καθώς πέθανε στις 8 Αυγούστου του 1827 σε ηλικία μόλις 57 ετών.

Ήταν παντρεμένος με την Σκώτη Τζοάν Σκωτ (Joan Scott) από το 1800 με την οποία απέκτησαν τέσσερα παιδιά, τον Τζωρτζ Τσαρλς (George Charles Canning, 1801–1820), τον Ουίλιαμ Πιτ Κάνινγκ (William Pitt Canning, 1802–1828), που πνίγηκε στη Μαδέιρα (Madeira) της Πορτογαλίας, την Χάριεττ (Harriet Canning, 1804–1876), και τον Τσαρλς (Charles Canning, αργότερα 2ος Viscount Canning και 1ος Earl Canning, 1812–1862). Στο γάμο τους μάρτυρες ήταν ο στενός συνεργάτης του Τζων Χούκμαν Φρερ (John Hookman Frere) αλλά και ο Πιτ. Είναι από τους λίγους Βρετανούς πρωθυπουργούς που δεν απέκτησε κάποιον αριστοκρατικό τίτλο καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής του. Αντίθετα, απονεμήθηκε στη γυναίκα του ο τίτλος της Υποκόμισσας Κάνινγκ του Κίλμπραχαμ (Viscountess Canning of Killbraham), τον οποίο κληροδότησε μετά τον θάνατό της στον τέταρτο υιό της, μετά από τον θάνατό της το 1837.

Καταληκτικά, ενδιαφέρον παρουσιάζει η μπλε επιγραφή έξω από το σπίτι του στο Λονδίνου, όπου ο Κάνινγκ αναφέρεται ως «Βρετανός πολιτικός» (British Statesman) και όχι Πρωθυπουργός. Τούτο εξηγείται, ίσως, από την ιδιαίτερα σύντομη θητεία του, που υπερφαλαγγίστηκε στην υστεροφημία του από την καριέρα του ως Υπουργού Εξωτερικών. Η επίσημη ιστοσελίδα της Βρετανικής κυβέρνησης συνοψίζει ιδιαίτερα εύστοχα τη ζωή και τη σταδιοδρομία του Κάνινγκ ως εξής: «Θεωρείται από μερικούς σήμερα ως ένας ‘χαμένος ηγέτης’, εγείροντας πολλές συζητήσεις για το τι θα είχε συμβεί αν είχε ζήσει...».³⁸

³⁸ *Επίσημη Ιστοσελίδα της Βρετανικής Κυβέρνησης*, <https://www.gov.uk/government/history/past-prime-ministers/george-canning> [Τελευταία πρόσβαση 25 Νοεμβρίου 2021].

Η πολιτική σταδιοδρομία του Κάνιγκ δεν έχει μελετηθεί επαρκώς στην ξενόγλωσση βιβλιογραφία. Τον δέκατο ένατο αιώνα η καλύτερη βιογραφία του γράφτηκε από τον Αύγουστο Γκράνβιλ Στάπλετον (Augustus Granville Stapleton), που είχε διατελέσει γραμματέας του.³⁹ Η πλέον ενημερωμένη βιογραφία του γράφτηκε από την Wendy Hinde το 1973.⁴⁰ Σημαντικές πληροφορίες αντλούνται και από την βιογραφία που έγραψε ο Peter Dixon το 1976.⁴¹ Ως προς το αρχείο του Κάνιγκ, πρέπει να σημειωθεί πως αυτό δεν έχει δημοσιευθεί εν ολοκληρία, όπως συνέβη για άλλους πολιτικούς του δέκατου ογδού αιώνα, καθώς οι επιστολές του, τα χειρόγραφα και τα υπομνήματά του παραμένουν διασκορπισμένα σε διάφορες τοποθεσίες.⁴² Στη σύντομη βιογραφική επισκόπηση του παρόντος κεφαλαίου έγινε εκτενής χρήση της βιογραφίας του Dixon αλλά και ορισμένων πρωτογενών κειμένων, που ήμουν σε θέση να ανακτήσω κατά την αρχαική μου έρευνα και συνδέονται με το *The Anti-Jacobin*. Τέλος, πρέπει να υπογραμμιστεί πως όσον αφορά τις πρωτογενείς πηγές που συνδέονται με τον Κάνιγκ, αυτές πυκνώνουν στις αρχές του δέκατου ενάτου αιώνα, δηλαδή λίγα χρόνια μετά από την έκδοση της εφημερίδας. Ενδιαφέρον παρουσιάζουν και ορισμένες σελίδες από τα ημερολόγιά του, τις οποίες ήμουν σε θέση να ανακτήσω από αναφορές σε έργα τρίτων. Ως προς την αλληλογραφία του, υπάρχουν μονάχα ορισμένες επιστολές από την περίοδο έκδοσης της εφημερίδας. Ως εκ τούτου, δυστυχώς, δεν είμαστε σε θέση να γνωρίζουμε πολλές λεπτομέρειες από αναφορές του ίδιου του Κάνιγκ ή τρίτων συγχρόνων του.

Ο Κάνιγκ γεννήθηκε στις 11 Απριλίου του 1770 από τον ομώνυμο Τζωρτζ Κάνιγκ (George Canning) και την Μαίρυ Αν Κοστέλο (Mary Ann Costello)⁴³. Ο πατέρας του ήταν εκπατρισθείς Ιρλανδός που ανήκε σε μία παλαιά και αριστοκρατική οικογένεια, που καταγόταν από το Γουορκουϊκσάιρ (Warwickshire) της Αγγλίας⁴⁴. Ο πρόγονος της οικογένειας, Ουίλιαμ Κάνιν (William Canynge) είχε διατελέσει

³⁹ Augustus Granville Stapleton, *George Canning and His Times* (Λονδίνο: John W. Parker and Son, 1859).

⁴⁰ Wendy Hinde, *George Canning* (Λονδίνο: Collins, 1973). Δυστυχώς, δεν ήμουν σε θέση να ανακτήσω κάποιο αντίτυπο της συγκεκριμένης βιογραφίας, η οποία δεν εντοπίζεται σε καμία ελληνική βιβλιοθήκη. Όπου γίνεται χρήση της είναι δια μέσω αναφορών σε έργα τρίτων.

⁴¹ Peter Dixon, *Canning. Politician and Statesman* (Λονδίνο: Weidenfeld and Nicholson, 1976).

⁴² Ο πλήρης κατάλογος των τοποθεσιών, όπου βρίσκονται αρχεία του Κάνιγκ μπορεί να ανακτηθεί στην ιστοσελίδα των Εθνικών Αρχείων του Ηνωμένου Βασιλείου <https://discovery.nationalarchives.gov.uk/details/c/F256780> [Τελευταία πρόσβαση 25 Νοεμβρίου 2021].

⁴³ Robert Eccleshall και Graham Walker, *Biographical Dictionary of British Prime Ministers* (Λονδίνο και Νέα Υόρκη: Routledge, 1988), 178.

⁴⁴ Henry Lytton Bulwer, *Historical Characters: Mackintosh, Talleyrand, Canning, and Cobbett* (Project Gutenberg Online Edition, 2016), 361.

βουλευτής του Μπρίστολ (Bristol) σε έξι συναπτές κοινοβουλευτικές συνόδους πριν από τον θάνατό του το 1396⁴⁵. Οι δύο νεότεροι υιοί του Κάνιν διετέλεσαν Λόρδοι-Δήμαρχοι του Λονδίνου και του Μπρίστολ⁴⁶. Κατά τη βασιλεία του Ιακώβου Α΄, μία πλευρά της οικογένειας, από την οποία καταγόταν και ο Κάνιγκ, εγκαταστάθηκε στην Ιρλανδία, στην έπαυλη του Κάρβαγκ (Garvagh) στο Λόντοντερρυ (Londonderry) το 1618.⁴⁷ Η οικογένεια ήταν πιστή στην Αγγλικανική Εκκλησία ενώ ένα μέλος της εκτελέστηκε από τους Καθολικούς και ένα άλλο φυλακίστηκε κατά τη σύντομη βασιλεία του Ιακώβου Β΄. Παρά την σημαντική οικογενειακή του ιστορία, οι γονείς του Κάνιγκ αντιμετώπισαν οικονομικές δυσκολίες με αποτέλεσμα να ζήσει μία ιδιαίτερα ταπεινή ζωή κατά την παιδική και εφηβική ηλικία.⁴⁸ Αυτό οφείλεται στην αποξένωση του πατρός Κάνιγκ από το οικογενειακό του περιβάλλον λόγω των ριζοσπαστικών πολιτικών του ιδεών.⁴⁹ Πιο συγκεκριμένα, ο πατέρας του Κάνιγκ, ο μεγαλύτερος από τα τρία αδέρφια, αποκληρώθηκε επειδή παντρεύτηκε μία γυναίκα χωρίς οικογενειακή περιουσία και επειδή διατηρούσε ριζοσπαστικές για την εποχή ιδέες.⁵⁰ Ο ίδιος δεν κατόρθωσε να αποθησαυρίσει κάποια ιδιαίτερη περιουσία ως ένας μη πετυχημένος δικηγόρος με ιδιαίτερη κλίση προς τη λογοτεχνία. Για ένα σύντομο χρονικό διάστημα δοκίμασε τις τύχες του και ως έμπορος οίνου, με μικρή, επίσης, επιτυχία.⁵¹ Από τη μεριά της, η μητέρα του Κάνιγκ, μετά από τον θάνατο του συζύγου της, προσπάθησε να σταδιοδρομήσει ως ηθοποιός⁵². Ο θείος της πλησίασε την Βασίλισσα Σαρλότ (Charlotte) με σκοπό να αποσπάσει μία επαγγελματική πρόσκληση εκ μέρους της ανιψιάς του για το θέατρο Γκάρικ (Garrick). Μετά από λίγες αποτυχημένες παραστάσεις εγκατέλειψε το Garrick και άρχισε να συμμετέχει σε παραστάσεις στο Μπρίστολ.⁵³ Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου παντρεύτηκε για δεύτερη φορά, κάποιον κύριο Χαν (Hunn) έμπορο από το Πλύμουθ (Plymouth) με τον οποίο απέκτησε δύο παιδιά αλλά σύντομα χώρισε εκ νέου.⁵⁴ Το επάγγελμα της μητέρας του αποτελούσε για τον Κάνιγκ συνεχή πηγή κοινωνικών προβλημάτων στα αυστηρά

⁴⁵ Dixon, *Canning*, 1.

⁴⁶ Στο ίδιο, 1.

⁴⁷ Robert Walsh (επιμ.), *Select Speeches of the Right Honourable George Canning with a Preliminary Biographical Sketch and an Appendix* (Λονδίνο: πρώτη έκδοση 1853, Φιλαδέλφεια: 21^η έκδοση, Bluebook, 2005), v.

⁴⁸ Lytton Bulwer, *Characters*, 361.

⁴⁹ Dixon, *Canning*, 1-2.

⁵⁰ Lytton Bulwer, *Characters* 361.

⁵¹ Dixon, *Canning*, 2.

⁵² Lytton Bulwer, *Characters*, 361.

⁵³ Dixon, *Canning*, 3.

⁵⁴ Walsh, *Select Speeches*, v.

ήθη των αρχών του δέκατου ενάτου αιώνα. Χαρακτηριστικά, ήταν πολλές οι επιστολές του υιού προς τη μητέρα, όπου την παρακαλούσε να σταματήσει να συμμετέχει ως ηθοποιός σε παραστάσεις, ακόμη και μετά από την έναρξη της πολιτικής καριέρας του. Παρά το άδικο αίτημα του υιού της, πρέπει να σημειωθεί πως όποτε είχε την ευκαιρία αλλά και τη δυνατότητα δεν φειδόταν οικονομικής βοήθειας προς τη μητέρα του.

Σε μεγάλο βαθμό η καλλιτεχνική απασχόληση της μητέρας του άνοιξε τον δρόμο για τη μελλοντική καριέρα του Κάνιγκ. Πιο συγκεκριμένα, ένας συνάδελφος ηθοποιός, εν ονόματι Μούντι (Moody), διέβλεψε τα ταλέντα του νεαρού Κάνιγκ και πλησίασε τον θείο του, Στράτφορντ Κάνιγκ (Stratford Canning), πλούσιο έμπορο για να βοηθήσει οικονομικά τον μικρό του ανιψιό. Σε αυτό το πλαίσιο και παρά τις αρχικές του επιφυλάξεις, ο Στράτφορντ ανέλαβε το 1778 την εκπαίδευση του ανιψιού του.⁵⁵ Στο οικογενειακό περιβάλλον του θείου του, ο Κάνιγκ είχε την ευκαιρία να γνωρίσει σημαντικές πολιτικές προσωπικότητες της εποχής, όπως ο Μπερκ, ο Φοξ και ο Ρίτσαρντ Μπρίνσλεϊ Μπάτλερ Σέρινταν (Richard Brinsley Butler Sheridan).⁵⁶ Όπως γίνεται αντιληπτό, τα πρώτα πολιτικά ερεθίσματα του Κάνιγκ ήταν ουγικά ενώ ο Φοξ και ο Σέρινταν θα παράμεναν φίλοι -αλλά όχι πολιτικοί σύμμαχοι- για μεγάλο διάστημα της ζωής του.

Έτσι, παρά τις οικονομικές δυσκολίες της οικογένειάς του, ο Κάνιγκ κατόρθωσε να παρακολουθήσει μαθήματα πρώτα στο Χάιντ Άμπεϊ (Hyde Abbey School) και έπειτα στο ιδιωτικό κολλέγιο του Έτον (Eton) και στο φημισμένο κολλέγιο Κράιστ Τσερστ (Christ Church) στο Πανεπιστήμιο της Οξφόρδης, όπου σπούδασε νομικά.⁵⁷ Αυτή του η δυνατότητα οφείλεται στην μικρή κληρονομιά περίπου 200 με 300 γκινεών που έλαβε.⁵⁸ Επιπλέον, ο Κάνιγκ κληρονόμησε ένα μικρό κτήμα στην Ιρλανδία από τον παππού του, το Κίλμπραχαν στην Κομητεία Κιλκένι (Co. Kilkenny) το οποίο αν και δεν επαρκούσε για την κάλυψη όλων των βιοτικών του αναγκών, εν τούτοις, του εξασφάλιζε αρκετά χρήματα για τις σπουδές του.⁵⁹ Τέλος, ο θείος του πέθανε λίγους μήνες, το 1787, αφού ο νεαρός εισήχθη στην Οξφόρδη με αποτέλεσμα

⁵⁵ Dixon, *Canning*, 4. Αυτός ο Στράτφορντ Κάνιγκ δεν πρέπει να συγχέεται με τον συνονόματο και συνεπίθετο εξάδελφο του πολιτικού, που διετέλεσε μεταξύ άλλων και Πρεσβευτής στην Οθωμανική Αυτοκρατορία.

⁵⁶ Στο ίδιο, 4.

⁵⁷ Eccleshal και Walker, *Dictionary*, 178.

⁵⁸ Lytton Bulwer, *Characters*, 361.

⁵⁹ Walsh, *Select Speeches*, v.

το εισόδημά του να αυξηθεί από 20 σε 50 λίρες το χρόνο.⁶⁰ Γίνεται φανερό εκ των ανωτέρω, πως η παιδική και εφηβική ηλικία του Κάνινγκ παρότι όχι φτωχή δεν χαρακτηρίζονταν από τον πλούτο και την άνεση άλλων σημαντικών πολιτικών του 18^{ου} αιώνα.

Ο Κάνινγκ εισήλθε στο Ήτον σε ηλικία περίπου δώδεκα ετών, όπως τα περισσότερα αγόρια της εποχής.⁶¹ Κατά τη διάρκεια των σπουδών του εκεί επέδειξε εξαιρετικές ικανότητες στη χρήση της λατινικής και της αγγλικής γλώσσας αλλά και στην συγγραφή ποίησης.⁶² Παράλληλα, τον χαρακτήριζαν ως ένα ιδιαίτερα εσωστρεφές αγόρι, που δεν έπαιζε με τους συμμαθητές του αλλά συμπεριφερόταν με ιδιαίτερη ευπρέπεια και σεμνότητα.⁶³ Στο Ήτον ο Κάνινγκ έγινε, επίσης, γνωστός για το δυναμικό του χαρακτήρα και τα διάφορα ταλέντα του, ενώ έγραφε τακτικά στο *Microcosm*, ένα περιοδικό στο ύφος του *The Spectator* του Τζόζεφ Άντισον (Joseph Addison) και του Ρίτσαρντ Στηλ (Richard Steele), το οποίο εκδιδόταν από τους μαθητές του σχολείου από το 1786.⁶⁴ Από τα ελάχιστα που γνωρίζουμε το *Microcosm* έμεινε γνωστό για την ώθηση που έδωσε στην κλασική παιδεία και για το πνεύμα άμιλλας που καλλιέργησε μεταξύ των συμμαθητών στο Ήτον.⁶⁵ Συνεργάτες του Κάνινγκ στο εκδοτικό εγχείρημα υπήρξαν ο Φρερ, ο Τζων Σμιθ (John Smith ‘‘Easley’’) και ο Ρ.Π. Σμιθ (R.P. ‘‘Bobus’’ Smith)⁶⁶. Ο Φρερ θα παρέμενε στενός φίλος του Κάνινγκ καθ’ όλη τη διάρκεια της ζωής του, ο Σμιθ θα διοριζόταν Αναπληρωτής Διατάκτης (Deputy Paymaster) στο Ναυτικό το 1827 ενώ ο Ρ.Π. Σμιθ πρώτα διορίστηκε Εισαγγελέας στην Καλκούτα και μετά εξελέγη βουλευτής του Λίνκολν.⁶⁷ Ο Κάνινγκ δρούσε ως *de facto* αρχισυντάκτης του περιοδικού υπογράφοντας τις συμβολές του με το γράμμα «B», όπως πληροφορούμαστε από τον Walsh.⁶⁸ Φαίνεται, λοιπόν, πως ήδη από την πρώιμη εφηβική του ηλικία είχε επιδείξει μία κλίση προς τα γράμματα αλλά και προς την αρθρογραφία. Αν κανείς λάβει υπόψιν την ηλικία των συντακτών, το *Microcosm* αποτελούσε ένα ιδιαίτερα επιμελημένο εκδοτικό πόνημα. Η πολιτική ήταν

⁶⁰ Walsh, *Select Speeches*, v.

⁶¹ Στο ίδιο, vi.

⁶² Στο ίδιο, vi. Πολλά από τα ποιήματα που εμφανίστηκαν αργότερα στο *The Anti-Jacobin* είχαν γραφτεί από τον ίδιο τον Κάνινγκ.

⁶³ Dixon, *Canning*, 5.

⁶⁴ Lytton Bulwer, *Characters*, 362. Δυστυχώς, δεν είναι διαθέσιμες περαιτέρω πληροφορίες για το περιοδικό εξόν αυτών που παρατίθενται κατωτέρω, ούτε ήμουν σε θέση να το ανακτήσω σε ψηφιακή μορφή.

⁶⁵ Walsh, *Select Speeches*, vi.

⁶⁶ Dixon, *Canning*, 5.

⁶⁷ Στο ίδιο, 5.

⁶⁸ Walsh, *Select Speeches*, vi.

«απούσα» από το περιοδικό, με αποτέλεσμα να λάβει καλές κριτικές σχεδόν απ' όλους όσοι είχαν την ευκαιρία να το διαβάσουν. Το εγχείρημα του *Microcosm* θα ακολουθούσε η έκδοση του *The Anti-Jacobin* λίγα χρόνια αργότερα. Όπως συμβαίνει μέχρι σήμερα, το Ήτον δεν αποτελεί μονάχα ένα ιδιωτικό σχολείο αλλά και έναν προθάλαμο για την πολιτική, καθώς καλλιεργεί στους μαθητές την αγάπη για ενεργό δραστηριοποίηση στα κοινά και την απόκτηση φήμης. Γενικότερα, οι βιογράφοι του Κάνιγκ συμφωνούν πως αν και δεν είχε αριστοκρατική καταγωγή, στο Ήτον ξεχώρισε γρήγορα λόγω των στοιχείων του χαρακτήρα του αλλά και των μαθησιακών του ικανοτήτων, που ήταν, σαφώς, υπεράνω του μέσου όρου των συμμαθητών του. Η μετέπειτα πολιτική του πορεία δικαίωσε τις προσδοκίες των δασκάλων και των φίλων του.

Το Ήτον μοιραζόταν την ίδια φήμη, τουλάχιστον εκείνη την εποχή, και με το «αρχαίο» Πανεπιστήμιο της Οξφόρδης, όπου ο Κάνιγκ συνέχισε τις σπουδές του. Στις 17 Νοεμβρίου του 1787 έγινε δεκτός στο Κολλέγιο Κράιστ Τσερτς, ένα από τα παλαιότερα και πιο φημισμένα κολλέγια του Πανεπιστημίου⁶⁹. Ο Φρερ και ο Ήσλει Σμιθ διάλεξαν το επίσης «αρχαίο» Πανεπιστήμιο του Κέιμπριτζ αλλά ο πρώτος παρέμεινε σε στενή επαφή με τον Κάνιγκ ανταλλάσσοντας συχνά επιστολές μεταξύ τους⁷⁰. Όπως συνέβη στο Ήτον, έτσι και στην Οξφόρδη ο Κάνιγκ απέκτησε γρήγορα τη φήμη του εύστροφου και ικανού ρήτορα -συμμετείχε τακτικά στις συζητήσεις του ρητορικού ομίλου του κολλεγίου- ενώ σφυρηλάτησε φιλικές σχέσεις με πολλούς γόνους σημαντικών αριστοκρατικών και εμπορικών οικογενειών της εποχής⁷¹. Εξελέγη, μάλιστα, μέλος του ιδιαίτερα κλειστού Ήτον Κλαμπ (Eton Club) στο Πανεπιστήμιο⁷². Στον ρητορικό όμιλο που ίδρυσε με τον γνωστό του από το Eton και επίσης συντάκτη του *Microcosm*, Λόρδο Σπένσερ (Lord Henry John Spencer), συμμετείχαν ο Τζων Νιούτον (John Newton) από τις Δυτικές Ινδίες, ο Ουίλιαμ Ντράμοντ (William Drummond), μετέπειτα Πρέσβης στην Κωνσταντινούπολη και ο Τσαρλς Γκόντάρντ (Charles Goddard), μελλοντικός Αρχιδιάκονος (Archdeacon) στο Λίνκολν⁷³. Με πολλούς από αυτούς του συμφοιτητές ο Κάνιγκ διατήρησε προσωπικές αλλά και πολιτικές/κοινωνικές σχέσεις μέχρι το τέλος της ζωής του. Ο πιο σημαντικός

⁶⁹ Στο ίδιο, vi.

⁷⁰ Dixon, *Canning*, 7.

⁷¹ Lytton Bulwer, *Characters*, 364.

⁷² Dixon, *Canning*, 7.

⁷³ Στο ίδιο, 7.

εξ αυτών ήταν ο Ρόμπερτ Τζένκινσον, αργότερα Βαρόνος Λίβερπουλ, ο οποίος προηγήθηκε του Κάνινγκ στην πρωθυπουργία για μεγάλο χρονικό διάστημα (1812-1827).⁷⁴ Μάλιστα, ενδεικτικό των πρώιμων πολιτικών φιλοδοξιών του Κάνινγκ, αβάσιμων και ιδιαίτερα αισιόδοξων δεδομένης της κοινωνικής του θέσης, είναι η παρακάτω αποστροφή του πως «συμμετείχα στον όμιλο για να δοκιμάσω τις ρητορικές μου ικανότητες απέναντι στον Τζένκινσον...και προσδοκώντας μία μακρινή περίοδο, όπου ίσως βρεθούμε αντιμέτωποι σε ένα μεγαλύτερο στάδιο.».⁷⁵ Τελικά, θα βρισκόταν στην ίδια πλευρά του κοινοβουλίου, εφόσον ο Κάνινγκ θα υπηρετούσε ως Υπουργός Εξωτερικών των κυβερνήσεων του Λόρδου Λίβερπουλ. Η συγκεκριμένη αποστροφή δηλώνει, επίσης, πως στην Οξφόρδη ο Κάνινγκ δεν ταυτιζόταν πολιτικά με τις Τόρυ απόψεις του Τζένκινσον. Επιπλέον, όπως και στο Ήτον, έτσι και στην Οξφόρδη, ο Κάνινγκ κέρδισε αρκετά βραβεία για τις ποιητικές του συνθέσεις στην κλασική λατινική γλώσσα.⁷⁶ Το 1789 κέρδισε και μία υποτροφία (studentship), ουσιαστικά αυτό που σήμερα ονομάζεται συνεργασία εταίρου (Fellowship)⁷⁷. Τέλος, στην Οξφόρδη ο Κάνινγκ άρχισε να συνάπτει φιλίες και με κυβερνητικούς παράγοντες, όπως ο Λόρδος Γκόουερ (Granville Leveson-Gower, 1st Earl Granville), υιός του Μαρκησιού Στάφορντ (Granville Leveson-Gower, 1st Marquess of Stafford), που τότε διατελούσε Λόρδος Σφραγιδοφύλακας (Lord Privy Seal) στην κυβέρνηση του Πιτ. Στο σπίτι του Στάφορντ στο Τρένθαμ (Trentham) άρχισε να γνωρίζει και άλλα μέλη της κυβέρνησης. Βεβαίως, αυτό δεν σημαίνει πως δεν συνέχισε να συχνάζει και σε ουϊγικούς κύκλους, όπως στο γνωστό σαλόνι της Λαίδης Φρανσίς Κρού (Lady Francis Crewe)⁷⁸.

Το 1791, μετά από την αποφοίτησή του ο Κάνινγκ κατέλυσε στα δικηγορικά διαμερίσματα Λίνκολν Ιν (Lincoln Inn), στα Κτίρια Πέιπερ (Paper Buildings) για να αποκτήσει άδεια άσκησης του δικηγορικού επαγγέλματος.⁷⁹ Εκεί συζητούσε συχνά με τους παλαιούς και νέους του φίλους για την πολιτική κατάσταση ενώ δεν έδειχνε ιδιαίτερη διάθεση να απασχοληθεί στο δικηγορικό επάγγελμα, παρά μόνο για την

⁷⁴ Walsh, *Select Speeches*, vii. Ο Λίβερπουλ παραμένει ως σήμερα ένας από τους μακροβιότερους Βρετανούς Πρωθυπουργούς μαζί με τον Σερ Ρόμπερτ Ουόλπολ (Robert Walpole, 1st Earl of Orford) που διετέλεσε πρωθυπουργός από το 1725 ως το 1742.

⁷⁵ Dixon, *Canning*, 8.

⁷⁶ Walsh, *Select Speeches*, vii.

⁷⁷ Dixon, *Canning*, 10.

⁷⁸ Στο ίδιο, 9.

⁷⁹ Walsh, *Select Speeches*, vii.

αποκόμιση αναγκαίων χρηματικών ποσών για την πολιτική του ανέλιξη.⁸⁰ Την ίδια περίοδο συντηρούταν δε με την λήψη δανείων από γνωστούς φίλους.⁸¹ Σε αντίθεση με τους παλαιούς του φίλους, η οικονομική κατάσταση του Κάνινγκ δεν του επέτρεπε να εκλεγεί, ακόμη, στο Κοινοβούλιο, όπως είχε πράξει ήδη από το 1792 ο Τζένκινσον.⁸² Αρκέστηκε σε ένα ταξίδι στην Ολλανδία το καλοκαίρι του 1791.⁸³

Εν τω μεταξύ, είχε ξεσπάσει και η Γαλλική Επανάσταση. Όπως ήταν φυσικό, τα γεγονότα στη Γαλλία αποτελούσαν κεντρικό θέμα των πολιτικών συζητήσεων. Ενώ σπούδαζε στο Λίνκολν Ιν συνέχισε να γνωρίζει σημαντικούς ανθρώπους των γραμμάτων και της πολιτικής συχνάζοντας σε ιδιωτικές λέσχες, ενώ στις παρέες του σημαντικότερος όλων ήταν ο Σέρινταν, θεατρικός συγγραφέας και σημαντικός πολιτικός της παράταξης των Ουίγων.⁸⁴ Όπως ήταν φυσικό, ο Κάνινγκ αρκετά γρήγορα απέκτησε και εκτός πανεπιστημιακών εδράνων τη φήμη όχι μόνο του ανθρώπου των γραμμάτων αλλά και του νέου με ιδιαίτερες πολιτικές φιλοδοξίες και αυξημένη ρητορική δεινότητα.

Έτσι πραγματοποιήθηκε η πρώτη του επαφή με τον πρωθυπουργό Pitt, ο οποίος του πρόσφερε μία έδρα στο βρετανικό κοινοβούλιο⁸⁵. Ο φίλος του, Φρερ, προλείανε το έδαφος για μία συνάντηση του Κάνινγκ με τον πρωθυπουργό⁸⁶. Η όλη διαδικασία κινήθηκε και ολοκληρώθηκε αρκετά γρήγορα και αποτελεί τυπικό δείγμα της εποχής. Έπειτα ο Κάνινγκ έγραψε ένα γράμμα στον Πιτ.⁸⁷ Εκεί σημείωνε πως «παρά το γεγονός πως είχα ή διατηρώ φιλίες και οικειότητα με ορισμένους από τους σημαντικότερους ανθρώπους της αντιπολίτευσης, σε καμία περίπτωση δεν δεσμεύομαι από αυτούς.»⁸⁸ Ο Πιτ του απάντησε φιλικά πως «θα λάβω ιδιαίτερη ευχαρίστηση να γνωρίσω

⁸⁰ Lytton Bulwer, *Characters*, 364.

⁸¹ Dixon, *Canning*, 11.

⁸² Στο ίδιο, 11.

⁸³ Στο ίδιο, 11.

⁸⁴ Walsh, *Select Speeches*, vii.

⁸⁵ Καθ' όλη τη διάρκεια του δέκατου ογδόου αιώνα και τουλάχιστον ως την ψήφιση του Μεταρρυθμιστικού Νόμου του 1832, πολλές εκλογικές περιφέρειες της επαρχίας (county boroughs) αποτελούσαν σχεδόν «προσωπική ιδιοκτησία» μεγάλων γαιοκτημόνων, οι οποίοι υπαγόρευαν στους ελάχιστους εκλογείς την ψήφιση των υποψηφίων της αρεσκείας τους. Αυτές οι εκλογικές περιφέρειες που ονομάστηκαν σάπιες «rotten boroughs» ή «pocket boroughs» πολλές φορές δεν αριθμούσαν παραπάνω από δέκα ή είκοσι εκλογείς, ώστε ήταν ιδιαίτερα εύκολο για τους ευνοούμενους των αριστοκρατών να διοριστούν, επί της ουσίας, βουλευτές εκεί. Χαρακτηριστικό παράδειγμα των αρρυθμίων του εκλογικού συστήματος ήταν πως η περιφέρεια του Ολντ Σάρουμ (Old Sarum), ενός ακατοίκητου αμμόλοφου, εκπροσωπούταν από δύο βουλευτές την ίδια στιγμή που η μεγάλη βιομηχανική πόλη του Μάντσεστερ (Manchester) δεν διέθετε κανέναν βουλευτή.

⁸⁶ Dixon, *Canning*, 14.

⁸⁷ Στο ίδιο, 14.

⁸⁸ Στο ίδιο, 14.

προσωπικά κάποιον που από καιρού γνωρίζω λόγω της φήμης του και του οποίου τις ικανότητες θα ήθελα να δω να αξιοποιούνται για το καλό των υπηκόων.»⁸⁹ Έπειτα ο Πιτ ζήτησε μέσω ενός ιδιωτικού καναλιού να συναντήσει τον Κάνιγκ, ο οποίος δέχτηκε ασμένως και αμέσως. Η συνάντηση πραγματοποιήθηκε στις 15 Αυγούστου του 1792.⁹⁰ Κατά τη διάρκεια της συζήτησης, ο Πιτ ενημέρωσε τον Κάνιγκ πως εφόσον συμφωνούσε με τις κυβερνητικές πολιτικές, θα ήταν δυνατόν να εκλεγεί βουλευτής και να συνεισφέρει στην προσπάθεια των Τόρις⁹¹. Ο Κάνιγκ από πλευράς του αποδέχτηκε την πρόσκληση του Πιτ, καθώς αποτελούσε μοναδική ευκαιρία εκπλήρωσης των πολιτικών του φιλοδοξιών, χωρίς την ανάγκη δαπάνης μεγάλων χρηματικών ποσών. Έτσι, η είσοδος του Κάνιγκ στην πολιτική σκηνή συμπίπτει με την ιδιαίτερα ριζοσπαστική στροφή της Γαλλικής Επανάστασης και των γεγονότων του Τρόμου στο Παρίσι υπό την ηγεσία του Ροβεσπιέρου. Αυτό το στοιχείο είναι σημαντικό για την ερμηνεία της ιδεολογικής μεταστροφής του Κάνιγκ. Στις 20 Νοεμβρίου του 1792 ο Πιτ προσκάλεσε τον Κάνιγκ να μείνει μαζί του στο σπίτι που διατηρούσε στην περιοχή του κτήματος Άντισκομπ (Addiscombe)⁹². Ενόσω ο Πιτ αναζητούσε μία έδρα για τον νεαρό Κάνιγκ, η κυρία Κρου, η επιδραστική οικοδεσπότηρια των ουϊγικών σαλονιών, αποστρεφόμενη τις βίαιες εξελίξεις στη Γαλλία, αναζητούσε επίσης μία ευκαιρία κοινοβουλευτικής εκπροσώπησης για τον Κάνιγκ. Έπεισε, μάλιστα, τον φίλο της Δούκα Πόρτλαντ να παράσχει μία από τις έδρες επιρροής του στον Κάνιγκ.⁹³ Σε αυτό το σημείο, όμως, ο Κάνιγκ αρνήθηκε την πρόταση του δούκα και αποφάσισε να γίνει προστατευόμενος του Πιτ.⁹⁴ Στις 21 Ιουνίου του 1793 ο Πιτ του έγραψε πως θα αντικαθιστούσε τον Σερ Ρίτσαρντ Γουόρσλεϊ (Sir Richard Worsley) στην έδρα του Νιουτάουν (Newtown) στη Νήσο Γουάιτ (Isle of Wight) και στις 27 Ιουνίου ο Κάνιγκ εξελέγη και τυπικά βουλευτής⁹⁵.

Γιατί ο Κάνιγκ αποφάσισε να συμπαραταχθεί με την κυβερνητική πλευρά, αυτή που συνοπτικά ονομάζεται στην ιστοριογραφία ως «Τόρηδες»; Άλλωστε, τη στιγμή που αποφάσισε να εκλεγεί βουλευτής με την παράταξη του Πιτ είχε μία πρόταση έδρας και από τους Ουίγους του Πόρτλαντ. Όπως σημειώθηκε ανωτέρω, η ριζοσπαστική

⁸⁹ Στο ίδιο, 14.

⁹⁰ Lytton Bulwer, *Characters*, 366 και Dixon, *Canning* 14.

⁹¹ Walsh, *Select Speeches*, vii.

⁹² Dixon, *Canning*, 15

⁹³ Στο ίδιο, 15.

⁹⁴ Στο ίδιο, 16.

⁹⁵ Στο ίδιο, 16.

στροφή της Επανάστασης δεν είναι ασύνδετη με την τελική απόφασή του.⁹⁶ Αν και αρχικά, όπως οι περισσότεροι Ουίγοι, είχε καλωσορίσει την Επανάσταση του 1789 και το 1791 συμφωνούσε με την απάντηση του Σερ Τζέιμς Μάκιντος (Sir James Mackintosh) στον Μπερκ⁹⁷, εν τούτοις ήδη το 1792 είχε επιτεθεί ιδιωτικά κατά τη διάρκεια μίας συζήτησης ενός μικρού ρητορικού ομίλου στο Λονδίνο στις πολιτικές του Μιραμπώ (Honoré Gabriel Riqueti, Count of Mirabeau)⁹⁸. Παράλληλα, εκτός από την απόρριψη των ακροτήτων των Γάλλων επαναστατών ο Κάνιγκ όσο περνούσαν τα χρόνια μοιραζόταν τη γενικότερη άποψη πολλών Ουίγων πως ίσως η επανάσταση «εξαχθεί» με απρόβλεπτα συμπεράσματα στην Βρετανία. Παρά τη συμπάθειά του προς τον Σέρινταν και τον Φοξ, ο Κάνιγκ, τελικά, αποφάσισε να μην συμπαραταχθεί με τους Ουίγους στο κοινοβούλιο. Σύμφωνα με τον Walsh, ο Κάνιγκ μπορεί να κινούνταν στους ουϊγικούς κύκλους, αλλά δεν είχε κρύψει ποτέ τις πολιτικές του απόψεις που δεν συνέκλιναν πάντοτε και σε όλα τα κρίσιμα θέματα με αυτές των φίλων του⁹⁹. Παράλληλα, όπως υπογραμμίστηκε και στο πρώτο κεφάλαιο, οι ίδιοι οι Ουίγοι εκείνη την περίοδο ήταν πολυδιασπασμένοι μετά από την εκδήλωση της Γαλλικής Επανάστασης. Τέλος, η δημόσια γνώμη στη Μεγάλη Βρετανία στρεφόταν εναντίον της υποστήριξης των Ουίγων του Φοξ προς τη Γαλλική Επανάσταση, ιδιαίτερα μετά το 1792¹⁰⁰. Ως αποτέλεσμα τούτο, οι πιθανότητες του φιλόδοξου Κάνιγκ να αποκτήσει κυβερνητικά αξιώματα συντασσόμενος με τον Φοξ ήταν αρκετά μειωμένες. Η προσωπική φιλοδοξία του Κάνιγκ σίγουρα διαδραμάτισε κάποιον ρόλο στην απόφασή του να συμπαραταχθεί με τον Πιτ, αλλά οι λόγοι που τον οδήγησαν μακριά από τους Ουίγους δεν ήταν αποκλειστικά ιδιοτελείς¹⁰¹.

Είναι, επίσης, γνωστό πως ο Κάνιγκ είχε διαμορφώσει την άποψή του για την Γαλλική Επανάσταση πριν από την κρίσιμη γνωριμία του με τον Πιτ.¹⁰² Πράγματι, ο θείος του Κάνιγκ ήταν ένας γνωστός Ουίγος ενώ οι κύκλοι στους οποίους δρούσε εμπνέονταν από ουϊγικές συμπάθειες, όπως αναφέρθηκε στην αρχή του παρόντος κεφαλαίου. Ακόμη και τα γραπτά του Κάνιγκ στο Ήτον και την Οξφόρδη διαπνέονται

⁹⁶ Στο ίδιο, 14.

⁹⁷ Sir James Mackintosh, *Vindiciae Gallicæ: A Defence of the French Revolution and its English admirers against the accusations of the Right Hon. Edmund Burke, including some strictures on the late production of Mons de Calonne* (Λονδίνο: 1791).

⁹⁸ Dixon, *Canning*, 13.

⁹⁹ Walsh, *Select Speeches*, viii.

¹⁰⁰ Lytton Bulwer, *Characters*, 369.

¹⁰¹ Dixon, *Canning*, 13-14.

¹⁰² Walsh, *Select Speeches*, viii.

από φιλελεύθερες αξίες.¹⁰³ Όλα αυτά, εν τούτοις, προηγούνταν της εκδήλωσης της Γαλλικής Επανάστασης. Όντως, με ελάχιστες εξαιρέσεις, όπως ο Μπερκ, οι πολιτικοί και των δύο μεγάλων παρατάξεων χαιρέτισαν την εκδήλωση της Επανάστασης. Έτσι και ο Κάνιγκ κατά τη διάρκεια των πρώτων μηνών της Επανάστασης εκδήλωσε την υποστήριξή του — αυτό από μόνο του, όμως, δεν αρκούσε για να τον ταυτίσει με τον Φοξ.¹⁰⁴ Την ίδια στιγμή, μάλιστα, περιόριζε την υποστήριξή του στην ανάγκη διόρθωσης των κακώς κειμένων στη Γαλλία αλλά όχι στην ολοκληρωτική εκρίζωση του Παλαιού Καθεστώτος.¹⁰⁵ Καθώς, όμως, τα επαναστατικά γεγονότα στην Γαλλία προχωρούσαν, ο Κάνιγκ άρχισε να καταδικάζει τις ακρότητες των επαναστατών στη Γαλλία. Αυτή η ιδεολογική μεταστροφή, απότοκο των εξελίξεων στη Γαλλία, ίσως αποτελεί το κύριο κίνητρο στην απόφαση του Κάνιγκ να μην συνταχθεί με τους Ουίγους του Φοξ στο κοινοβούλιο.¹⁰⁶ Σημειώθηκε στο πρώτο κεφάλαιο πως οι πρώτοι μετριοπαθείς και συντηρητικοί Ουίγοι άρχιζαν να συντάσσονται με την παράταξη του Πιτ. Επομένως, η κίνηση του Κάνιγκ δεν αποτελεί κάποια ιδιαίτερη εξαίρεση, ακόμη και αν γίνει δεκτό πως ως το 1792 ανήκε *latu sensu* στην παράταξη των Ουίγων. Φυσικά, οι πρώην φίλοι του τον κατηγόρησαν για αποστασία και πολιτική προδοσία, εγκαλώντας τον πως εγκατέλειψε τις αρχές του προσδοκώντας στην απόκτηση πολιτικής εξουσίας — το ίδιο, όμως, έπραξαν και για τον Μπερκ, τον Δούκα του Πόρτλαντ και άλλους.¹⁰⁷

Τέλος, τον Δεκέμβριο του 1792 ο Κάνιγκ έγραψε μία επιστολή στον φίλο του Έντουαρντ Μπούτλ Γουίλμπραχαμ (Edward Bootle Wilbraham) που συμπυκνώνει τη θέση του στο ζήτημα και αίρει την αποκλειστικότητα ιδιοτελών κινήτρων. Εκεί γράφει πως ήταν ορθό κάθε χώρα να καθορίζει κατά το δοκούν την εσωτερική της κυβέρνηση και σίγουρα η Γαλλία είχε διαλέξει μία «καθαρά Αντιπροσωπευτική Δημοκρατία». Την ίδια στιγμή όμως ο Κάνιγκ υποστήριζε πως η συμπεριφορά της Γαλλίας απέναντι στη Σαβοΐα και τη Γενεύη και το «σύστημα του άφρονος, βάνουσου και σκληρού πολέμου» ανάγκαζε τα άλλα έθνη να προσπαθήσουν να σταματήσουν αυτή την απειλή. Τέλος, στρεφόμενος στην εσωτερική πολιτική σκηνή έγραφε πως «σε κάθε γωνία αυτού του βασιλείου υπάρχουν εταιρείες για το διάβασμα, τη συγγραφή, τη συζήτηση και την

¹⁰³ Στο ίδιο, viii.

¹⁰⁴ Στο ίδιο, ix.

¹⁰⁵ Στο ίδιο, ix.

¹⁰⁶ Στο ίδιο, ix.

¹⁰⁷ Αυτή η αντίληψη εντοπίζεται και στο Thomas Moore, *Memoirs of the Life of Richard Brinsley Sheridan* (Λονδίνο: 1825), *passim*.

προετοιμασία της καταστροφής κάθε θεσμού της κυβέρνησης και κάθε ειρήνης και άνεσης αυτής της χώρας». ¹⁰⁸ Συμπερασματικά, γίνεται αντιληπτό πως σε μεγάλο βαθμό αυτή η θέση του Κάνιγκ συμβάδιζε με την αντίληψη του Πιτ, όπως εκτέθηκε στο πρώτο κεφάλαιο. Επομένως, πρόκειται για μία φυσική πολιτική επιλογή από μεριάς του Κάνιγκ.

Κατά τη διάρκεια της πολιτικής του καριέρας ο Κάνιγκ υπηρέτησε ως βουλευτής σε διάφορες εκλογικές περιφέρειες από το 1793 ως και τον θάνατό του το 1827, γεγονός που δεν ήταν ασυνήθιστο ως και τις αρχές του εικοστού αιώνα. ¹⁰⁹ Όπως σημειώθηκε ανωτέρω, για πρώτη φορά εξελέγη Βουλευτής (Member of Parliament) το 1793 στην περιφέρεια του Νιουτάουν. Στη συνέχεια κατέλαβε την έδρα του Γουέντοβερ (Wendover) (1796-1802), στην οποία είχε υπηρετήσει ως βουλευτής κατά τον προηγούμενο αιώνα και ο Μπερκ. Έπειτα, εξελέγη για μία τετραετία βουλευτής του Τραλύ (Tralee). Επέστρεψε στο Νιουτάουν από το 1806 ως το 1812 ενώ από το 1812 ως και το 1827 εκπροσωπούσε την σημαντική βιομηχανική πόλη του Λίβερπουλ (Liverpool). Επί της ουσίας, μονάχα το Λίβερπουλ αποτελούσε μία εκλογική περιφέρεια με μεγάλο πλήθος εκλογέων, οπότε η νίκη σε μία τέτοια περιφέρεια επέφερε στο νικητή μεγαλύτερο πολιτικό κύρος. Οι λοιπές έδρες αποτελούσαν κατάλοιπο των δύο προηγούμενων αιώνων, με ελάχιστους ελεγχόμενους εκλογείς από τους τοπικούς αριστοκράτες, πριν από την ψήφιση του Μεταρρυθμιστικού Νόμου του 1832 (Reform Act).

Η καριέρα του Κάνιγκ πριν από την έκδοση της εφημερίδας δεν ήταν αμελητέα. Πραγματοποίησε την πρώτη του κοινοβουλευτική ομιλία το 1794, έναν χρόνο περίπου μετά από την εκλογή του στη Βουλή των Κοινοτήτων. ¹¹⁰ Σύμφωνα με τον Lytton Bulwer, η ομιλία που έδωσε ο Κάνιγκ στις 31 Ιανουαρίου 1794, όπως συχνά συνέβαινε σε τέτοιες περιπτώσεις παρθενικών ομιλιών (Maiden Speech), ήταν ελάχιστα επιτυχημένη. ¹¹¹ Το αντικείμενο της συζήτησης, ιδιαίτερα τεχνικό, αφορούσε την παροχή νέας χρηματικής βοήθειας (subsidy) στη Σαρδηνία και ως εκ τούτου δεν βοηθούσε τις ρητορικές στοχεύσεις του νεαρού Κάνιγκ. Σε κάθε περίπτωση, η στάση του Κάνιγκ στο ζήτημα ήταν αμιγώς μερκαντιλιστική ενώ η όλη ομιλία του σύμφωνα με τους παρατηρητές ήταν: «γεμάτη από ιδιαίτερα λεπτολογικά επιχειρήματα: η

¹⁰⁸ Dixon, *Canning*, 14-15.

¹⁰⁹ Οι παρακάτω πληροφορίες αντλούνται από το Eccleshal και Walker, *Dictionary*, 178-179.

¹¹⁰ Lytton Bulwer, *Characters*, 371.

¹¹¹ Στο ίδιο, 371.

παράθεσή τους πολύ συστηματική, κρύα, βαρετή και χωρίς τα χαρακτηριστικά μίας κοινοβουλευτικής ομιλίας. Το αποτέλεσμα θα ήταν διπλάσια καλό αν είχε καταβάλει τις μισές προσπάθειες. Και τούτο διότι στην ρητορική τέχνη, όπως και στη συγγραφή, είναι πολύ σημαντικό κάποιος να γνωρίζει τι δεν πρέπει να πει και τι δεν πρέπει να γράψει.».¹¹² Παρά την πρώτη κοινοβουλευτική του ατυχία, ο Κάνιγκ δεν απώλεσε την εύνοια του πρωθυπουργού. Ο Πιτ, όμως, τον συμβούλευσε να μην μιλήσει ξανά για τα επόμενα τρία χρόνια, μέχρι να βελτιώσει το ύφος του και να προσαρμόσει τη ρητορεία του στις νόρμες της Βουλής των Κοινοτήτων.¹¹³ Μολαταύτα, το 1795 μίλησε κατά τη διάρκεια του Λόγου από τον Θρόνο (King's Speech) αποκομίζοντας θετικές εντυπώσεις και από τον Πιτ.¹¹⁴ Άλλωστε, η συγκεκριμένη συνεδρίαση αποτελούσε μία από τις κορυφαίες στιγμές της κοινοβουλευτικής περιόδου, ώστε ένας πρωτοεμφανιζόμενος βουλευτής είχε την ευκαιρία να αποκομίσει μερικές εντυπώσεις από τους σημαντικότερους κοινοβουλευτικούς.

Λίγο πριν από τη διάλυση του κοινοβουλίου το 1795, ο Κάνιγκ διορίστηκε Υφυπουργός Εξωτερικών (Under-secretary of State for Foreign Affairs).¹¹⁵ Οι *Τάμις του Λονδίνου* έγραφαν στις 5 Φεβρουαρίου πως «κανείς άλλος δεν εκφράζει με τόση φυσικότητα το χαρακτήρα του μέσα από τις ομιλίες του. [...] ένα ισορροπημένο μείγμα πνεύματος και επιχειρημάτων και ένας ευτυχής συνδυασμός πληροφόρησης, μετριοπάθειας και καλής διάθεσης».¹¹⁶ Όπως σημειώθηκε ανωτέρω, Υπουργός των Εξωτερικών εκείνη την περίοδο ήταν ο Λόρδος Γκρένβιλ, ο οποίος εν τω μεταξύ είχε εγκαταλείψει τους Ουίγους του Φοξ. Το 1796, όταν το κοινοβούλιο διαλύθηκε και προκηρύχθηκαν νέες εκλογές, ο Κάνιγκ εξελέγη βουλευτής για το Γουέντοβερ. Καταληκτικά, ο Walsh σημειώνει πως κατά τα έτη 1796 και 1797 δεν υπήρξε ιδιαίτερα ενεργός στο κοινοβούλιο, περιοριζόμενος στην άσκηση των κυβερνητικών του καθηκόντων στο Φόρειν Όφισ.¹¹⁷ Ήταν, όμως, ιδιαίτερα ενεργός στην προετοιμασία έκδοσης του *The Anti-Jacobin*.

¹¹² Στο ίδιο, 371, “its arguments were much too refined: its arrangement much too systematic: cold, tedious, and unparliamentary, it would have been twice as good if it had attempted half as much; for the great art in speaking, as in writing, consists in knowing what should not be said or written”.

¹¹³ Στο ίδιο, 372.

¹¹⁴ Walsh, *Select Speeches*, x.

¹¹⁵ Lytton Bulwer, *Characters*, 373.

¹¹⁶ *Τάμις του Λονδίνου*, 5 Φεβρουαρίου 1799, 4.

¹¹⁷ Walsh, *Select Speeches*, x.

Κεφάλαιο 3 - Η έκδοση του *The Anti-Jacobin*¹¹⁸

Πρέπει να σημειωθεί *ab initio* πως η εφημερίδα *The Anti-Jacobin* δεν έχει τύχει διεξοδικής μελέτης έως σήμερα. Πιο συγκεκριμένα, στη σχετική βιβλιογραφική επισκόπηση δεν εντοπίζεται καμία μονογραφία, διδακτορική διατριβή ή διπλωματική εργασία αφιερωμένη αποκλειστικά στο εν λόγω θέμα. Απεναντίας, ορισμένες πληροφορίες ανευρίσκονται στην περιοδική βιβλιογραφία, όπου άρθρα Ρομαντιστών - κυρίως- μελετητών εστιάζουν κατά κύριο λόγο στα ποιητικά κείμενα, που γράφτηκαν στις σελίδες της εφημερίδας.¹¹⁹ Τέλος, σποραδικές μονάχα πληροφορίες παρέχονται στις βιογραφίες και άρθρα πρωταγωνιστών της έκδοσης, όπως ο Κάνιγκ και ο Πιτ. Ο λόγος που οι βιογράφοι του Κάνιγκ δεν αφιέρωσαν μεγαλύτερο μέρος των έργων τους στην εν λόγω δραστηριότητα του πολιτικού ίσως συνδέεται με το γεγονός πως έλαβε χώρα πριν από την ανάληψη των πρώτων σημαντικών πολιτικών καθηκόντων του.

Σε αυτό το κεφάλαιο παρέχονται όσες πληροφορίες είναι διαθέσιμες σχετικά με τη φυσιογνωμία και τη διαδικασία έκδοσης της εφημερίδας. Στην παρουσίαση των τεχνικών χαρακτηριστικών και προδιαγραφών της εφημερίδας ακολουθήθηκε η πρακτική του προγράμματος ΤΥΠΟΣκόπιο 1821, το οποίο επιμελήθηκε η Καθ. Νάσια Γιακωβάκη¹²⁰. Η εφημερίδα αποτελείται από τριάντα έξι (36) τεύχη με το πρώτο να εκδίδεται στις 20 Νοεμβρίου του 1797 και το τελευταίο στις 9 Ιουλίου του 1798. Όπως σημειώθηκε στο πρώτο κεφάλαιο, η συγκεκριμένη χρονική περίοδος τοποθετείται περίπου ανάμεσα στην υπογραφή της Συνθήκης του Κάμπο Φόρμιο και της εκστρατείας του Βοναπάρτη στην Αίγυπτο. Η δομή και διάρθρωση της ύλης της παραμένει σε αδρές γραμμές σταθερή καθ' όλη τη διάρκεια της έκδοσης. Πιο αναλυτικά, τα περισσότερα φύλλα περιέχουν ένα κύριο άρθρο (editorial) που

¹¹⁸ Σε όλη την έκταση της παρούσας εργασίας χρησιμοποιείται η μοναδική ολοκληρωμένη έκδοση της εφημερίδας, Συλλογικό, *The Anti-Jacobin, or Weekly Examiner*, 2 τομ. (London: John Wright, 1799). Τα φύλλα του κάθε τεύχους, όμως, παραδίδονται με αύξοντα αριθμό κάθε φορά εκ του ενός για να τηρείται η έκδοση της εποχής.

¹¹⁹ Μάλιστα, τα ποιητικά κείμενα της εφημερίδας έχουν εκδοθεί ξεχωριστά, βλ. George Canning, *Poetry of the Anti-Jacobin: Comprising the Celebrated Political and Satirical Poems, Parodies, and Jeux-D'esprit* (Λονδίνο: Forgotten Books, 2018). Είχε προηγηθεί τον δέκατο ένατο αιώνα η έκδοση G. Canning, J.H. Frere, G. Elis et al, *Poetry of the Anti-Jacobin* (Λονδίνο: 1890). Περαιτέρω περιοδική βιβλιογραφία στο θέμα ενδεικτικά: Graeme Stones, "Parody and the 'Anti-Jacobin'", *The Wordsworth Circle* 24 (3) (1993):162-166 και Owen E. Holloway, "George Ellis, the Anti-Jacobin and the Quarterly Review", *The Review of English Studies* 10 (37) (1934): 55-66. Επίσης, John Strachan, "Poetry of the Anti-Jacobin", στο Duncan Wu (επιμ.) *A Companion to Romanticism* (Λονδίνο: Wiley Blackwell, 1999): 205-213.

¹²⁰ Περισσότερα για το πρόγραμμα εδώ, <http://lab-com.pspa.uoa.gr/typoskopio1821.html> [Τελευταία Πρόσβαση 30 Νοεμβρίου 2021].

δημοσιεύεται στην πρώτη σελίδα, ακολουθούν οι «Διορθώσεις, τα Ψέματα και οι Παρερμηνείες» (Mistakes, Lies, and Misinterpretations), όπου επιχειρείται η διόρθωση «ψευδών ειδήσεων» απ' άλλες εφημερίδες ή δημόσια πρόσωπα, έπειτα παρατίθενται επιστολές αναγνωστών (συνήθως ανώνυμες ή με ψευδώνυμα), ποιήματα κατά διαφόρων υποστηρικτών της Γαλλικής Επανάστασης και τέλος μία μεγάλη ενότητα με πληροφορίες από το Εξωτερικό (Foreign Intelligence). Τέλος, πρέπει να σημειωθεί πως όλες οι σχετικές πληροφορίες σε αυτή την ενότητα αντλούνται συνήθως από δύο κατηγορίες εντύπων, τις παρισινές ή γαλλικές εφημερίδες (French Papers) και τις εφημερίδες από την Αψβουργική Αυτοκρατορία (Habsburg Papers) χωρίς να αναφέρονται αναλυτικότερα ή ονομαστικά. Ως προς τούτο ανακλύπει ένα σημαντικό πρόβλημα που αφορά τις πηγές τις εφημερίδες, οι οποίες σχεδόν ποτέ δεν κατονομάζονται, ούτε παραδίδονται.

Η έκδοση της εφημερίδας *The Anti-Jacobin* φαίνεται να αποφασίστηκε στον απόηχο τριών σημαντικών γεγονότων, τα οποία συνδέονται με την εσωτερική και την εξωτερική πολιτική και προηγούνται χρονικά ελάχιστα της έκδοσης του πρώτου φύλλου: κατά πρώτον την αποτυχημένη απόβαση γαλλικών στρατευμάτων στην θέση Φίσγκαρντ (Fishguard) της Ουαλίας (Φεβρουάριος 1797), κατά δεύτερον τις μικρής κλίμακας ανταρσίες ναυτικών πληρωμάτων στις περιοχές του Σπίτχεντ (Spithead) και του Νορ (Nore) (Απρίλιος 1797) και κατά τρίτον τις συνεχιζόμενες στρατιωτικές επιτυχίες του Ναπολέοντα Βοναπάρτη στην Ιταλία (Καλοκαίρι 1797). Η εσωτερική αναστάτωση στη χώρα και οι καλές στρατιωτικές επιδόσεις της Γαλλίας λειτούργησαν καταλυτικά για την έκδοση ενός φιλοκυβερνητικού εντύπου, όπου θα παρουσιάζονταν ευνοϊκά οι πρωτοβουλίες της κυβέρνησης του Πιτ.

Όπως αναφέρθηκε στο πρώτο κεφάλαιο, ο συμβατικά αποκαλούμενος πρώτος πρωθυπουργός του Ηνωμένου Βασιλείου, Ουόλπωλ είχε εγκαινιάσει την τακτική οι κυβερνήσεις να προσεταιρίζονται ή χρηματοδοτούν τον Τύπο για την υποστήριξη των πολιτικών τους. Ο Ουόλπωλ, μάλιστα, είχε ιδρύσει και φιλοκυβερνητικές εφημερίδες, όπως η *London Journal*. Από μεριάς του ο πρωθυπουργός Πιτ επεδείκνυε μία ιδιαίτερη προσήλωση στην διαμόρφωση της κοινής γνώμης υπέρ των πολιτικών του επιλογών. Ακόμη και στη Βουλή των Κοινοτήτων του δέκατου ογδόου αιώνα, πριν δηλαδή από την ψήφιση του Μεταρρυθμιστικού Νόμου του 1832, μία κυβέρνηση δεν θα ήταν δυνατόν να μακροημερεύσει για δώδεκα έτη χωρίς κάποιου είδους υποστήριξη της κοινής γνώμης. Για πρώτη φορά στο ημερολόγιο του Κάνιγκ καταγράφονται

συζητήσεις που είχε με τον ίδιο τον Πιτ για μία επερχόμενη περιοδική έκδοση.¹²¹ Ο Κάνιγκ, άλλωστε, υποστήριζε πως ήταν αδήριτη ανάγκη «να ληφθούν μέτρα για να κρατήσουν την κοινή γνώμη στην σωστή πλευρά σε όλα τα ζητήματα που θίγονταν στον τύπο».¹²² Η πρόταση του Κάνιγκ προς τον Πιτ ήταν να εκδοθεί μία εφημερίδα «στην οποία θα ενταχθεί ένας αριθμός πρόθυμων να συνεισφέρουν ατόμων ενώ οι συγκεκριμένοι άνθρωποι θα εργάζονται και θα ζουν μαζί και θα δειπνούν μία φορά την εβδομάδα στο σπίτι του Πιτ ή αλλού».¹²³ Είναι φανερό πως η προσωπική σχέση που διατηρούσε ο Κάνιγκ με τον Πιτ του επέτρεψε να προωθήσει την έκδοση της εφημερίδας.¹²⁴ Μάλιστα, ένας εκ των βιογράφων του Πιτ παρατηρεί πως μονάχα ο Κάνιγκ θα μπορούσε να πείσει τον κατά τα άλλα απόμακρο (aloof) πρωθυπουργό να υποστηρίξει και να συνεισφέρει ακόμη και με δικά του κείμενα στην έκδοση της εφημερίδας.¹²⁵

Κοντά σε αυτά, πολύτιμες πληροφορίες για την έκδοση του *The Anti-Jacobin* μας παρέχει και ένας από τους πρώτους μελετητές του, ο Έντουαρντ Χώκινς (Edward Hawkins). Μάλιστα, ο Χώκινς παράθεσε έναν κατάλογο συγγραφέων των σατιρικών ποιημάτων του περιοδικού με βάση τρία χειρόγραφα που είχε στη διάθεσή του, του Κάνιγκ, του Λόρδου Μπούργκχερς (John Fane, 11th Earl of Westmorland, Lord Burghersh ως το 1841), του Τζων Ράιτ (John Wright) και τις πληροφορίες του Ουίλιαμ Άπκοτ (William Urcott), βοηθού του Ράιτ.¹²⁶ Σύμφωνα με αναφορές της εποχής, κατά τα τέλη του 1797 γίνεται λόγος πως «μία ομάδα ανδρών με έξοχα ταλέντα και υψηλές διασυνδέσεις [στον κύκλο του πρωθυπουργού Πιτ]...είχαν αποφασίσει να συγκροτήσουν μία εβδομαδιαία εφημερίδα με σκοπό να εξευτελίσουν [*sic*] και να προκαλέσουν την οργή των αναγνωστών για τους πολιτικούς αγκιτάτορες από τους οποίους η χώρα κατακλυζόταν τότε.»¹²⁷ Όσον αφορά τον Κάνιγκ, η ανάληψη των καθηκόντων του στο Φόρειν Όφισ ακολουθείται από την έκδοση της εφημερίδας, που εξετάζεται στην παρούσα εργασία. Έτσι, την ίδια περίοδο αποφασίζεται η έκδοση του *The Anti-Jacobin* ή *Weekly Examiner*. Αρχισυντάκτης ορίστηκε ο Ουίλιαμ Γκίφορντ

¹²¹ ‘‘Canning’s Diary’’ (18-21 Οκτωβρίου 1797) στο John Ehrman, *The Younger Pitt: III, The Consuming Struggle* (Λονδίνο, Constable, 1996), 111.

¹²² ‘‘Canning’s Diary’’ (18-21 Οκτωβρίου 1797) στο Ehrman, *Younger Pitt*, 111.

¹²³ Στο ίδιο, 111.

¹²⁴ Στο ίδιο, 93.

¹²⁵ Στο ίδιο, 93.

¹²⁶ Edward Hawkins, ‘‘Authors of the Poetry of the Anti-Jacobin’’, *Notes and Queries*, 1st ser. III (3 Μαΐου 1851), 349.

¹²⁷ [Memoir of William Gifford] στο John Nichols, *Illustrations of the Literary History of the Eighteenth-Century*, (Λονδίνο:8 τόμοι, αυτοέκδοση, 1817-1858) τόμος 6, 5.

(William Gifford), σατιρικός ποιητής, κλασικός φιλόλογος και διευθυντής εφημερίδων. Πάντως, σύμφωνα με τα αρχαιακά τεκμήρια που παρατέθησαν ανωτέρω δεν υπάρχει αμφιβολία πως η έκδοσή της εφημερίδας αποτέλεσε προϊόν έμπνευσης και παρακίνησης του ίδιου του Κάνιγκ.¹²⁸ Ο Γκίφορντ έγινε αργότερα γνωστός ως ο πρώτος αρχισυντάκτης του *Quarterly Review* (1809-1824), μίας εφημερίδας υποστηρικτικής στους Τόρις που συναγωνιζόταν το *Edinburgh Review* των Ουίγων. Ένας άλλος Γκίφορντ, ο Τζων (John Gifford) θα εξέδιδε από το 1798 ως και το 1821 μία εφημερίδα διάδοχο αυτής του Κάνιγκ, την *The Anti-Jacobin Review and Magazine, or, Monthly Political and Literary Censor*. Όσον αφορά την εκδοτική προσπάθεια του Κάνιγκ, αρχικά είχε επιλεγεί ως αρχισυντάκτης ο έμπειρος συντάκτης Δρ Γκραντ (Dr Grant) αλλά η ασθενής κατάσταση της υγείας του δεν του επέτρεψε να αναλάβει τα καθήκοντά του. Ο Γκίφορντ έγραφε το μεγαλύτερο μέρος των άρθρων υπό τον τίτλο «Ψέματα, Λάθη και Παρερμηνείες».¹²⁹ Υποστηρικτές της εφημερίδας υπήρξαν και άλλοι σημαντικοί πολιτικοί και άνθρωποι των γραμμάτων, όπως ο Λόρδος Σήφορντ (Charles Rose Ellis, 1st Baron Seaford), ο Τζ. Έλις (G. Ellis) και ο φίλος του Κάνιγκ, Φρερ.¹³⁰ Στην έκδοση συνέεισφεραν και κυβερνητικοί παράγοντες, όπως ο Τσαρλς Λονγκ (Charles Long, μετέπειτα 1st Baron Farnborough), ο Τζων Φιτςγκίμπον (John FitzGibbon, 1st Earl of Clare), ο Τσαρλς Τζένκινσον (Charles Jenkinson) και ο Λόρδος Μόρνινγκτον (Garret Colley Wesley, 1st Earl of Mornington), μετέπειτα Μαρκήσιος Γουέλσλεϊ (Marquess of Wellesley) και αδελφός του μελλοντικού Δούκα του Γουέλινγκτον (Arthur Wellsley, 1st Duke of Wellington).¹³¹ Είναι φανερό πως πολλοί σημαντικοί Τόρις της εποχής αποφάσισαν να στηρίξουν το εκδοτικό εγχείρημα του Κάνιγκ είτε μέσω συνδρομών είτε μέσω της προσφοράς κειμένων. Αναντίλεκτα, η συμμετοχή του πρωθυπουργού στην έκδοση παρακίνησε πολλούς από αυτούς.

Ιδιαίτερα χρήσιμες πληροφορίες μας παρέχονται και για τον τρόπο που οι συντάκτες συνέγραφαν τα κείμενα της εβδομαδιαίας εφημερίδας. Για παράδειγμα, ο βιογράφος του Γκίφορντ, Ουίλιαμ Γκίφορντ Κούκσλεϊ (William Gifford Cookesley), κάνει λόγο για δείπνα στα οποία λάμβαναν *inter alios* μέρος ο Πιτ, ο Φρερ, ο Γκίφορντ, ο Τζένκινσον και ο Κάνινγκ και στα οποία «επινοούνταν πολλά από τα πλέον έξοχα

¹²⁸ Lytton Bulwer, *Characters*, 373. Walsh, *Select Speeches*, x.

¹²⁹ Hawkins, *Authors*, 349.

¹³⁰ Walsh, *Select Speeches*, x.

¹³¹ Emily Lorraine de Montluzin, *The Anti-Jacobins, 1798-1800* (Λονδίνο: Palgrave Macmillan UK, 1988), 21.

κείμενα του *Anti-Jacobin*.».¹³² Άλλωστε, πολλοί διατηρούσαν σχετική εμπειρία, όπως ο Φρερ και ο Κάνινγκ, που είχαν δημοσιεύσει σατιρικά κείμενα από κοινού στο *Microcosm* που εξέδιδαν στο Ήτον. Ο Έλις με τη σειρά του αποτελούσε έναν δεινό σατιρικό συγγραφέα, πρώην εχθρό του Πιτ τον οποίον επίσης είχε στρέψει προς την κυβερνητική μεριά ο φόβος για την Γαλλική Επανάσταση.¹³³ Κείμενα φαίνεται πως έγραφαν, επίσης, ο Λόρδος Γκρένβιλ, Υπουργός των Εξωτερικών, ο Λόρδος Μόρπεθ (Charles Howard, 1st Viscount Morpeth), ο Τζωρτζ Χάμοντ (George Hammond), ο Έντουαρντ Νάρες (Edward Nares), ο Τζων Μακντόναλντ (John McDonald), ο Χίλεϊ Άντινγκτον (Hiley Addington), μικρότερος αδελφός του προέδρου της Βουλής και μετέπειτα πρωθυπουργού, Χένρυ Άντινγκτον (Henry Addington) και ίσως ο Τζων Μπούουλς (John Bowles).¹³⁴

Οι εμπνευστές του περιοδικού απέδωσαν βαρύτητα και στην προστασία της πραγματικής ταυτότητας των συντακτών των διαφόρων κειμένων. Είναι γεγονός πως κανένα κείμενο του *The Anti-Jacobin*, πέρα από τις επιστολές αναγνωστών, δεν είναι ενυπόγραφο – ακόμη και εκείνες συνήθως υπογράφονται με ψευδώνυμο. Σε αυτό το πλαίσιο, ο βοηθός του Ράιτ, Άλκοτ συνέτασσε αντίτυπα των κειμένων των αρθρογράφων, ώστε να μην γίνει κατανοητός ο γραφικός τους χαρακτήρας από τον τυπογράφο.¹³⁵ Τα τεύχη τυπώνονταν κάθε Κυριακή στο τυπογραφείο της επίσης φιλοκυβερνητικής εφημερίδας *Sun*, ενώ ο εκδότης της *Sun*, Ράιτ πληρωνόταν για τις υπηρεσίες του μία γκινέα την εβδομάδα.

Το ‘‘αρχηγείο’’ της ομάδας των συντακτών ήταν το σπίτι του Ράιτ στο νούμερο 169 επί της οδού Πικαντίλι (Piccadilly) στο κέντρο του Λονδίνου, όπου ο Κάνινγκ μαζί με τους υπόλοιπους αρθρογράφους περνούσαν τις περισσότερες Κυριακές τους εν κρυπτώ προετοιμάζοντας την ύλη της εφημερίδας.¹³⁶ Το κτίριο ανήκε στον παλαιό εκδότη του Μπερκ, Όουεν (Owen), ο οποίος το παραχώρησε στην ομάδα του *Anti-Jacobin* όταν βρέθηκε σε οικονομική δυσκολία.¹³⁷ Τα κείμενα αποτελούσαν προϊόν έμπνευσης της στιγμής, ιδιαίτερα τα ποιητικά. Όταν κάποιος ολοκλήρωνε ένα κείμενο το άφηνε στο τραπέζι, όπως μας πληροφορεί ο Χώκινς, και όσοι περνούσαν πρόσθεταν,

¹³² Nichols, *Illustrations*, 6.

¹³³ Owen E. Holloway, ‘‘George Ellis, the Anti-Jacobin and the Quarterly Review’’, *Review of English Studies* X (1934): 56.

¹³⁴ Clive Emsley, *British Society and the French Wars 1793–1815* (Λονδίνο: Palgrave, 1972), 66.

¹³⁵ Hawkins, *Authors*, 349.

¹³⁶ De Montluzin, *Anti-Jacobins*, 22.

¹³⁷ Hawkins, *Authors*, 349.

αφαιρούσαν ή τροποποιούσαν εκτεταμένα χωρία, ώστε είναι αδύνατον να εκτιμηθεί με ασφάλεια ο πραγματικός συγγραφέας ορισμένων κειμένων.¹³⁸ Τόση ήταν η μυστικοπάθεια της κυβερνητικής ομάδας, ώστε τα μέλη της περνούσαν στα δωμάτιά τους δια μέσω του καταστήματος του Ράιτ στον πρώτο όροφο του κτιρίου.¹³⁹ Με αυτόν τον τρόπο κατάφεραν να μην τραβήξουν τα βλέμματα και διατηρούσαν την ανωνυμία τους.

Καταληκτικά, όπως σημειώνει στη μελέτη της η ιστορικός de Montluzin, ο σκοπός των συντακτών της εφημερίδας ήταν διπλός: αφενός να εξαπολύσουν μία αντεπίθεση στο *Monthly Magazine* και άλλες «ιακωβινικές» περιοδικές εκδόσεις και αφετέρου να επιτίθενται στους αντιπολιτευόμενους πολιτικούς στο Κοινοβούλιο (τον Φοξ, τον Σέρινταν, τον Λόρδος Έρσκιν [Thomas Erskine, 1st Baron Erskine] και άλλους).¹⁴⁰ Πράγματι, το περιεχόμενο του περιοδικού επιβεβαιώνει πλήρως την εκτίμηση της ιστορικού, όπως θα διαφανεί και στα επόμενα δύο κεφάλαια.

Στον Πιτ αποδίδονται από τους μελετητές συνήθως τέσσερα άρθρα οικονομικού χαρακτήρα και ένα άρθρο – σύνοψη της κοινοβουλευτικής συνόδου στο τελευταίο τεύχος του περιοδικού με βάση το χειρόγραφο του Κάνιγκ.¹⁴¹ Τα κείμενα αυτά αναλύονται στο επόμενο κεφάλαιο. Ο Κάνιγκ ήλπιζε ο Πιτ να γράφει πιο συχνά άρθρα για το περιοδικό και εξ ου του κρατούσε χώρο στην εφημερίδα μέχρι την τελευταία στιγμή.¹⁴² Ο Πιτ, όμως, είτε έστελνε τα κείμενά του την τελευταία στιγμή, είτε δεν έστελνε τίποτε με αποτέλεσμα κάποιος άλλος να έπρεπε να γεμίσει τον κενό χώρο στην πρώτη σελίδα.¹⁴³ Ο Clark και ο Ehrman υποστηρίζουν πως σε ορισμένες περιπτώσεις ο Πιτ έγραψε και σατιρικά ποιήματα.¹⁴⁴ Σε κάθε περίπτωση, είμαστε σε θέση να γνωρίζουμε πως ο Πιτ συνάντησε μόνο μία φορά την συντακτική ομάδα στο σπίτι του Ράιτ μετά από την ίδρυση της εφημερίδας.¹⁴⁵

Η εφημερίδα σταμάτησε να εκδίδεται οκτώ μήνες μετά από την πρώτη εμφάνισή της με το τελευταίο τεύχος να κυκλοφορεί στις 9 Ιουλίου 1798. Έχουν

¹³⁸ Στο ίδιο, 349.

¹³⁹ Hawkins, *Authors*, 349.

¹⁴⁰ De Montluzin, *Anti-Jacobins*, 21.

¹⁴¹ Στο ίδιο, 23. Andrews, *British Periodicals*, 73, 81. Και Lloyd Sanders (επιμ.) *Selections from the Anti-Jacobin together with some later poems by George Canning* (Λονδίνο: 1904), xvii-xviii.

¹⁴² De Montluzin, *Anti-Jacobins* 23.

¹⁴³ Hawkins, *Authors*, 349.

¹⁴⁴ John Ehrman, *The Younger Pitt: The Reluctant Transition* (Στάνφορντ: Stanford University Press, 1983), 39-40.

¹⁴⁵ Hawkins, *Authors*, 349 και De Montluzin, *Anti-Jacobins*, 23.

προταθεί διαφορετικές ερμηνείες από τους μελετητές σχετικά με τους λόγους που διακόπηκε η λειτουργία της. Ο Samuel Smiles έχει προτείνει πως τα αυξημένα καθήκοντα του Κάνιγκ στο Φόρειν Όφισ δεν του άφηναν τον απαραίτητο χρόνο για ενεργό ανάμειξη στην σύνταξη της εφημερίδας.¹⁴⁶ Άλλοι έχουν υποστηρίξει πως το πολεμικό ύφος της εφημερίδας θεωρήθηκε αρκετά ακραίο από την μετριοπαθέστερη πτέρυγα του κυβερνητικού κόμματος (η πτέρυγα του Ουίλιαμ Ουίλμπερφορς [William Wilberforce]) ενώ άλλοι αποδίδουν στον Πιτ την εντολή παύσης της έκδοσης, καθώς ίσως να θεωρούσε πως τα σατιρικά κείμενα, αν και εξαιρετικής ποιότητας, ζημίωναν την εικόνα της κυβέρνησης.¹⁴⁷ Από την άλλη, σύμφωνα με τους αρθρογράφους της εφημερίδας, η κυκλοφορία της διακόπηκε, διότι, απλά, είχε επιτύχει το σκοπό της. Ο Κάνιγκ γράφει πως η εφημερίδα κατόρθωσε «να τοποθετήσει την κοινή γνώμη στη σωστή πλευρά σε όλα τα σημαντικά ζητήματα», γεγονός που αποτελούσε εξ αρχής το ζητούμενο των εμπνευστών της.¹⁴⁸ Από την άλλη, εκδιδόταν κάθε Δευτέρα καθ' όλη τη διάρκεια της κοινοβουλευτικής συνόδου των ετών 1797-1798. Θα ήταν, επομένως, λογικό, η κυκλοφορία της να διακοπεί μαζί με την ολοκλήρωση της κοινοβουλευτικής συνόδου.¹⁴⁹

Στην απολογιστική τους έκθεση, οι συντάκτες του περιοδικού ισχυρίστηκαν πως είχαν διορθώσει τετρακόσια είκοσι ψέματα, παρανοήσεις ή λάθη κατά την διάρκεια της κυκλοφορίας της εφημερίδας.¹⁵⁰ Επίσης, ως προς την κυκλοφορία αναφέρεται πως κάθε εβδομάδα πωλούνταν περίπου 2.500 αντίτυπα αλλά εφόσον κάθε αντίτυπο διαβαζόταν από μία οικογένεια, ο πραγματικός μέσος όρος κυκλοφορίας ορίζεται από τους μελετητές στους περίπου 17.500 αναγνώστες.¹⁵¹ Επιπλέον, αν συνυπολογιστεί και ο δανεισμός των τευχών, τότε οι συντάκτες ανέβαζαν τον αριθμό κυκλοφορίας στις 50.000 αναγνώστες ισχυριζόμενοι πως είχαν προσελκύσει μία «ιδιαίτερα σεβαστή μειοψηφία των αναγνωστών ολόκληρου του Βασιλείου».¹⁵² Η θέση των συντακτών ολοκληρωνόταν με τον καγχασμό πως «το ξόρκι του Ιακωβινισμού είχε λυθεί οριστικά».¹⁵³ Βεβαίως, είναι γνωστό πως ο πόλεμος με τη

¹⁴⁶ Samuel Smiles, *A Publisher and his Friends. Memoir and Correspondence of the Late John Murray, with an Account of the Origin and Progress of the House, 1768–1843*, 2 τόμοι (Κέμπριτζ: Cambridge University Press, 2014), τόμος 1, 91.

¹⁴⁷ J.D.C., “The Anti-Jacobin”, *Athenaeum* 3268 (14 Ιουνίου 1890), 769.

¹⁴⁸ George Canning προς George Ellis, 19 Οκτωβρίου 1797, στο Hinde, *Canning*, 58.

¹⁴⁹ Hinde, *Canning*, 64.

¹⁵⁰ Andrews, *British Periodical*, 82.

¹⁵¹ Στο ίδιο, 82.

¹⁵² Στο ίδιο, 82 και 53.

¹⁵³ *Anti-Jacobin* 9 Ιουλίου.

Γαλλία θα συνεχιζόταν για άλλα δέκα επτά χρόνια. Επομένως, η εκτίμηση του Κάνιγκ και των συνεργατών του υπήρξε, μάλλον, ιδιαίτερα αισιόδοξη.

ΜΕΡΟΣ Β

Ο Ουίλιαμ Πιτ και ο Βοναπάρτης στις σελίδες του *The Anti-Jacobin*

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Οι οικονομικές πολιτικές του Ουίλιαμ Πιτ μέσα από τις συμβολές του στο *The Anti-Jacobin*

Στα προηγούμενα τρία κεφάλαια παρουσιάστηκαν συνοπτικά βασικές πληροφορίες για την εποχή, τον εμπνευστή και τη διαδικασία έκδοσης των τευχών της εφημερίδας, που αποτελεί το αντικείμενο αυτής της εργασίας. Στο παρόν κεφάλαιο και στο επόμενο, που αποτελούν το δεύτερο μέρος, θα εστιάσω στις δύο βασικές μορφές, τον Ουίλιαμ Πιτ, πρωθυπουργό της Βρετανίας και στο Βοναπάρτη, ανερχόμενο νέο τότε στρατηγό της Γαλλίας.

Πιο συγκεκριμένα, στο παρόν κεφάλαιο παρουσιάζονται και αναλύονται οι οικονομικές πολιτικές που εισηγήθηκε και ακολούθησε η κυβέρνηση του Πιτ κατά το έτος 1797-1798. Όπως θα φανεί κατωτέρω, το συγκεκριμένο έτος είναι ιδιαίτερα σημαντικό για την ιστορία της οικονομικής σκέψης, διότι για πρώτη φορά νομοθετήθηκε ένα πρώιμο είδος φόρου εισοδήματος στην Μεγάλη Βρετανία. Όπως σημειώθηκε στο τρίτο κεφάλαιο, τέσσερα από τα πέντε άρθρα που έγραψε για το *Anti-Jacobin* ο Βρετανός πρωθυπουργός αναφέρονται στην οικονομία ενώ το πέμπτο αποτελεί μία σύνοψη της κοινοβουλευτικής συνόδου του έτους, όπου παρουσιάζονται οι προκλήσεις που αντιμετώπισε η κυβέρνηση και τα μέτρα που εισήγαγε.¹⁵⁴ Επομένως, η εξέταση των συγκεκριμένων πρωθυπουργικών συμβολών στην εφημερίδα μας επιτρέπουν να εξετάσουμε την καινοτόμα δημοσιονομική στρατηγική του έτους 1797-1798 από την οπτική του εμπνευστή της. Επιπλέον, είναι ιδιαίτερα ασυνήθιστο για τη συγκεκριμένη περίοδο εν ενεργεία πρωθυπουργός να αρθρογραφεί σε μία εβδομαδιαία εφημερίδα, ακόμη και αν δεν υπογράφει τις συμβολές του. Όταν δε αναλογιστεί κανείς τη σημασία που έχει η πρωθυπουργία του Πιτ για την βρετανική ιστορία του δέκατου ογδόου αιώνα, τότε οι πρωτότυπες πηγές του *Anti-Jacobin* αποκτούν ακόμη πιο αυξημένο ενδιαφέρον. Τέλος, πρέπει να σημειωθεί πως εκτός από τις τέσσερις πρωτότυπες συμβολές του Πιτ στα τεύχη ένα, δύο, τρία και δέκα, υπάρχουν άλλα τρία κεντρικά άρθρα τα οποία αναφέρονται στις κοινοβουλευτικές

¹⁵⁴ Βλ. κεφάλαιο 2, σελ.

συζητήσεις κατά τις συνεδριάσεις του προϋπολογισμού του 1798, κείμενα που γνωρίζουμε πως δεν ανήκουν στον Πιτ.¹⁵⁵

Ως προς τη δομή: στο πρώτο μέρος αυτού του κεφαλαίου παρατίθενται εισαγωγικά ορισμένα στοιχεία για τις οικονομικές πολιτικές που ακολούθησε ο Πιτ ως και το 1797. Στο δεύτερο μέρος παρουσιάζονται τα κεντρικά σημεία της αρθρογραφίας του στο *Anti-Jacobin*, στην οποία εκθέτει το οικονομικό του πρόγραμμα. Τέλος, στο τρίτο μέρος καταγράφεται η τελική αξιολόγηση των μέτρων του πρωθυπουργού υπό το πρίσμα της ιστορίας της οικονομικής σκέψης.

4.1. 1783-1797: Οικονομική ανόρθωση και εξωτερικό χρέος

Είδαμε στο εισαγωγικό πρώτο κεφάλαιο ότι ο Πιτ ανέλαβε πρωθυπουργός και Υπουργός των Οικονομικών το 1783 με πρωτοβουλία του βασιλέα Γεωργίου Γ'.¹⁵⁶ Η Βρετανία μαστιζόταν τότε από μία ιδιαίτερα οξεία οικονομική κρίση η οποία οφειλόταν κατά κύριο λόγο στις συνέπειες του Αμερικανού Πολέμου για την Ανεξαρτησία, ο οποίος είχε ολοκληρωθεί λίγα έτη νωρίτερα με οδυνηρά για την χώρα δημοσιονομικά και διπλωματικά αποτελέσματα. Πιο αναλυτικά, όπως συνέβαινε και με παλαιότερες πολύχρονες πολεμικές αναμετρήσεις (π.χ. ο Επταετής Πόλεμος), το εξωτερικό χρέος της χώρας είχε διογκωθεί σε τέτοιο βαθμό που απειλούσε την πιστοληπτική της ικανότητα. Τούτου δοθέντος κεντρική μέριμνα του νέου πρωθυπουργού αποτελούσε η εξισορρόπηση του προϋπολογισμού και εξυγίανση των δημόσιων οικονομικών της τραυματισμένης Βρετανικής Αυτοκρατορίας.

Σύμφωνα με τα διαθέσιμα στοιχεία το 1783 το χρέος της Μεγάλης Βρετανίας σε κυβερνητικά ομόλογα έφθανε το δυσθεώρητο για την εποχή ποσό των 243 εκατομμυρίων γκινεών.¹⁵⁷ Ως αποτέλεσμα του ύψους του χρέους, σχεδόν τα μισά ετήσια κρατικά έσοδα καταναλώνονταν για την αποπληρωμή των τόκων και των τοκοχρεολυσίων.¹⁵⁸ Φυσικά, αυτό σήμαινε πως οι διαθέσιμοι κρατικοί πόροι για τη

¹⁵⁵ Τεύχη 12, 18 και 25. Σε αντίθεση με το παρελθόν, στα τέλη του δέκατου όγδοου αιώνα οι εφημερίδες είχαν αποκτήσει το δικαίωμα να δημοσιεύουν αποσπάσματα των κοινοβουλευτικών συνεδριάσεων, εν τούτοις δεν υπήρχε, ακόμη τότε, σώμα επίσημων πρακτικών. Επομένως, τέτοιου είδους αναφορές στα έντυπα της εποχής αποτελούν πολύτιμα τεκμήρια για την κοινοβουλευτική ιστορία.

¹⁵⁶ Εκείνη την περίοδο ο ρόλος του Πρωθυπουργού (επίσημως First Lord of the Treasury) συνδυαζόταν με την ανάληψη του χαρτοφυλακίου του Υπουργού των Οικονομικών (Chancellor of the Exchequer).

¹⁵⁷ Richard Cooper, "William Pitt, Taxation, and the Needs of War", *Journal of British Studies* 22 (1) (1982): 94.

¹⁵⁸ Cooper, *Pitt*, 94.

συντήρηση του στρατού και του ναυτικού αλλά και για τις συμβατικές άλλες παροχές της εποχής ήταν ιδιαίτερα περιορισμένοι. Σε αυτό το σημείο πρέπει να παρατηρηθεί πως κατά τον δέκατο όγδοο αιώνα στη Βρετανία το μεγαλύτερο μέρος των εισοδημάτων του κρατικού προϋπολογισμού δαπανιόνταν στη συντήρηση του στρατού και του ναυτικού. Μονάχα από τα μέσα περίπου του επόμενου αιώνα θα άρχιζε η συστηματική επένδυση στις κοινωνικές υπηρεσίες, την παιδεία και την υγεία, αλλά και τις υποδομές της χώρας. Σε κάθε περίπτωση, για να αντιμετωπίσει αυτή την δύσκολη δημοσιονομική συνθήκη ο Πιτ αναβίωσε ένα παλαιό σχέδιο, το οποίο είχε αξιοποιήσει στις αρχές του δέκατου ογδόου αιώνα ο πρωθυπουργός της Βρετανίας, Ουόλπολ. Συνοπτικά, η πολιτική συνίστατο στη συγκρότηση ενός «κακού» ταμείου (sinking fund), το οποίο θα βρισκόταν υπό την επίβλεψη ανεξάρτητων επιτρόπων με σκοπό αφενός να μην μπορεί να χρησιμοποιηθεί από τον Υπουργό Οικονομικών για τρέχουσες ανάγκες και αφετέρου για να εξυπηρετείται η ομαλή αποπληρωμή του χρέους.¹⁵⁹ Αρχής γενομένης από το έτος 1786 ένα εκατομμύριο γκινέες καταθέτονταν ετησίως στο ταμείο ενώ από το 1792 άλλες διακόσιες χιλιάδες γκινέες προστέθηκαν στο συνολικό ποσό το οποίο έφθανε το 1,2 εκατομμύρια γκινέες.¹⁶⁰ Το σχέδιο στέφθηκε με επιτυχία και το 1792, υπό το βάρος των επαναστατικών εξελίξεων, ο Πιτ συγκρότησε ένα νέο τέτοιο ταμείο (new sinking fund) το οποίο θα αναλάμβανε την αποπληρωμή των μελλοντικών χρεών, τα οποία θα δημιουργούνταν.¹⁶¹

Το ξέσπασμα του πολέμου το 1793 με τη Γαλλία απειλούσε τη δημοσιονομική σταθερότητα της χώρας αλλά και το οικονομικό πρόγραμμα του πρωθυπουργού. Ακολουθώντας την παραδοσιακή τακτική του δέκατου όγδοου αιώνα, ο Πιτ κατά τη διάρκεια της πολεμικής σύρραξης επέλεξε να διατηρήσει τους φόρους σε χαμηλό επίπεδο ενώ παράλληλα προχώρησε σε αύξηση του εξωτερικού δανεισμού της χώρας για την εξυπηρέτηση των αυξημένων αναγκών του πολέμου. Ενώ όμως τα προπολεμικά ταμεία που είχαν συγκροτηθεί ήταν σε θέση να αποπληρώνουν το παλαιό χρέος δεν επαρκούσαν για την εξυπηρέτηση των νέων δανειακών υποχρεώσεων απότοκων του πολέμου με τη Γαλλία.¹⁶² Παράλληλα, με την πρόοδο του πολέμου και παρά τις κυβερνητικές προσπάθειες αυξάνονταν και οι φορολογικές υποχρεώσεις των κατοίκων της χώρας. Όσον αφορά το πρώτο πολεμικό δάνειο, οι φόροι που ήταν

¹⁵⁹ Στο ίδιο, 94.

¹⁶⁰ Στο ίδιο, 94.

¹⁶¹ Στο ίδιο, 94.

¹⁶² Στο ίδιο, 95.

απαραίτητοι για την αποπληρωμή του αντιστοιχούσαν σε 250,000 χιλιάδες γκινέες ενώ κατά το δεύτερο έτος το ποσό ανήλθε στις 650,000 χιλιάδες γκινέες.¹⁶³ Κατά το τρίτο έτος του πολέμου οι φορολογικές υποχρεώσεις απέφεραν το ποσό του 1,1 εκατομμύρια γκινέες ενώ το τέταρτο έτος σχεδόν διπλασιάστηκαν αγγίζοντας τις 2 εκατομμύρια γκινέες.¹⁶⁴ Αυτή η παράλληλη σφρευτική αύξηση του χρέους και των συνακόλουθων φόρων κατέστησαν δεινή την οικονομική κατάσταση της χώρας κατά το πέμπτο έτος του πολέμου. Πραγματικά φαίνεται πως η Βρετανία και ο πληθυσμός της βρισκόταν στα δημοσιονομικά τους όρια. Ως αποτέλεσμα των παραπάνω, αφενός το παλαιό χρέος αποπληρωνόταν με ιδιαίτερα αργούς ρυθμούς και αφετέρου το νέο χρέος δεν εξυπηρετούταν σχεδόν καθόλου.

Οι εξελίξεις του 1797 ήταν μάλλον δραματικές για την εθνική οικονομία της Βρετανίας. Τον Φεβρουάριο η κυβέρνηση έδωσε εντολή στην Τράπεζα της Αγγλίας να αναστείλει προσωρινά τη μετατρεψιμότητα των ομολόγων της (notes) σε τραπεζογραμμάτια αποσύροντας, ουσιαστικά, τη Βρετανία από τον κανόνα του χρυσού (gold standard) και τραυματίζοντας με αυτόν τον τρόπο την πιστοληπτική της ικανότητα έτι περαιτέρω.¹⁶⁵ Επιπλέον, η κυβέρνηση άρχισε να καθυστερεί και την αποπληρωμή του δανείου της προς την σύμμαχο χώρα Αυστρία.¹⁶⁶ Τέλος, λόγω των οικονομικών συνθηκών η κυβέρνηση αρνήθηκε τις αυξήσεις που απαιτούσαν οι ναύτες του Βασιλικού Ναυτικού, προκαλώντας τις ιδιαίτερα ανησυχητικές ανταρσίες στο Σπίτχεντ και το Νορ.¹⁶⁷ Τέλος, το χρέος ξεπέρασε τα 350 εκατομμύρια γκινέες ενώ τα επιτόκια έφθασαν στο ιστορικά υψηλότερο επίπεδο.¹⁶⁸

Κατά το 1797, λοιπόν, τα υψηλά επιτόκια απέτρεπαν, επί της ουσίας, τον περαιτέρω δανεισμό της χώρας. Ο Πιτ υπολόγιζε πως με βάση τα επιτόκια του 1796 και του 1797, αν έπρεπε να συνάψει νέο δάνειο το επόμενο έτος, τα επιτόκια θα έφθαναν το απαγορευτικό 6,7%.¹⁶⁹ Έτσι, το 1797 εκών – άκων ο Πιτ ανακοίνωσε στη Βουλή των Κοινοτήτων πως «αν υπάρχει οποιαδήποτε στιγμή κατά την οποία η ανάγκη απαιτεί τροποποίηση του [δημοσιονομικού] συστήματος [του δέκατου ογδόου αιώνα],

¹⁶³ Στο ίδιο, 95-96.

¹⁶⁴ Στο ίδιο, 96.

¹⁶⁵ Στο ίδιο, 97.

¹⁶⁶ Στο ίδιο, 97.

¹⁶⁷ Στο ίδιο, 97.

¹⁶⁸ Στο ίδιο, 97.

¹⁶⁹ Στο ίδιο, 98.

αυτή η στιγμή έχει, τώρα, φθάσει».¹⁷⁰ Η φορολογία δεν μπορούσε να διατηρηθεί, πλέον, σε χαμηλά επίπεδα, όπως είχε συμβεί κατά τον προηγούμενο αιώνα. Άνοιγε, λοιπόν, ο δρόμος για την εισαγωγή μίας ρηξικέλευθης δημοσιονομικής στρατηγικής, η οποία αποτελεί σταθμό στην ιστορία της οικονομικής σκέψης: την θεσμοθέτηση ενός «καθολικού» φόρου εισοδήματος φυσικών προσώπων.

4.2. Η τριπλή αξιολόγηση (triple assessment) του 1798

Ο Πιτ χρησιμοποίησε το *Anti-Jacobin* ως το δημόσιο βήμα που θα παρουσίαζε -ανώνυμα- την οικονομική του πολιτική. Σε μεγάλο βαθμό, άλλωστε, η εφημερίδα είχε ιδρυθεί ως προπαγανδιστικό όργανο της κυβέρνησης. Στα τέλη του δέκατου όγδοου αιώνα ήταν πλέον συνήθης πρακτική οι πολιτικοί να μην επιχειρηματολογούν μονάχα κεκλεισμένων των θυρών στο Κοινοβούλιο αλλά να απευθύνονται «και προς τα έξω», στο αναγνωστικό κοινό και τη κοινή γνώμη δια δημόσιων ομιλιών και αρθρογραφίας στον Τύπο. Είχε, δηλαδή, αρχίσει να διαμορφώνεται, ειδικά στο Λονδίνο, ένα είδος δημόσιας σφαίρας. Βεβαίως, την ίδια στιγμή, αυτή η επιλογή δεν ήταν συνήθης για τον εν ενεργεία πρωθυπουργό. Σε κάθε περίπτωση, η πρώτη παρέμβαση του Πιτ πραγματοποιείται στο εναρκτήριο τεύχος της εφημερίδας, στις 20 Νοεμβρίου του 1797.¹⁷¹ Και τα τρία άρθρα του Πιτ φέρουν τον τίτλο «Δημοσιονομικά» (Finance). Η αρθρογραφία του πρωθυπουργού συνοψίζεται στην έκθεση και δικαιολόγηση του σχεδίου που δρομολογήθηκε εκείνο τον μήνα για τον τριπλασιασμό των φόρων της επομένης χρονιάς (1798) με στόχο την καλύτερη εξυπηρέτηση του εξωτερικού χρέους και τη συνακόλουθη μείωση των επιτοκίων.

Εξ αρχής επιβεβαιώνεται στο άρθρο η φήμη πως οι φόροι της επόμενης χρονιάς πρόκειται, όντως, να τριπλασιαστούν ονομαστικά.¹⁷² Σύμφωνα με τους υπολογισμούς του υπουργείου Οικονομικών (Treasury), το ποσό που θα συγκεντρωνόταν ως αποτέλεσμα της αύξησης της φορολογίας θα άγγιζε τα οκτώ εκατομμύρια στερλίνες.¹⁷³ Από την πρώτη κιόλας παράγραφο του άρθρου ο Πιτ ξορκίζει το φάντασμα της υπέρμετρα υψηλής φορολογίας προαναγγέλλοντας πως το βάρος θα κατανεμηθεί

¹⁷⁰ Σύμφωνα με την μαρτυρία του Τζωρτζ Ρόουζ (George Rose), γραμματέα του Πιτ στο υπουργείο οικονομικών, George Rose, *A Brief Examination into the Increase of the Revenue, Commerce, and Manufactures of Great Britain, from 1792 to 1799* (Λονδίνο: 1799), 29.

¹⁷¹ AJR, τχ. 1, 2-3.

¹⁷² Στο ίδιο, 2.

¹⁷³ Στο ίδιο, 2.

αναλογικά σε όλους τους υπηκόους του βασιλείου ανάλογα με τις οικονομικές τους δυνατότητες.¹⁷⁴ Η συνδυασμένη αύξηση της φορολογίας και η μείωση των εξόδων του προϋπολογισμού υπολογίζεται πως θα φέρει το εξωτερικό χρέος σε λογικά και εξυπηρετήσιμα για την εποχή επίπεδα.¹⁷⁵ Ως προς τα ποσά που πληρώθηκαν το 1797 για την εξυπηρέτηση του παλαιού χρέους, αυτά ανέρχονταν στο σύνολο των τριών εκατομμυρίων στερλινών ενώ για το έτος 1798 το αντίστοιχο ποσό υπολογιζόταν στα τέσσερα εκατομμύρια.¹⁷⁶ Τελικώς, ο Πιτ αναφέρει πως ο τριπλός υπολογισμός (Tremble Assessment ή Triple Assessment) δεν θα αποτελεί ένα μόνιμο αλλά μάλλον έκτακτο μέτρο που στοχεύει στην εξυπηρέτηση των μελλοντικών δανειακών υποχρεώσεων και το οποίο θα μπορούσε να αρθεί μετά από την συνθηκολόγηση της Γαλλίας και τη σύναψη ειρήνης, η οποία εκείνη τη χρονική στιγμή θεωρούταν από πολλούς ως ένα πιθανό γεγονός ανεξαρτήτως της τελικής έκβασης.¹⁷⁷

Είναι φανερό εκ των ανωτέρω πως η φορολογική πολιτική που επιλέγει ο Πιτ είναι στενά συνδεδεμένα με τον πόλεμο στην Ηπειρωτική Ευρώπη. Ο πρωθυπουργός εντάσσει τη δημοσιονομική στρατηγική στο πλαίσιο της πολεμικής προσπάθειας σημειώνοντας ότι η αύξηση των φορολογικών συντελεστών θα εξυπηρετήσει τις τρέχουσες και τις μελλοντικές δημοσιονομικές ανάγκες της χώρας. Παράλληλα, θα εξοικονομηθούν σημαντικά ποσά για τους υπηκόους του βασιλείου ενώ επιπλέον θα αποκλείσει τις γαλλικές ελπίδες για νίκη στον πόλεμο εξαιτίας της πιθανής δημοσιονομικής εξάντλησης και της εκ των έσω κατάρρευσης της Βρετανίας.¹⁷⁸ Καθίσταται έκδηλο από τα παραπάνω, πως ο Πιτ χρησιμοποιεί αφενός τεχνοκρατικά και οικονομοτεχνικά επιχειρήματα -στα οποία αποδεικνύεται ιδιαίτερα δεινός- και αφετέρου αποπειράται να τονώσει το πατριωτικό αίσθημα συνδέοντας τη φορολογία με την τελική νίκη κατά της Γαλλίας. Αυτό που προσπαθεί, δηλαδή, να πετύχει είναι να παρουσιάσει την φορολογική συνεισφορά των υπηκόων ως «πατριωτικό καθήκον» που αποτελεί προϋπόθεση για την ευοίωνη έκβαση του πολέμου στην Ευρώπη.

Παράλληλα, ιδιαίτερα ενδιαφέρουσες είναι οι λεπτομέρειες του σχεδίου. Αναφέρεται πως κάθε υπήκοος θα πληρώσει άλλες δύο φορές τον φόρο που είχε

¹⁷⁴ Στο ίδιο, 2.

¹⁷⁵ Στο ίδιο, 2.

¹⁷⁶ Στο ίδιο, 2-3.

¹⁷⁷ Στο ίδιο, 3.

¹⁷⁸ Στο ίδιο, 3.

προϋπολογιστεί για την επερχόμενη χρονιά, εξ ου και ο όρος τριπλή αξιολόγηση.¹⁷⁹ Επίσης, ο Πιτ αφήνει ανοικτό το ενδεχόμενο ορισμένες από τις λιγότερο ευκατάστατες τάξεις (*sic*) να μην πληρώσουν ολόκληρο τον τριπλασιασμό, εισάγοντας την καινοτομία για την εποχή ιδέα μίας αναλογικής και προοδευτικής φορολογικής κλίμακας, που αποτελεί κεντρικό στοιχείο πολλών σύγχρονων δημοσιονομικών συστημάτων στην Ευρώπη.¹⁸⁰ Το πρώτο άρθρο του Πιτ καταλήγει στην εκ νέου διατύπωση του διπλού στόχου του σχεδίου, δηλαδή αφενός την καταπολέμηση της συσσώρευσης του εξωτερικού χρέους και αφετέρου την βελτίωση της διπλωματικής θέσης της Βρετανίας στην πολεμική προσπάθεια και τον οικονομικό ανταγωνισμό με την επαναστατημένη Γαλλία.

Το δεύτερο άρθρο του Πιτ δημοσιεύεται στην πρώτη σελίδα του δεύτερου φύλλου της εφημερίδας, στις 27 Νοεμβρίου 1797.¹⁸¹ Το πρώτο σχόλιο σχετίζεται με την αντίδραση του κοινού και της αντιπολίτευσης στο κυβερνητικό σχέδιο που είχε παρουσιαστεί πριν από λίγες ημέρες αλλά και την απάντηση της κυβέρνησης. Πιο συγκεκριμένα, αναφέρεται πως η κοινή γνώμη της Βρετανίας τάσσεται υπέρ του σχεδίου ενώ τα περισσότερα μέλη της αντιπολίτευσης και του Τύπου διάκεινται επί της αρχής θετικά.¹⁸² Μάλιστα, αναγνωρίζοντας τα δύο εχθρικά στρατόπεδα, γίνεται λόγος πως ακόμη και οι ταγμένες στο «δόγμα του Ιακωβινισμού» εφημερίδες δεν εγείρουν ιδιαίτερα έντονες αντιδράσεις, ούτε οι βουλευτές «που αντί για τη Βουλή συχνάζουν σε λέσχες και ταβέρνες» εκφράζουν σθεναρές ενστάσεις, εννοώντας την ουιγική ομάδα υπό τον Φοξ που απείχε τότε από τις εργασίες του Κοινοβουλίου.¹⁸³ Σε κάθε περίπτωση, ο συντάκτης του άρθρου παρουσιάζει αισιόδοξος πως η υποδοχή του μέτρου στη Βουλή των Κοινοτήτων θα είναι ευμενής και πως η κυβέρνηση θα πείσει την πλειοψηφία του σώματος.¹⁸⁴ Σημειώνεται πως στα τέλη του δέκατου ογδόου αιώνα παγιώθηκε η κοινοβουλευτική σύμβαση, που ισχύει ως σήμερα, να είναι η Βουλή των

¹⁷⁹ Στο ίδιο, 3.

¹⁸⁰ Στο ίδιο, 3.

¹⁸¹ AJR, τχ. 2, 1-2.

¹⁸² Στο ίδιο, 1.

¹⁸³ Στο ίδιο, 1.

¹⁸⁴ Στο ίδιο, 2. Στα τέλη του δέκατου ογδόου αιώνα η Βουλή των Κοινοτήτων θεωρούταν το αποκλειστικά αρμόδιο σώμα για τις νομοθετικές πρωτοβουλίες που σχετίζονταν με την οικονομία. Ως εκ τούτου, οι όποιες αντιδράσεις στη Βουλή των Λόρδων δεν φαίνεται να ενδιαφέρουν σε σημαντικό βαθμό τον Πιτ, εφόσον δύσκολα η άνω βουλή κατά τις συμβάσεις θα επέλεγε να αντιδράσει σε ένα ψηφισμένο από την κάτω βουλή οικονομικό μέτρο.

Κοινοτήτων το αποκλειστικά υπεύθυνο νομοθετικό σώμα ως προς τα οικονομικά/δημοσιονομικά θέματα.

Στη συνέχεια του άρθρου πραγματοποιείται μία ανακεφαλαίωση και συνόψιση των μέσων και των στόχων του προγράμματος τριπλασιασμού των φόρων, που επαναλαμβάνεται ότι θα ισχύσει για ένα ορισμένο και σε κάθε περίπτωση σύντομο χρονικό διάστημα.¹⁸⁵ Εκ νέου διατυπώνεται η πεποίθηση πως η βελτίωση της δημοσιονομική κατάσταση και πιστοληπτικής θέσης της Βρετανίας θα «συντομεύσει τον πόλεμο».¹⁸⁶ Παρέχονται ξανά οι διαβεβαιώσεις πως το φορολογικό βάρος θα κατανεμηθεί αναλογικά σε όλες τις τάξεις (*sic*) που βρίσκονται πάνω από το όριο της φτώχειας.¹⁸⁷ Σε αυτό το σημείο πρέπει να επισημανθεί πως στο δεύτερο άρθρο αποκρυσταλλώνεται η αναλογική και προοδευτική κλίμακα του σχεδιαζόμενου φορολογικού μέτρου, για την οποία υπήρξαν υπαινιγμοί στο πρώτο κείμενο. Αναλυτικότερα, στις ανώτερες τάξεις υπολογίζεται πως η συνολική επιβάρυνση δεν θα υπερβαίνει το ένα δέκατο των εισοδημάτων τους ενώ στις κατώτερες το σχετικό ποσοστό θα είναι ακόμη μικρότερο.¹⁸⁸ Επιπροσθέτως, αυτοί που πληρώνουν φόρους ανάγκης (*taxes of necessity*) θα πληρώσουν πολύ λιγότερο μιας και το βάρος θα έπεφτε στους υπόλογους φόρων ευκολίας και πολυτέλειας (*taxes of convenience and luxury*), δηλαδή στους ευπορότερους υπηκόους.¹⁸⁹ Σε αυτό το σημείο ο Πιτ προσπαθεί να παρουσιάσει ένα θελκτικό φορολογικό μέτρο το οποίο δεν θα επηρεάσει σημαντικά την κρίσιμη μάζα των υπηκόων και το οποίο διαπνέεται από κοινωνική δικαιοσύνη.

Το τρίτο και τελευταίο άρθρο του Πιτ για το ζήτημα είναι το μακροσκελέστερο και δημοσιεύθηκε στο τρίτο τεύχος της εφημερίδας, στις 30 Νοεμβρίου του 1797 σε ένα έκτακτο τεύχος.¹⁹⁰ Ο τόνος του άρθρου είναι αυτή τη φορά λιγότερο ενημερωτικός και περισσότερο πολεμικός. Προφανώς είχαν προηγηθεί γεγονότα στη Βουλή των Κοινοτήτων και αντιδράσεις από την αντιπολίτευση. Καθώς φαίνεται, δηλαδή, οι σχεδιαζόμενες φορολογικές πολιτικές δεν έγιναν ασμένως δεκτές από τις εφημερίδες της αντιπολίτευσης σε αντίθεση με τις ελπίδες που είχαν εκφραστεί στο προηγούμενο

¹⁸⁵ Στο ίδιο, 1.

¹⁸⁶ Στο ίδιο, 1.

¹⁸⁷ Στο ίδιο, 1.

¹⁸⁸ Στο ίδιο, 2.

¹⁸⁹ Στο ίδιο, 2.

¹⁹⁰ AJR, τχ.3, 3-4.

τεύχος. Αυτός είναι, κυρίως, ο λόγος που το άρθρο του Πιτ ξεκινά με μία δριμεία κριτική προς τον αντιπολιτευόμενο τύπο.

Ουσιαστικά το επιχείρημα του Pitt δύναται να συνοψιστεί ως εξής: οι αρχισυντάκτες των «ιακωβινικών» εφημερίδων, δηλαδή των εφημερίδων της αντιπολίτευσης, προχωρούν συντονισμένα σε μία κριτική των πολιτικών του Ροβεσπιέρου, παρομοιάζοντας τις φορολογικές πολιτικές που εφαρμόστηκαν στη Γαλλία τα προηγούμενα χρόνια με τις οικονομικές προτάσεις του Πιτ.¹⁹¹ Ο Πιτ κατηγορεί τους συντάκτες αυτών των άρθρων πως αφενός κατά το παρελθόν υπήρξαν ιδιαίτερα υποστηρικτικοί στο καθεστώς του Ροβεσπιέρου και αφετέρου πως δεν έχουν τίποτε κακό να πουν για το Διευθυντήριο που κυβερνούσε τότε τη Γαλλία.¹⁹² Σύμφωνα με τον Πιτ ο λόγος που ο αντιπολιτευόμενος τύπος οικτίζει τώρα τις πολιτικές του Ροβεσπιέρου είναι για να τις συνδέσει με τη σχεδιαζόμενη αύξηση της φορολογίας στη Βρετανία.

Παρακάτω, αφού επιτεθεί στην κατά τη γνώμη του υποκρισία της αντιπολίτευσης, ο Πιτ εκ νέου παραθέτει τα μέσα και τους στόχους του σχεδίου του, όπως και στα προηγούμενα δύο άρθρα.¹⁹³ Επειδή η αντιπολίτευση δεν μπορεί να εγείρει αντιρρήσεις επί της αρχής και επί των άρθρων του σχεδίου, ο Πιτ υποστηρίζει πως αναγκάζεται απλώς να «κακολογήσει» χωρίς σοβαρά και πειστικά επιχειρήματα τις σχεδιαζόμενες μεταρρυθμίσεις.¹⁹⁴ Εξ ου και η προσπάθεια των συντακτών της *Morning Chronicle* και άλλων εφημερίδων να χαρακτηρίσουν το σχέδιο «ιακωβινικό», «επαναστατικό», «γαλλικό» ή ακόμη και επίταξη (requisition).

Στο τέλος του άρθρου του ο Πιτ αποπειράται να αναλύσει γιατί το σχέδιό του δεν είναι επίταξη αλλά πατριωτική συνεισφορά των υπηκόων του βασιλείου για τη συνέχιση της πολεμικής προσπάθειας.¹⁹⁵ Ενώ στη Γαλλία οι δημεύσεις περιουσιών και ολόκληρων των εκκλησιαστικών γαιών πραγματοποιήθηκαν επαναστατικό δικαίω σε σύντομο χρονικό διάστημα και χωρίς διαβούλευση, στη Βρετανία το σχέδιο αύξησης της φορολογίας έχει αναλογικό χαρακτήρα, εξαιρεί τους πολύ φτωχούς και δεν επιβαρύνει εξοντωτικά τους πλούσιους. Παράλληλα, εισάγεται από μία νομίμως εκλεγμένη κυβέρνηση που απολαμβάνει της εμπιστοσύνης του Στέμματος και της

¹⁹¹ Στο ίδιο, 3.

¹⁹² Στο ίδιο, 3.

¹⁹³ Στο ίδιο, 3.

¹⁹⁴ Στο ίδιο, 3.

¹⁹⁵ Στο ίδιο, 3.

πλειοψηφίας του Κοινοβουλίου. Την ίδια στιγμή, βεβαίως, πρόκειται για ένα τωόντι ασυνήθιστο μέτρο εν καιρώ πολέμου, εφόσον, όπως σημειώθηκε ανωτέρω, η αποδεκτή νόρμα του δεκάτου ογδόου αιώνα επέβαλε τον δανεισμό κατά τον πόλεμο και την αύξηση των φόρων εν καιρώ ειρήνης. Σύγχρονοι μελετητές όπως ο Cooper συμφωνούν, πάντως, πως σε σύγκριση με τα όσα έλαβαν χώρα στη Γαλλία, η φορολογική κλίμακα της τάξεως περίπου 10% του Πιτ ήταν «ήπια».¹⁹⁶ Συμπερασματικά, δύναται να υποστηριχθεί, πως τα επιχειρήματα του αντιπολιτευόμενου και φιλο-ιακωβινικού Τύπου που συνέδεαν τις οικονομικές πολιτικές του Ροβεσπιέρου με τις δημοσιονομικές πολιτικές του Πιτ ήταν αν όχι υποκριτικά, σίγουρα ατυχή. Σε κάθε περίπτωση, ο Πιτ κλείνει την τρίτη του παρέμβαση με την υπαινικτική και σύνθετη κατηγορία πως ο αντιπολιτευόμενος Τύπος επιχειρεί να υποστηρίξει το δόγμα του ιακωβινισμού στη Βρετανία μέσω της υποτιθέμενης δυσφήμισής του.

Καταληκτικά σημειώνεται πως το μέτρο συζητήθηκε στο Κοινοβούλιο κατά τον Δεκέμβριο πριν από τις διακοπές των Χριστουγέννων και ψηφίστηκε τον Ιανουάριο του 1798.¹⁹⁷ Για αυτό το λόγο και δεν εμφανίζεται άλλο άρθρο επί του θέματος από τον Pitt.

4.3. Αξιολόγηση του προγράμματος

Η ανασκόπηση του οικονομικού σχεδίου της κυβέρνησης πραγματοποιείται στο πέμπτο φύλλο της εφημερίδας, την 11^η Δεκεμβρίου 1797 και δεν συντάσσεται από τον Πιτ.¹⁹⁸ Το άρθρο αποτελεί τρόπον τινά μία σύντομη επισκόπηση της σχετικής συζήτησης στη Βουλή των Κοινοτήτων που είχε προηγηθεί λίγες ημέρες νωρίτερα κατά τα δημοσιογραφικά έθιμα της εποχής. Όπως παρατηρήθηκε ανωτέρω, αποτελεί σημαντική πηγή πληροφοριών, καθότι εκείνη την εποχή δεν κρατούνταν πρακτικά των συζητήσεων της Βουλής, ώστε οι εφημερίδες αποτελούν την κεντρική πηγή άντλησης ειδήσεων για τις συζητήσεις της Ολομέλειας. Σε αυτό το άρθρο εκτίθενται τα κυριότερα επιχειρήματα της αντιπολίτευσης κατά του προγράμματος του Πιτ ενώ η εφημερίδα προσπαθεί να καταρρίψει τις αντιπολιτευτικές αιτιάσεις χρησιμοποιώντας,

¹⁹⁶ Cooper, *Pitt*, 103.

¹⁹⁷ Στο ίδιο, 100.

¹⁹⁸ AJR, τχ.5, 4-6.

εν πολλοίς, τα κυβερνητικά επιχειρήματα, που είχαν παρουσιαστεί από τον πρωθυπουργό στα προηγούμενα τεύχη της εφημερίδας.

Κοντά σε αυτά, στο δωδέκατο φύλλο της εφημερίδας γίνεται δεκτό πως παρά το γεγονός ότι η νέα πολιτική έχει ψηφιστεί σε νόμο, η ατομική ευθύνη των υπηκόων είναι αρκετά σημαντική για την πλήρη εκτέλεση και, τελικά, επιτυχία του μέτρου.¹⁹⁹ Αυτή η υπόμνηση αποτελεί ένα σημαντικό στοιχείο της όλης κυβερνητικής φιλοσοφίας που συνδέεται άρρηκτα με την επίδειξη «πατριωτικής ευθύνης» κατά τη διάρκεια του πολέμου. Καθίσταται γνωστό πως στον ίδιο νόμο διατυπώθηκε και ένα κάλεσμα σε εθελοντικές συνεισφορές εκ μέρους των υπηκόων για την γενικότερη πολεμική προσπάθεια. Ο αγώνας που δίνει η Βρετανία, άλλωστε, κατά τον συντάκτη του άρθρου δεν είναι διαγκωνισμός για «εξουσία, τιμή, πλούτο ή το εμπόριο» αλλά μάχη «ασφάλειας και επιβίωσης».²⁰⁰ Ο λόγος για τον οποίον κανείς πρέπει να συνεισφέρει στο μέτρο των δυνατοτήτων του σε μία τέτοια συγκυρία δεν εδράζεται στον ορθό λόγο αλλά περισσότερο στο «ένστικτο αυτοσυντήρησης» του λαού της Βρετανίας.²⁰¹ Παρατηρείται εδώ η προσπάθεια εκ μέρους του Κάνιγκ και των συνεργατών του να ανυψώσουν το πατριωτικό αίσθημα ευθύνης των αναγνωστών, ώστε να αποδώσουν ακόμη περισσότερα χρήματα. Μάλιστα, ως κορυφαίο παράδειγμα οικονομικής αυτοθυσίας παρουσιάζεται ο ίδιος ο βασιλέας, Γεώργιος Γ', ο οποίος μέσω της προσωπικής του περιουσίας (Civil List) έχει συνεισφέρει τρεις φορές περισσότερο απ' όσο του επέτασσε ο νόμος.²⁰² Επικαλούμενος την υποτιθέμενη επαπειλούμενη εισβολή της Γαλλίας στη χώρα και καθώς ο εχθρός βρίσκεται *ante portas* ο συντάκτης του άρθρου υπογράμμισε πως αποτελεί χρέος κάθε Άγγλου (*sic*) να προσφέρει ό,τι μπορεί στην κοινή προσπάθεια.²⁰³

Η νέα φορολογική νομοθεσία υπερψηφίστηκε στη Βουλή των Κοινοτήτων τον Ιανουάριο του 1798. Οι απόψεις των μελετητών της περιόδου και των βιογράφων του Πιτ δίστανται ως προς το χαρακτήρα του μέτρου αλλά και την αποδοτικότητά του. Ο βιογράφος του Πιτ, John Ehrman παρουσιάζει το μέτρο ως μία παραδοσιακή φορολογική πολιτική που υιοθέτησε μάλλον συμβατικά μέσα.²⁰⁴ Από την άλλη, ο

¹⁹⁹ AJR, τχ. 12, 1.

²⁰⁰ Στο ίδιο, 1.

²⁰¹ Στο ίδιο, 1.

²⁰² Στο ίδιο, 2.

²⁰³ Στο ίδιο, 2.

²⁰⁴ Ehrman, *Younger Pitt*, 255.

Cooper υποστηρίζει πως μία τέτοια αντίληψη είναι εν μέρει μόνον σωστή. Σίγουρα, η τριπλή αξιολόγηση προχώρησε σε μία αύξηση της φορολογίας προς τους πλούσιους ενώ παράλληλα έλαβε ως βάση υπολογισμού τους παραδοσιακούς φόρους, ώστε οι λεπτομέρειες καθορισμού της φορολογικής κλίμακας πραγματοποιήθηκαν από το Συμβούλιο των Φόρων (Board of Taxes), όπως πάντα, χωρίς να εισαχθεί κάποια νέα διοικητική διαδικασία.²⁰⁵

Μολαταύτα, ο Cooper υποστηρίζει πως ο Πιτ δεν προχώρησε σε τριπλασιασμό των υπάρχοντων φόρων.²⁰⁶ Όπως αποδεικνύεται και από τα άρθρα του ίδιου του Βρετανού πρωθυπουργού στο *Anti-Jacobin*, ο Cooper έχει δίκιο, διότι αυτό που έπραξε η κυβέρνηση, επί της ουσίας, ήταν να αυξήσει τη φορολογία εισοδήματος με βάση τις προηγούμενες φορολογικές χρονιές αλλά αναλογικά και χωρίς να επιβαρύνει με τον ίδιο τριπλασιασμό κάθε εισοδηματική ομάδα.²⁰⁷ Η προοδευτική αυτή φορολογική κλίμακα λειτουργούσε ως εξής: αν κάποιος είχε πληρώσει το περασμένο έτος είκοσι λίρες σε φορολογία, τότε το 1798 θα πλήρωνε εξήντα λίρες, τριπλασιάζοντας το φορολογικό αποτέλεσμα. Αν κάποιος, όμως, είχε πληρώσει εκατό λίρες δεν θα πλήρωνε τριακόσιες αλλά τετρακόσιες λίρες ως ευπορότερος, οπότε προκύπτει τετραπλασιασμός του ποσού.²⁰⁸ Για πρώτη φορά, δηλαδή, εισαγόταν μία πραγματικά προοδευτική κλίμακα εισοδήματος που κυμαινόταν από το 0,8% ως και το 10%.²⁰⁹ Σε αντίθεση, δηλαδή, με μία παραδοσιακή φορολογική πολιτική στο πλαίσιο των οικονομικών πολιτικών του δεκάτου ογδόου αιώνα, αυτό που πέτυχε ο Πιτ ήταν η εισαγωγή μίας αναλογικής φορολογίας με βάση το εισόδημα των υπηκόων, κάτι που δεν είχε ξανασυμβεί στη Βρετανία ως τότε.²¹⁰ Τούτο το στοιχείο καθιστά την φορολογική πολιτική ρηξικέλευθη και διόλου συμβατική για τα μέτρα και τα δεδομένα της εποχής τα.

Ο ίδιος ο Πιτ αποδεχόταν την καινοτομία του μέτρου. Στο πρωτοσέλιδο των *Times* της 25^{ης} Νοεμβρίου 1797 καταγράφεται να αποκαλεί τον φόρο «καινούριο επί της ουσίας», προσδοκώντας έσοδα «ως επτά εκατομμύρια λίρες».²¹¹ Αυτό το ποσό δεν

²⁰⁵ Cooper, *Pitt*, 100. Οι διαφορετικές απόψεις στη σχετική βιβλιογραφία αναλύονται στο ίδιο, 101-102.

²⁰⁶ Στο ίδιο, 100.

²⁰⁷ Στο ίδιο, 100-101.

²⁰⁸ Στο ίδιο, 101.

²⁰⁹ Στο ίδιο, 101.

²¹⁰ Στο ίδιο, 101.

²¹¹ *Τάμις του Λονδίνου*, 25 Νοεμβρίου 1797, 1a-d. Στο πρώτο τεύχος του *Anti-Jacobin* το ποσό προϋπολογιζόταν σε περίπου οκτώ εκατομμύρια.

είχε συγκεντρωθεί ποτέ ξανά στο παρελθόν σε ένα χρόνο ενώ σύμφωνα με τους υπολογισμούς του ίδιου, περίπου το 60% των νοικοκυριών της χώρας, κυμαινόμενα από 600,000 ως 800,000 νοικοκυριά, θα πλήρωναν τον φόρο.²¹² Εκτός, δηλαδή, από την αύξηση των συνολικών εσόδων διευρυνόταν σημαντικά και η φορολογική βάση σε σχέση με τα αμέσως προηγούμενα έτη.

Η τριπλή αξιολόγηση συνοδεύτηκε και από ένα ακόμη φορολογικό μέτρο ήσσονος σημασίας Αυτή η έτερη οικονομική πολιτική που ακολούθησε ο Πιτ αφορούσε τον ανασχεδιασμό του φόρου εγγείου ιδιοκτησίας (Land Tax).²¹³ Τον Απρίλιο του 1798 ο Πιτ εισήγαγε ένα νέο μέτρο με στόχο την απορρόφηση μεγάλου μέρους ομολόγων και έντοκων γραμματίων μέσω της πώλησης ενός μέρους του μελλοντικού φόρου εγγείου ιδιοκτησίας²¹⁴. Σύμφωνα με το νέο σχέδιο, προβλεπόταν η αγορά ενός φόρου μίας συγκεκριμένης εγγείου ιδιοκτησίας μέσω της πληρωμής των χρημάτων στο ταμείο εξυπηρέτησης του χρέους με ομόλογα, όχι χρήματα, ικανά να παράγουν ένα επιτόκιο είκοσι τοις εκατό μεγαλύτερο από τον ετήσιο σχετικό φόρο.²¹⁵

Το σχέδιο παρουσιάστηκε με λεπτομέρειες στο 19^ο φύλλο της εφημερίδας.²¹⁶ Επί της ουσίας, οι γαιοκτήμονες καλούνταν να γίνουν οι αγοραστές του φόρου τους ευελπιστώντας σε έσοδα σε βάθος εικοσαετίας, χρονικό διάστημα που αποτελούσε ένα ιδιαίτερα ανασταλτικό χρονικό ορίζοντα. Φυσικά και αυτό το μέτρο παρουσιάζεται ως βοηθητικό της πιστοληπτικής ικανότητας της χώρας και των δημοσίων εσόδων.²¹⁷ Σύμφωνα με την μελέτη του Cooper, οι γαιοκτήμονες δεν υποστήριζαν το μέτρο, το οποίο, τελικά, απέδωσε πενιχρά αποτελέσματα.²¹⁸

Οι τελευταίες αναφορές στην οικονομία πραγματοποιούνται στο 25^ο φύλλο της εφημερίδας, στις 30 Απριλίου 1798.²¹⁹ Σε εκείνο το χρονικό σημείο είχαν ψηφιστεί και τα δύο οικονομικά μέτρα του Πιτ και οι συντάκτες του *Anti-Jacobin* εμφανίζονται ιδιαίτερα αισιόδοξοι για το δημοσιονομικό τους αποτύπωμα. Η αισιοδοξία τους δεν θα δικαιωνόταν. Σε αντίθεση με τις προβλέψεις και τις κυβερνητικές διακηρύξεις μικρή επιτυχία φαίνεται πως είχε και η τριπλή αξιολόγηση, διότι οι φορολογούμενοι βρήκαν

²¹² Στο ίδιο, 1a-d.

²¹³ Cooper, *Pitt*, 101, AJR, τχ. 19, 1-2.

²¹⁴ Cooper, *Pitt*, 101.

²¹⁵ Στο ίδιο, 101.

²¹⁶ AJR, τχ. 19, 1.

²¹⁷ Στο ίδιο, 1.

²¹⁸ Cooper, *Pitt*, 101.

²¹⁹ AJR, τχ. 25, 1.

εύκολους τρόπους να φοροδιαφύγουν.²²⁰ Πιο συγκεκριμένα, ο υπολογισμός του φόρου πραγματοποιούνταν με βάση το δηλωθέν εισόδημα κατά την προηγούμενη χρονιά. Παράλληλα, αυτοί που δήλωναν εισόδημα κάτω των εξήντα λιρών ετησίως δεν πλήρωναν καθόλου τον φόρο εισοδήματος. Είναι σημαντικό σε αυτό το σημείο να τονιστεί πως εκείνη την εποχή και σύμφωνα με το ισχύον σύστημα, το μόνο τεκμήριο που απαιτούνταν για την πιστοποίηση της δήλωσης εισοδήματος ήταν δύο μάρτυρες. Ο Pitt στο νομοθέτημά του απέτυχε να προβλέψει τα αποτελέσματα αυτής της διοικητικής διαδικασίας και δεν προχώρησε στην μεταρρύθμισή της. Ως εκ τούτου χιλιάδες φορολογούμενοι δήλωσαν μικρότερα εισοδήματα από τα πραγματικά για να αποφύγουν την πληρωμή του φόρου.²²¹ Παρατηρείται, λοιπόν, πως εκτός από τη σύγχρονη υφή της προοδευτικής φορολογίας, υπήρξε και μία αρκετά...σύγχρονη μέθοδος φοροδιαφυγής μέσω της απόκρυψης εισοδημάτων. Παράλληλα, φαίνεται πως η πολεμική προσπάθεια και η προσπάθεια έγερσης πατριωτικών συναισθημάτων εκ μέρους της κυβέρνησης δεν απέδωσαν ιδιαίτερα. Ο νόμος, τελικά, καταργήθηκε και αντικαταστάθηκε με ένα νέο σχέδιο φορολόγησης το 1799.²²² Η κατάργηση του φόρου ένα μόλις χρόνο μετά από την εισαγωγή του και ενώ ο πόλεμος συνεχιζόταν αποτελεί, στην πραγματικότητα, κυβερνητική ομολογία αποτυχίας.

4.4. Η ανασκόπηση της κοινοβουλευτικής περιόδου του 1797-1798

Στο 35^ο και προτελευταίο φύλλο του *Anti-Jacobin* που δημοσιεύθηκε στις 2 Ιουλίου 1798 ο Πιτ προέβη με πρωτοσέλιδο άρθρο του σε μία ανασκόπηση (review) της κοινοβουλευτικής συνόδου που ολοκληρωνόταν εκείνες τις ημέρες.²²³ Το συγκεκριμένο άρθρο αποτελεί μία σημαντική πρωτογενή πηγή για την αξιολόγηση που πραγματοποιούσε η κυβέρνηση της Βρετανίας δια του επικεφαλής της για την περασμένη χρονιά, η οποία, εν πολλοίς, μεσολάβησε μεταξύ του Πολέμου του Πρώτου και του Δεύτερου Συνασπισμού. Επιπλέον, δεν είναι τυχαίο πως η ολοκλήρωση της έκδοσης της εφημερίδας πραγματοποιείται με το αμέσως επόμενο τεύχος, μία εβδομάδα αργότερα, ταυτίζοντας επί της ουσίας την κυκλοφορία της με την κοινοβουλευτική σύνοδο.

²²⁰ *Τάμις του Λονδίνου*, 18 Δεκεμβρίου 1797, 2d.

²²¹ Cooper, *Pitt*, 102.

²²² Στο ίδιο, 102.

²²³ *AJR*, τχ. 35, 1.

Η αρχική δήλωση του άρθρου είναι πως η κατάσταση της χώρας στο κλείσιμο της κοινοβουλευτικής συνόδου είναι πολύ καλύτερη απ' αυτήν του περασμένου φθινοπώρου²²⁴. Αποτελεί, δηλαδή, μία τυπική δήλωση κυβερνητικής ικανοποίησης για τα πεπραγμένα στο εξωτερικό και εσωτερικό μέτωπο.

Επί των συγκεκριμένων, γίνεται λόγος για τις εξελίξεις στην Γαλλία. Κατ' αρχάς πραγματοποιείται μία αναφορά στο Πραξικόπημα της 4^{ης} Σεπτεμβρίου στη Γαλλία με το οποίο ανέλαβε τη διοίκηση της χώρας το Διευθυντήριο.²²⁵ Σύμφωνα με τον Πιτ, ενώ πριν από το πραξικόπημα στη Βρετανία έτρεφαν ελπίδες για σύναψη ειρήνης με τον εχθρό, μετά από την αλλαγή των πολιτικών πραγμάτων οι διαπραγματεύσεις του Λόρδου Μάλμπουρι στην Λιλ κατέρρευσαν και η Βρετανία αναγκάστηκε να συνεχίσει για πέμπτο χρόνο τον πόλεμο κατά της Γαλλίας, χωρίς να διαθέτει πλέον σημαντικούς συμμάχους στην ηπειρωτική Ευρώπη.²²⁶ Την ίδια στιγμή, η εσωτερική οικονομική κρίση, η συνεχιζόμενη πολιτική καταπίεση και αστάθεια της Γαλλίας εξάγονταν στο Εξωτερικό μέσω μεγάλων εκστρατειών κατά των εχθρών της Δημοκρατίας.²²⁷ Μάλιστα, οι υπόλοιπες ευρωπαϊκές δυνάμεις χαρακτηρίζονται ως «αδύναμες» ή «νωχελικές» με τη Βρετανία να απομένει ο μόνος υποστηρικτής της Ελευθερίας (Liberty).²²⁸ Εδώ επαναλαμβάνεται η πεποίθηση των Βρετανών πως η αποχώρηση της Πρωσίας και της Ρωσίας από τον πόλεμο και οι αποτυχημένες απόπειρες των Αυστριακών απομόνωναν, εν τοις πράγμασι, τη Γηραιά Αλβιόνα έναντι του Ναπολέοντα και της Γαλλίας.

Μετά από αυτές τις σύντομες αναφορές στην Γαλλία, το ενδιαφέρον του Πιτ μετατοπίζεται στην εσωτερική πολιτική σκηνή. Εκτίθεται, έτσι, η δύσκολη οικονομική κατάσταση στην οποία βρέθηκε η χώρα ως αποτέλεσμα των πρώτων ετών του πολέμου. Τα τρία κεντρικά θέματα που απασχόλησαν σύμφωνα με τον ίδιο την κυβέρνηση ήταν η οικονομία, η επαιλούμενη εισβολή της Γαλλίας στην Αγγλία και η αντιμετώπιση της εξέγερσης των Ιρλανδών Ιακωβίνων που φέρονταν να είχαν ως σκοπό τον διαμελισμό της Μεγάλης Βρετανίας.²²⁹ Ο Πιτ υποστηρίζει πως και στα τρία μέτωπα η κυβέρνηση εξήλθε, τελικά, νικήτρια.

²²⁴ Στο ίδιο, 1.

²²⁵ Στο ίδιο, 1.

²²⁶ Στο ίδιο, 1.

²²⁷ Στο ίδιο, 1.

²²⁸ Στο ίδιο, 1.

²²⁹ Στο ίδιο, 1.

Ως προς την οικονομία, παρά το γεγονός πως οι φόβοι για την πιστοληπτική ικανότητα της Βρετανίας και τα δημόσια οικονομικά της υπήρξαν διογκωμένοι και κατά τον Πιτ κατευθυνόμενοι από την Γαλλία, εν τούτοις η σώρευση των χρεών είχε δημιουργήσει ένα σημαντικό και υπαρκτό πρόβλημα στην εθνική οικονομία στις αρχές της κοινοβουλευτικής συνόδου το φθινόπωρο του 1797. Σύμφωνα με τον Πιτ οι αποφάσεις της κυβέρνησης και τα οικονομικά μέτρα που έλαβε αντιμετώπισαν την κατάσταση.²³⁰

Πρώτη ενέργεια της κυβέρνησης ήταν να προϋπολογίσει τα έξοδα του πολέμου, τα οποία αποδείχτηκαν κατά δεκατέσσερα ή δεκαπέντε εκατομμύρια λίρες λιγότερα σε σχέση με το 1796.²³¹ Το ποσό αυτό, την ίδια στιγμή, δεν μπορούσε να αποκτηθεί δια νέου δανεισμού ή αύξηση της μόνιμης φορολογίας. Με την τριπλή αξιολόγηση αποκτήθηκαν περίπου τέσσερα με πέντε εκατομμύρια ενώ οι εθελοντικές συνεισφορές έφθασαν τα 1,5 έως δύο εκατομμύρια στερλίνες.²³² Έτσι, παρά το γεγονός πως η μεταρρύθμιση απέφερε περίπου το 50% των σχεδιαζόμενων εσόδων, η οικονομική ένεση ήταν σημαντική. Τα υπόλοιπα έσοδα προκύπταν εν μέρει από την αυξημένη φορολογία στις εμπορικές συναλλαγές.²³³ Αφενός η ναυτική κυριαρχία της Βρετανίας και η αύξηση των εξαγωγών και αφετέρου η παντοδυναμία των Βρετανών εμπόρων στις σημαντικότερες αγορές επέτρεψε την αύξηση αυτής της φορολογίας χωρίς να συνοδευτεί από σημαντικές αντιδράσεις.²³⁴ Τέλος, ο Πιτ παρουσιάζεται αισιόδοξος για την επιτυχία της πώλησης του φόρου εγγείου ιδιοκτησίας, που όπως σημειώθηκε ανωτέρω, δεν έγινε πραγματικότητα.²³⁵

Ως προς τις πολεμικές επιχειρήσεις, ο πρωθυπουργός αναφέρεται στην επαπειλούμενη εισβολή κατά της Αγγλίας. Παρά το γεγονός πως καμία τέτοια ναυτική εισβολή δεν έλαβε χώρα κατά τους Ναπολεόντειους Πολέμους, αυτό δεν σημαίνει πως ένα τέτοιο ενδεχόμενο δεν ήταν πιθανό εκείνη τη χρονική συγκυρία. Κατά τη γνώμη του πρωθυπουργού μία τέτοια επιχείρηση εκ μέρους του εχθρού ήταν παρακινδυνευμένη και οι προετοιμασίες της περασμένης χρονιάς καταδίκασαν κάθε απόπειρα σε αποτυχία.²³⁶ Την ίδια στιγμή, όμως, παραδέχεται πως για ένα ορισμένο

²³⁰ Στο ίδιο, 2.

²³¹ Στο ίδιο, 2.

²³² Στο ίδιο, 2.

²³³ Στο ίδιο, 2.

²³⁴ Στο ίδιο, 2.

²³⁵ Στο ίδιο, 3.

²³⁶ Στο ίδιο, 3.

χρονικό διάστημα αυτό το «τρελό σχέδιο» βρέθηκε στις προθέσεις της Γαλλίας.²³⁷ Σε κάθε περίπτωση, σύμφωνα με τον Πιτ, το σχέδιο αυτό δεν ήταν πλέον στις προθέσεις της Γαλλίας κατά το θέρος του 1798, γεγονός που επιβεβαιώνεται από τις εξελίξεις και την μετατόπιση του θεάτρου του πολέμου στην Νοτιοανατολική Μεσόγειο.²³⁸ Βεβαίως, όπως θα παρατηρηθεί παρακάτω στο επόμενο κεφάλαιο, σε επιστολή του Ναπολέοντα τον Ιούνιο του 1798 το σχέδιο βρισκόταν ακόμη στις προθέσεις του.

Μεγάλο μέρος της αρθρογραφίας της εφημερίδας καθ' όλη αυτή τη περίοδο σχολίαζε τα γεγονότα και τις εξελίξεις στην Ιρλανδία κυρίως με ανοικτές επιστολές των συντακτών προς σημαντικά πρόσωπα της ιρλανδικής αριστοκρατίας, όπως ο Λόρδος Μόιρα (Francis Rawdon-Hastings, 1st Marquess of Hastings, 2nd Earl of Moira). Δεν είναι, λοιπόν, τυχαίο που ο Πιτ επιλέγει να εστιάσει στην Ιρλανδία ως το τρίτο μεγάλο ζήτημα που απασχόλησε την κυβέρνηση κατά τη διάρκεια της κοινοβουλευτικής συνόδου. Οι σχέσεις της Ιρλανδίας με τη Μεγάλη Βρετανία είχαν παραμείνει και θα παρέμεναν ταραχώδεις για πολλές δεκαετίες ακόμη. Η κατάσταση στην Ιρλανδία σύμφωνα με τις εκτιμήσεις του επικεφαλής της βρετανικής κυβέρνησης ήταν, όντως, ανησυχητική.²³⁹ Σύμφωνα με τον Pitt η οπισθοδρόμηση που κυριαρχούσε στο Βασίλειο της Ιρλανδίας, η ανυπαρξία κοινωνικής συνοχής μεταξύ φτωχότερων και πλουσιότερων, ο πολιτισμός, οι τρόποι και η οικονομία παρά την όποια βελτίωσή τους τα τελευταία είκοσι έτη, καθιστούσαν τους κατοίκους ιδιαίτερα ευεπίφορους προς τον Ιακωβινισμό.²⁴⁰ Οι εταιρείες των Ηνωμένων Ιρλανδών σε απευθείας επικοινωνία με τους Γάλλους και εμπορούμενες από Ιακωβινικές αρχές στόχευαν στην απόσχιση της χώρας από τη Μεγάλη Βρετανία και στην υπόταξη του Βασιλείου στη Γαλλία²⁴¹. Κατά τον Πιτ ήταν, τελικά, οι εσωτερικές διαφωνίες των Καθολικών που δεν επέτρεψαν την ευόδωση της «συνομωσίας».²⁴² Ιδιαίτερα, οι Καθολικοί στρατιώτες, πολιτοφύλακες και yeomanry δεν αποστάτησαν και στήριξαν τις κυβερνητικές δυνάμεις.²⁴³ Ως αποτέλεσμα αυτού ο Πιτ εκδηλώνει την επιθυμία και την ευχή αυτό το αίσθημα αδελφοσύνης και συνεργασίας μεταξύ των δύο βασιλείων να τα φέρει ακόμη πιο κοντά.²⁴⁴ Πράγματι, με το Νόμο περί Ενώσεως του 1801 ο Πιτ θα κατόρθωνε να

²³⁷ Στο ίδιο, 3.

²³⁸ Στο ίδιο, 3.

²³⁹ Στο ίδιο, 3.

²⁴⁰ Στο ίδιο, 3.

²⁴¹ Στο ίδιο, 3.

²⁴² Στο ίδιο, 3.

²⁴³ Στο ίδιο, 3.

²⁴⁴ Στο ίδιο, 3.

σχηματίσει το Ηνωμένο Βασίλειο, που θα συμπεριλάμβανε και την Ιρλανδία. Αυτή η εξέλιξη προοιωνίζεται τρόπον τινά με την καταληκτική φράση του Πιτ για το θέμα της Ιρλανδίας.

Η αναφορά του Πιτ στις πολεμικές προσπάθειες ολοκληρώνεται με μία ανασκόπηση των ναυτικών επιτυχιών της Βρετανίας.²⁴⁵ Όλα τα σημαντικά λιμάνια της Γαλλίας, της Ισπανίας και της Ολλανδίας βρίσκονται εδώ και μήνες υπό πλήρη ναυτικό αποκλεισμό χωρίς να υπάρχει ιδιαίτερη αντίσταση.²⁴⁶ Σε μεγάλο βαθμό η ανάπτυξη του βρετανικού εμπορίου την ίδια περίοδο οφείλεται σε αυτούς τους επιτυχημένους ναυτικούς αποκλεισμούς των λιμανιών των κυρίων ανταγωνιστών της Βρετανίας. Ως αποτέλεσμα φαίνεται πως κατά το θέρους του 1798 τα σχέδια των Γάλλων δεν συνδέονται πλέον με την Μάχη και τις βόρειες θάλασσες αλλά με την Μεσόγειο, όπου παρουσιάζονται να έχουν ξεκινήσει μία «μυστηριώδη εκστρατεία».²⁴⁷ Σύντομα εκεί θα ακολουθούσε η σημαντική νίκη του Ναυάρχου Νέλσονα (Horatio Nelson, 1st Viscount Nelson, 1st Duke of Bronté) επί του Ναπολέοντα στην Μάχη του Νείλου. Σημειώνεται πως το άρθρο-ανασκόπηση του Πιτ κλείνει μάλλον απότομα με τις ναυτικές επιτυχίες της Βρετανίας χωρίς κάποια καταληκτική παράγραφο και δίχως κάποιο άλλο σχόλιο για την εσωτερική πολιτική ή την συνεχιζόμενη πολεμική αναμέτρηση με την Γαλλία. Τέλος, υπογραμμίζεται πως ο Πιτ κάνει μόνο αποσπασματικές αναφορές χωρίς σχόλια στον Βοναπάρτη, ο οποίος, όπως θα δούμε στο επόμενο κεφάλαιο, άρχισε να αναδεικνύεται σε κυρίαρχο των πραγμάτων όχι μόνο στην Γαλλία αλλά και στην Ηπειρωτική Ευρώπη.

²⁴⁵ Στο ίδιο, 4.

²⁴⁶ Στο ίδιο, 4.

²⁴⁷ Στο ίδιο, 4.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

Η εικόνα του Βοναπάρτη στις σελίδες του *Anti-Jacobin*

Είναι ιδιαίτερα σημαντικό το γεγονός πως η περίοδος έκδοσης της εφημερίδας συμπίπτει με τη σταδιακή ανάδειξη της στρατιωτικής φήμης του Ναπολέοντα στην Ηπειρωτική Ευρώπη, ιδιαίτερα μετά από την επιτυχημένη ολοκλήρωση της πρώτης εκστρατείας του στην Ιταλία και την υπογραφή της Συνθήκης του Κάμπο Φόρμιο. Αυτές οι πρώτες στρατιωτικές και διπλωματικές επιτυχίες του απέδωσαν τις πρώτες δάφνες και έφεραν το όνομα του νεαρού στρατηγού στην κορυφή των ευρωπαϊκών συζητήσεων. Όπως είναι λογικό, σύντομα, το όνομα «Βοναπάρτης» άρχισε να απασχολεί και τη βρετανική κοινή γνώμη και τους πολιτικούς κύκλους του Λονδίνου. Μάλιστα, η εικόνα του ισχυρού στρατηγού που άρχισε να ανέρχεται τα διάφορα αξιώματα στη Γαλλία ήταν φυσική, σχεδόν αναμενόμενη στη Βρετανία. Τούτο συνέβη διότι ήδη από το 1790 ο Μπερκ είχε προβλέψει στους *Στοχασμούς* αλλά και στις *Επιστολές για μία βασιλοκτόνο ειρήνη* (*Letters on a Regicide Peace*), πως φυσική κατάληξη της Γαλλικής Επανάστασης θα ήταν η κατάληψη της εξουσίας από έναν στρατιωτικό. Όσο περνούσαν τα χρόνια και τα επαναστατικά γεγονότα στο Παρίσι και αλλού εντεινόνταν, τόσο κέρδιζε έδαφος στη Βρετανία η πιθανότητα όχι της παλινόρθωσης των Βουρβόνων αλλά της κατάληψης της εξουσίας από έναν στρατιωτικό. Όταν, λοιπόν, εμφανίστηκε στο προσκήνιο της βρετανικής πολιτικής ο Βοναπάρτης, η παρουσία του λειτούργησε σχεδόν ως αυτοεκπληρούμενη προφητεία.

Οι σχετικές αναφορές, λοιπόν, στο πρόσωπο του Βοναπάρτη (*Buonaparte*) - όπως ονοματίζεται στο *Anti-Jacobin* ο Ναπολέον- είναι αναμενόμενα συχνές. Ως προς την οργάνωση της ύλης, αυτές οι αναφορές εντοπίζονται κυρίως στην ενότητα «Πληροφορίες από το Εξωτερικό» (*Foreign Intelligence*). Πρέπει να σημειωθεί πως ο τρόπος με τον οποίον παρουσιάζονται αυτές οι πληροφορίες δεν είναι συστηματικός ενώ όπως θα αναλυθεί κατωτέρω δεν λείπουν και οι χαλκευμένες ειδήσεις που αφορούν στο πρόσωπο του Γάλλου στρατηγού. Σε κάθε περίπτωση, η εφημερίδα καθίσταται ως ένα ιδανικό παράθυρο στην βρετανική οπτική και τη σκιαγράφιση του πορτραίτου του Βοναπάρτη εκτός της Ηπειρωτικής Ευρώπης, και πιο συγκεκριμένα στην Αγγλία. Κοντά σε αυτά, η εξέταση της εικόνας του Ναπολέοντα στο *Anti-Jacobin* αποκτά επιπρόσθετο ενδιαφέρον λόγω του πρώιμου χρόνου των σχετικών αναφορών, πριν από την ανάληψη της Υπατείας εκ μέρους του Γάλλου στρατηγού. Είναι, επομένως,

δυνατόν να αναλυθεί η απεικόνισή του στο αρχικό στάδιο της πολιτικής και στρατιωτικής του καριέρας.

Αρχικά θα αναφερθούν ορισμένα γεγονότα που προηγούνται αμέσως της έκδοσης της εφημερίδας και σχετίζονται με τις κινήσεις του Βοναπάρτη. Το φθινόπωρο του 1797 ο Βοναπάρτης είχε μόλις ολοκληρώσει την επιτυχημένη εκστρατεία του στη Βόρειο Ιταλία. Την ίδια στιγμή στη Γαλλία τα πολιτικά πράγματα ήλεγχε το Διευθυντήριο (le Directoire), μία πενταμελής επιτροπή διοίκησης της Πρώτης Γαλλικής Δημοκρατίας, που είχε αναλάβει την εξουσία στις 2 Νοεμβρίου 1795 και θα παρέμενε στα πράγματα ως και τις 9 Νοεμβρίου του 1799, οπότε ανετράπη από το πραξικόπημα της 18^{ης} Μπρυμέρ (18 Brumaire) που οργανώθηκε και εκτελέστηκε από τον Βοναπάρτη. Το Διευθυντήριο σημάδεψε την τύχη των τεσσάρων τελευταίων ετών της Γαλλικής Επανάστασης, έχοντας διαδεχθεί στην εξουσία την Επιτροπή Δημόσιας Ασφάλειας των Ιακωβίνων (Comité de salut public) μετά από τη διάλυση της Εθνοσυνέλευσης στις 26 Οκτωβρίου 1795 (4^η Μπρυμέρ). Το Διευθυντήριο διεξήγαγε διαδοχικούς πολέμους εναντίον των διαφόρων συνασπισμών της Βρετανίας, της Αυστρίας, της Πρωσίας, του Βασιλείου της Νάπολης και της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Επί Διευθυντηρίου καταλήφθηκε το Βέλγιο και η ανατολική ακτή του Ρήνου ενώ ο Βοναπάρτης κατέκτησε μεγάλο μέρος της Ιταλίας. Το 1796 το Διευθυντήριο είχε ιδρύσει στην Ιταλία, την Ελβετία και την Ολλανδία μία σειρά από βραχύβιες δημοκρατίες, οι οποίες δρούσαν υπό την σφαίρα επιρροής και καθοδήγησης της Γαλλίας. Αυτές οι κατεκτημένες πόλεις και κράτη έστελναν στην Γαλλία μεγάλα χρηματικά ποσά αλλά και εθνικούς τους θησαυρούς, που εκτίθεντο στο νεοσύστατο Μουσείο του Λούβρου στο Παρίσι. Τέλος, το 1798 επιχειρήθηκε η υποστήριξη της Ιρλανδικής Επανάστασης αλλά το Διευθυντήριο δεν κατάφερε να πλήξει την Βρετανία με την ίδρυση μίας ανεξάρτητης Ιρλανδικής Δημοκρατίας.²⁴⁸ Στο πεδίο της οικονομίας οι επιδόσεις του Διευθυντηρίου ήταν χαμηλές, εφόσον τα ταμειακά διαθέσιμα του κράτους ήταν ελάχιστα, ο πληθωρισμός και οι τιμές είχαν εκτιναχθεί και το νόμισμα της Δημοκρατίας, το *Assignat*, είχε χάσει την αξία του. Προσπαθώντας να ανακόψει τον πληθωριστικό κύκλο, το Διευθυντήριο έπαυσε την τύπωση νέων τραπεζογραμματίων, για να ρίξει τις τιμές. Ως αποτέλεσμα τούτο, οι τιμές και οι μισθοί μειώθηκαν οδηγώντας την οικονομία σε μία στασιμότητα (στασιμοχρεωκοπία).

²⁴⁸ Οι υποθέσεις της Ιρλανδίας, όπως αναφέρθηκε και στην Εισαγωγή, αφορούν ιδιαίτερος τους συντάκτες του *The Anti-Jacobin*.

Στο στρατιωτικό επίπεδο, ο Βοναπάρτης πολεμούσε στην Βόρειο Ιταλία κυρίως κατά της Αυστρίας και των συμμάχων της από την αρχή της Ιταλικής Εκστρατείας. Μάλιστα, επιχείρησε επανειλημμένα να καταλάβει την πόλη της Μαντούα (Mantua) ενώ κέρδισε τους Αυστριακούς στις μάχες του Καστιγιόνε (Castiglione) του Μπασάνο (Bassano) του Άρκολε (Arcole) και του Ρίβολι (Rivoli). Η νίκη επί των Αυστριακών στο Ρίβολι τον Ιανουάριο του 1797 ήταν καθοριστικής σημασίας για την παγίωση της γαλλικής προόδου στην περιοχή. Επί της ουσίας, μετά από την ήττα τους στη μάχη αυτή οι Αυστριακοί δεν ανέκαμψαν ποτέ στην Ιταλία έχοντας χάσει δεκατέσσερις χιλιάδες άνδρες. Έχοντας υπερισχύσει των Αυστριακών, στην επόμενη φάση της εκστρατείας το ενδιαφέρον μετατοπίστηκε στην καρδιά των Αψβουργικών κτήσεων. Τον Μάρτιο του 1797 ο Βοναπάρτης κατήγαγε αποφασιστική νίκη στο Τάρβις (Tarvis) κατά του αντιπάλου του διοικητή των αυστριακών στρατευμάτων, Αρχιδούκα Καρόλου, ο οποίος την προηγούμενη χρονιά είχε κερδίσει τις γαλλικές δυνάμεις στη Νότιο Γερμανία. Έπειτα οι Αυστριακοί οπισθοχώρησαν προς την πόλη του Λέομπεν (Leoben), περίπου εκατό χιλιόμετρα από την Βιέννη, ζητώντας τη σύναψη ειρήνης. Έτσι, υπεγράφη η Συνθήκη του Λέομπεν, που προηγήθηκε της Συνθήκης του Κάμπο Φόρμιο, με τις οποίες η Ιταλία αποκτούσε τον έλεγχο του μεγαλύτερου μέρους της Βορείου Ιταλίας, των Κάτω Χωρών. Στην εν λόγω συνθήκη υπήρξε ένα «μυστικό άρθρο» το οποίο υποσχόταν την παράδοση της Δημοκρατίας της Βενετίας στην Αυστρία. Μετά από την υπογραφή της Συνθήκης, ο Βοναπάρτης προήλασε προς τη Βενετία, τερματίζοντας οριστικά την υπερχιλιετή ανεξαρτησία της πόλης.

5.1. Οι πρώτες κινήσεις του Ναπολέοντα

Εντός αυτού του διπλωματικού και στρατιωτικού πλαισίου προκύπτει η πρώτη αναφορά στον Ναπολέοντα. Έτσι, η αναφορά συμπίπτει με την έναρξη της έκδοσης της εφημερίδας και αφορά τις κινήσεις του στην Ιταλία.²⁴⁹ Όπως αναφέρθηκε, από το πρώτο κίολας τεύχος υιοθετείται η εκδοτική τακτική όλων των επομένων, δηλαδή τα νέα που σχετίζονται με τις κινήσεις και την δράση του Ναπολέοντα να παρατίθενται στην ενότητα «Πληροφορίες από το Εξωτερικό». Πιο συγκεκριμένα, η πρώτη αναφορά τοποθετείται φυσιολογικά στην Ιταλία και στην Βενετία, όπου γίνεται γνωστό ότι τρεις αξιωματούχοι της πόλης απελευθερώνονται από την φυλακή στις 27 Οκτωβρίου,

²⁴⁹ AJR, τχ. 1, 8.

περίπου τέσσερις μήνες μετά από την φυλάκισή τους στις 4 Μαΐου του 1797. Ο Βοναπάρτης παρουσιάζεται στην εξής είδηση να δίνει την εντολή να κατασχεθεί η μισή περιουσία των τριών αξιωματούχων ως αποζημίωση για τις αναταραχές που είχαν λάβει χώρα στις 12 Μαΐου. Εν τούτοις, η συγκεκριμένη απόφαση χαρακτηρίζεται ως άδικη διότι οι αναταραχές αυτές είχαν ξεσπάσει στην πόλη οκτώ μέρες μετά από την φυλάκισή τους, όπως σημειώνει η εφημερίδα.²⁵⁰ Ήδη από την πρώτη αναφορά, ο Γάλλος στρατηγός παρουσιάζεται ως άδικος και ως φιλάργυρος. Στο ίδιο ιταλικό περιβάλλον, σε νέα που φθάνουν από το Τορίνο στις 18 Οκτωβρίου, ο Ναπολέων καταθέτει επιπλέον οικονομικές και στρατιωτικές απαιτήσεις στη κυβέρνηση της Γένοβας. Πιο συγκεκριμένα, ζητά από τους Γενοβέζους αξιωματούχους να του παράσχουν τρεις χιλιάδες στρατιώτες για την περαιτέρω επάνδρωση του στρατεύματός του αλλά και ένα δάνειο της τάξης των 2,4 εκατομμυρίων λιβρών ως ενέχυρο για ορισμένα κοσμήματα με το ιδιαίτερα υψηλό επιτόκιο του 12 τοις εκατό ετησίως.²⁵¹ Και με αυτή την είδηση παγιώνεται η απεικόνιση του Ναπολέοντα ως ενός φιλοχρήματου στρατηγού, ο οποίος εξαντλεί οικονομικά τις πόλεις που βρίσκονται υπό τον έλεγχό του. Σύμφωνα με ένα βιογράφο του Βοναπάρτη, τον Philip Dwyer, οι γαλλικές δυνάμεις υπό την επίβλεψη του απέσπασαν περίπου 45 εκατομμύρια από την Ιταλία και άλλα 12 εκατομμύρια σε πολύτιμους λίθους και κοσμήματα. Τέλος, ιδιοποιήθηκαν περίπου τριακόσια έργα ζωγραφικής και γλυπτικής μεγάλης αξίας.²⁵²

Η επισκόπηση των πρώτων τευχών της εφημερίδας φανερώνει πως ο Ναπολέων ήταν ιδιαίτερα απορροφημένος με τις διεργασίες που λαμβάνουν χώρα στην Βενετία και οι οποίες σχετίζονται με την μοίρα της χώρας. Έτσι, στο τέταρτο τεύχος, η δράση μεταφέρεται από το Τορίνο και την Γένοβα εκ νέου στην Βενετία, όπου αποφασίζεται το μέλλον της Γαληνότατης.²⁵³ Πιο συγκεκριμένα, αναφέρεται πως στις 3 Νοεμβρίου, έξι μέλη του Δήμου (Municipality) της Βενετίας έχουν αποσταλεί ως πρέσβεις, τέσσερις εξ αυτών με κατεύθυνση προς το Παρίσι και το Διευθυντήριο και οι έτεροι δύο προς τον Ναπολέοντα, ο οποίος βρισκόταν εκείνη την περίοδο στο Μιλάνο, στη βόρεια Ιταλία.²⁵⁴ Σημειώνεται πως οι σχετικές διπλωματικές ενέργειες και επικείμενες διαπραγματεύσεις αποτελούν την ύστατη προσπάθεια των Βενετών να σώσουν «την

²⁵⁰ Στο ίδιο, 8.

²⁵¹ AJR, τχ. 2, 8.

²⁵² David A. Bell, *Napoleon: A Concise Biography* (Οξφόρδη και Νέα Υόρκη: Oxford University Press, 2015), 30.

²⁵³ AJR, τχ. 4, 8.

²⁵⁴ Στο ίδιο, 8.

πόλη και την επικράτειά της Δημοκρατίας» από τα χέρια του Αυτοκράτορα της Αυστρίας.²⁵⁵ Είναι ενδεικτικό της αποσπασματικής και μη συστηματικής φύσης των αναφορών της εφημερίδας πως οι επόμενες πληροφορίες παρέχονται στο έβδομο τεύχος, με διακοπή δύο τευχών. Στο έβδομο τεύχος γίνεται γνωστό πως ο Ναπολέων ήδη από τις 17 Νοεμβρίου ενημέρωσε τους απεσταλμένους της Βενετίας να μην προσπαθούν άδικα διότι «η μοίρα της Βενετίας είχε, ήδη αποφασιστεί», καλώντας τους να επιστρέψουν στο Μιλάνο.²⁵⁶ Έπειτα, η εφημερίδα επανέρχεται στο ενδέκατο τεύχος με επιπρόσθετες πληροφορίες για τη τύχη της Γαληνότατης Δημοκρατίας. Σύμφωνα με την εφημερίδα, ο Βοναπάρτης είχε υπογράψει μία ξεχωριστή κρυφή συνθήκη με την Γερουσία της Βενετίας, με την οποία υποσχόταν να υπερασπιστεί ο ίδιος την ανεξαρτησία της χώρας και να μην επιτρέψει την παράδοσή της στον Αυτοκράτορα της Αυστρίας.²⁵⁷ Για την εφημερίδα αυτό το γεγονός αποτελεί ένδειξη των πρώιμων φιλοδοξιών του στρατηγού αλλά και της σταδιακής του αυτονόμησης από τις πολιτικές και διπλωματικές αποφάσεις του Διευθυντηρίου. Μολαταύτα, πρέπει να σημειωθεί πως η εφημερίδα δεν παρέχει περισσότερες πληροφορίες για τη πηγή που χρησιμοποιεί ως προς αυτή την είδηση. Επιπλέον, ο συντάκτης δεν επανέρχεται εκ νέου στο θέμα σε κάποιο επόμενο τεύχος. Τούτο επιβεβαιώνει *inter alia* την αποσπασματική αλλά και κρυπτική φύση πολλών εκ των ειδήσεων που μεταφέρονται στους αναγνώσεις σχετικά με τις κινήσεις αλλά και τις φιλοδοξίες του Βοναπάρτη. Τέλος, το σημαντικότερο στοιχείο, όπως είναι ιστορικά γνωστό, είναι ότι η Συνθήκη του Κάμπο Φόρμιο τηρήθηκε και η Βενετία παραδόθηκε σε αυστριακό έλεγχο. Προκύπτει, επομένως, ένα σημαντικό ερώτημα: ψεύδεται ο συντάκτης της εφημερίδας ή δεν έχει επαρκή πληροφόρηση; Πριν επιχειρηθεί να δοθεί μία απάντηση στο συγκεκριμένο ερώτημα, πρέπει να παρασχεθούν περαιτέρω πληροφορίες αλλά και άλλες περιπτώσεις, όπου μεταφέρονται «ψευδείς ειδήσεις».

Το δεύτερο σημαντικό γεγονός των πρώτων μηνών έκδοσης της εφημερίδας συνδέεται με τις κινήσεις του Βοναπάρτη εντός Γαλλίας. Έτσι, παράλληλα με την εξέλιξη της Ιταλικής Εκστρατείας ο Βοναπάρτης είχε αρχίσει να επιδεικνύει διάθεση να αυξήσει την πολιτική του επιρροή στην πρωτεύουσα της χώρας, στο Παρίσι. Ενδεικτικό των προθέσεών του, είναι η ίδρυση δύο εφημερίδων υπό τον δικό του έλεγχο, μία για τους άνδρες του στρατεύματος και μία για γενική κυκλοφορία στη

²⁵⁵ Στο ίδιο, 8.

²⁵⁶ AJR, τχ. 7, 7.

²⁵⁷ AJR, τχ. 11, 7.

Γαλλία.²⁵⁸ Μάλιστα, οι Βασιλικοί υποπτεύθηκαν τις φιλοδοξίες του στρατηγού και προέβλεψαν πως ίσως είχε δικτατορικές τάσεις και βλέψεις.²⁵⁹ Η σταδιακή αποδυνάμωση του Διευθυντηρίου, κυρίως λόγω της δεινής οικονομικής κατάστασης που παρουσιάστηκε ανωτέρω και η συνακόλουθη ισχυροποίηση του Ναπολέοντα αποτελούν τον κεντρικό πυρήνα των ειδήσεων από το Παρίσι. Πιο συγκεκριμένα, ήδη στο πέμπτο τεύχος, έχει γίνει λόγος για τους εσωτερικούς ανταγωνισμούς του Διευθυντηρίου. Μάλιστα, η κατάσταση στην πρωτεύουσα της χώρας χαρακτηρίζεται ως «ιδιαίτερα κρίσιμη».²⁶⁰ Υπενθυμίζεται πως μετά από μία περίοδο γενικευμένης αστάθειας και καθεστώτος Τρόμου υπό τον Ροβεσπιέρο (1793-1794), το Διευθυντήριο όχι μόνο είχε κατορθώσει να επιβάλει την τάξη στο εσωτερικό της χώρας αλλά και να εκπέμψει το μήνυμα στο Εξωτερικό πως, ίσως, είχε έρθει η ώρα για ειρηνευτικές διαπραγματεύσεις.²⁶¹ Γρήγορα, όμως, οι διαπραγματεύσεις με τη Βρετανία στη Λιλ κατέρρευσαν. Πλέον, το χειμώνα του 1797-1798 φαίνεται πως αυτή η κατάσταση γενικευμένης αισιοδοξίας έχει αρχίσει σιγά-σιγά να ανατρέπεται. Στο άρθρο της εφημερίδας γράφεται πως ο Πωλ Μπαράς (Paul François Jean Nicolas, vicomte de Barras) έχει συνάψει συμμαχία με τον στρατό και με τον Ναπολέοντα προσωπικά.²⁶² Μάλιστα, αντηχώντας τις προβλέψεις και προειδοποιήσεις των Γάλλων Βασιλικών, αναφέρεται πως στα σχέδιά του συμπεριλαμβάνεται η εγκαθίδρυση «στρατιωτικού δεσποτισμού».²⁶³ Μία δεύτερη ομάδα αποτελούμενη από τον Αντουάν Κριστόφ Μερλίν (Antoine Christophe Merlin) και τον Ζαν Φρανσουά Ρωμπέλ (Jean François Rewbell) επιθυμούν να ανασυστήσουν τις ιακωβινικές εταιρείες και να επαναφέρουν το σύστημα του Ροβεσπιέρου ενώ ο Λουί Μαρί ντε λα Ρεβελιέρ-Λεπώ (Louis Marie de La Révellière-Lépeaux) και ο Φρανσουά ντε Ναφσατώ (François de Neufchâteau) παραμένουν ουδέτεροι και ανενεργοί.²⁶⁴ Με τους ριζοσπάστες φαίνεται να ταυτίζεται και ο περιώνυμος αβάς Σιεγές (Abbes Sieyes) ενώ μία τρίτη ομάδα υπό τον Καλώ ντε Χερμπώ (Collot d'Herbois) επιθυμεί την κατάλυση του ίδιου του Διευθυντηρίου και παρουσιάζεται ως ριζοσπαστικότερη (ultra-revolutionary) και από τον ίδιο τον

²⁵⁸ Philip Dwyer, *Napoleon: The Path to Power* (Βοστώνη MS: Yale University Press, 2008), 305.

²⁵⁹ Dwyer, *Napoleon*, 306.

²⁶⁰ AJR, τχ. 5, 7.

²⁶¹ Για αυτό τον λόγο η βρετανική κυβέρνηση και ο Πιτ παρουσιάζονταν τους προηγούμενους μήνες αισιόδοξοι ως προς ένα τέτοιο ενδεχόμενο, αποστέλλοντας τον Λόρδο Μάλσμπουρι στην Λιλ για να πραγματοποιήσει ειρηνευτικές συζητήσεις, οι οποίες, όμως, κατέρρευσαν.

²⁶² Στο ίδιο, 7.

²⁶³ Στο ίδιο, 7.

²⁶⁴ Στο ίδιο, 7.

Ροβεσπιέρο.²⁶⁵ Φαίνεται, λοιπόν, πως γίνεται αντιληπτό στη Βρετανία ότι οι πρώτες εσωτερικές ρωγμές έχουν φανεί και πως το Διευθυντήριο είναι διαιρεμένο μεταξύ αυτών που θα μπορούσαν να ονομαστούν στρατιωτικό, ιακωβινικό και αναρχικό κόμμα. Είναι ιδιαίτερα σημαντικό και προφητικό των μελλοντικών εξελίξεων ότι βήμα-βήμα αναδύεται η μορφή του Ναπολέοντα ως ενός πιθανού στρατιωτικού ηγέτη που θα μπορούσε να αναλάβει την εξουσία με τη χρήση στρατιωτικών μέσων. Ενδεικτικό των εσωτερικών εντάσεων στο Διευθυντήριο είναι το γεγονός πως στις 6 Νοεμβρίου ο Μερλίν και ο Ρωμπέλ κατόρθωσαν να επικυρώσουν ένα διάταγμα κατά της αριστοκρατίας παρά τις έντονες αντιρρήσεις του Μπαράς και του Ναπολέοντα.²⁶⁶ Ο συντάκτης της εφημερίδας παραθέτει σε μετάφραση κείμενο του γαλλικού τύπου, όπου ο Μπαράς και ο Ναπολέων κατηγορούνται ως υποστηρικτές της αριστοκρατίας - ο Μπαράς είχε, μάλιστα, αριστοκρατική καταγωγή-, ενώ τους επιρρίπτονται ευθύνες για την προστασία των εμικρέδων.²⁶⁷ Τέλος, όσον αφορά την επιρροή των δύο ανδρών στο Διευθυντήριο, ως και το καλοκαίρι του 1798, οι αναφορές της εφημερίδας θέλουν τον Ναπολέοντα και τον Μπαράς απομονωμένους.²⁶⁸ Εκ νέου προκύπτει ζήτημα με την αξιοπιστία των πληροφοριών που μεταφέρονται, διότι αφενός οι πηγές δεν ονοματίζονται -συνήθως γράφονται αόριστα ως γαλλικής εφημερίδες (French papers)- ενώ έρχονται σε αντίθεση με τα γεγονότα. Και τούτο διότι την ίδια στιγμή που οι δύο άνδρες παρουσιάζονται περιθωριοποιημένοι εντός του Διευθυντηρίου, ο Ναπολέων πίεσε και τελικά κατόρθωσε να αντικατασταθεί ο Υπουργός των Ναυτικών, γεγονός όχι ασήμαντο για την εξέλιξη των πολέμων στην Ευρώπη και τη Μεσόγειο.²⁶⁹ Τέλος, ο Μπαράς ήταν Πρόεδρος του Διευθυντηρίου, μία θέση διόλου αμελητέα ως προς την πολιτική της επιρροή εντός της Γαλλίας.

Μία προσεκτικότερη επισκόπηση των επόμενων τευχών της εφημερίδας φανερώνει πως η κινητικότητα του Ναπολέοντα παρουσιάζεται ιδιαίτερα έντονη αυτή την περίοδο. Πιο συγκεκριμένα, μετά από την ολοκλήρωση της διαμονής του στη βόρεια Ιταλία και της διευθέτησης των εκεί ζητημάτων, ο Ναπολέων επέστρεψε στο Παρίσι. Έτσι, στο έκτο τεύχος και με βάση πληροφορίες από τις γαλλικές εφημερίδες της 11^{ης} Δεκεμβρίου γίνεται γνωστό πως ο Ναπολέων είχε φθάσει στη γαλλική

²⁶⁵ Στο ίδιο, 8.

²⁶⁶ Στο ίδιο, 8.

²⁶⁷ Στο ίδιο, 8.

²⁶⁸ AJR, τχ. 32, 8.

²⁶⁹ Στο ίδιο, 8.

πρωτεύουσα, ήδη, από τις 6 Δεκεμβρίου²⁷⁰. Επιπλέον παρέχεται στους αναγνώστες της εφημερίδας η πληροφορία πως ο Ναπολέων αμά τη αφίξει του στη πρωτεύουσα συνάντησε και συνομίλησε για δύο ώρες με τον φίλο του, στενό του συνεργάτη και πρόεδρο του Διευθυντηρίου Μπαράς ενώ αργότερα του παρατέθηκε δημόσιο γεύμα με ογδόντα παρευρισκόμενους μεταξύ των οποίων οι υπουργοί, ο Ετά Μαϊόρ (Etat Major) και άλλοι σημαντικοί καλεσμένοι.²⁷¹ Η επιστροφή του Ναπολέοντα στο Παρίσι προσιδιάζει με αυτή των νικηφόρων Ρωμαίων στρατηγών και των θριάμβων που τελούσαν στη Ρώμη μετά από την ολοκλήρωση μίας επιτυχημένης στρατιωτικής εκστρατείας.

Σε αυτό το σημείο για πρώτη φορά ο συντάκτης της εφημερίδας πραγματοποιεί κάποιο σχόλιο επί των ειδήσεων που μεταφέρει από το Εξωτερικό. Πιο συγκεκριμένα, σε μία σπάνια αποστροφή, η εφημερίδα χαρακτηρίζει τον Ναπολέοντα ως έναν «ασυνήθιστο ή λαμπρό (extraordinary) άνθρωπο» του οποίου η «άνοδος φαίνεται να έχει ολοκληρωθεί».²⁷² Μάλιστα, η εφημερίδα φθάνει στο σημείο να παραδεχτεί πως ο Ναπολέων θεωρείται πλέον από τους περισσότερους ως ο «Δικτάτορας της Ευρώπης».²⁷³ Αυτές οι αναφορές είναι πολύ σημαντικές διότι πραγματοποιούνται από έναν εμπόλεμο, Βρετανό αρθρογράφο. Ενδεικτικό της εκτίμησης και της αναγνώρισης που έχαιρε μετά από την κατάκτηση της Ιταλίας, ο Ναπολέων παρουσιάζεται στο συγκεκριμένο φύλλο ως αποδέκτης ιδιαίτερων τιμών στην πατρίδα του. Για παράδειγμα, ο Αυτοκράτορας της Αυστρίας στέλνει άλογα στη γυναίκα του, ο βασιλιάς της Σαρδηνίας του αποστέλλει έναν εκτενή κατάλογο από δώρα.²⁷⁴ Τέλος, χαρακτηριστικό του στρατιωτικού βίου που διάγει, ο Ναπολέων παρουσιάζεται ως ένας απλός και λιτός άνθρωπος που ζει στο σπίτι της γυναίκας του και εκπλήσσει το πλήθος των Παρισίων, που τον βλέπει να περπατά στους κήπους του χωρίς συνοδεία, «σαν κάθε άλλος άνθρωπος».²⁷⁵ Αυτή η πολύ σύντομη *latu sensu* «ηθογραφία» του Ναπολέοντα στην βρετανική εφημερίδα, προσιωνίζει την μελλοντική ανέλιξη του στρατηλάτη σε ρυθμιστή των πολιτικών πραγμάτων στην Γαλλία αλλά και την Ηπειρωτική Ευρώπη. Παράλληλα, φαίνεται πως σε αντίθεση με άλλα πρόσωπα, όπως

²⁷⁰ AJR, τχ. 6, 6.

²⁷¹ Στο ίδιο, 6.

²⁷² Στο ίδιο, 6.

²⁷³ Στο ίδιο, 6.

²⁷⁴ Στο ίδιο, 6.

²⁷⁵ Στο ίδιο, 6.

ο Ροβεσπιέρος, ο Ναπολέων δεν ταυτίζεται με τον ιακωβινισμό, παραμένοντας, βεβαίως στα φύλλα του εντύπου ως ορκισμένος εχθρός της Βρετανίας.

5.2. Ο «προορισμένος κατακτητής της Αγγλίας».

Στο έκτο τεύχος της εφημερίδας γίνεται γνωστό στο αναγνωστικό κοινό πως το Διευθυντήριο έχει εκδώσει διάταγμα που προβλέπει την ανάληψη της ηγεσίας της στρατιάς της Αγγλίας από τον Ναπολέοντα αμέσως μετά την ολοκλήρωση της Συνθήκης του Κάμπο Φόρμιο.²⁷⁶ Αυτή είναι η πρώτη μονάχα αναφορά από τις πολλές που ακολουθούν στα επόμενα τεύχη της εφημερίδας, όπου κυριαρχεί η αγωνία και ο φόβος πως ο Ναπολέων συγκεντρώνει και ασκεί μία μεγάλη στρατιά απέναντι από τις ακτές της Αγγλίας με στόχο την εισβολή στη χώρα. Πρέπει να σημειωθεί πως αυτός ο φόβος δεν εκδηλώνεται πρώτη φορά στη Βρετανία κατά τη διάρκεια των Επαναστατικών Πολέμων. Η εισβολή στην Αγγλία από μία ξένη δύναμη αποτελεί ένα παραδοσιακό μοτίβο των βρετανικών φόβων κατά τη διάρκεια σημαντικών ευρωπαϊκών πολέμων, έχοντας εκδηλωθεί, λόγου χάρη, κατά τον Τριακονταετή ή τον Επταετή Πόλεμο. Άλλωστε, η χώρα είχε δεχθεί μία σημαντική εισβολή από τους Νορμανδούς κατά το απώτατο παρελθόν της, τραυματίζοντας το συλλογικό υποσυνείδητο ως προς μία τέτοια προοπτική. Παράλληλα, τη στιγμή που μεταδίδονταν αυτές οι πληροφορίες, ο συγκεκριμένος φόβος ήταν υπαρκτός και σύμφωνα με τις ιστορικές πληροφορίες, η πιθανότητα μίας τέτοιας απόπειρας εκ μέρους του Ναπολέοντα ήταν ακόμη πιθανή.

Ο Ναπολέων εμφανίζεται εκ νέου στο ένατο τεύχος της εφημερίδας, στις 8 Ιανουαρίου 1798. Σύμφωνα με πληροφορίες από τις γαλλικές εφημερίδες βρίσκεται ακόμη στο Παρίσι.²⁷⁷ Επόμενος σταθμός του, όπως αναφέρεται, είναι η εκπροσώπηση της Γαλλίας στο Συνέδριο του Ράστατ (Rastatt)²⁷⁸. Οι αναφορές στο συγκεκριμένο συνέδριο είναι ιδιαίτερα συχνές καθ' όλη τη διάρκεια έκδοσης της εφημερίδας. Πρόκειται για το Δεύτερο Συνέδριο στη πόλη του Rastatt κοντά στην Καρλσρούη (Karlsruhe) που άρχισε τις εργασίες του τον Νοέμβριο του 1797 και αντικείμενό του ήταν η σύναψη ειρήνης μεταξύ της Γαλλίας και της Αγίας Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας

²⁷⁶ Στο ίδιο, 7.

²⁷⁷ AJR, τχ. 9, 8.

²⁷⁸ Στο ίδιο, 8.

αλλά και η αποζημίωση των Γερμανών πριγκίπων, των οποίων η επικράτεια είχε καταληφθεί από τους Γάλλους στην αριστερή όχθη του Ρήνου ποταμού. Το Συνέδριο διέκοψε τις εργασίες του χωρίς κάποιο ιδιαίτερο αποτέλεσμα, όταν η Αυστρία και η Ρωσία κήρυξαν εκ νέου τον πόλεμο στη Γαλλία τον Μάρτιο του 1799 ξεκινώντας τον Πόλεμο του Δεύτερου Συνασπισμού.

Σε κάθε περίπτωση, ο Ναπολέων τελικά παρέμεινε στο Παρίσι τον Ιανουάριο του 1798.²⁷⁹ Στα μέσα του μήνα οι πανηγυρισμοί για την έλευσή του δεν έχουν, ακόμη, σταματήσει.²⁸⁰ Ο Λουί Σεμπαστιάν Μερσιέ (Louis-Sébastien Mercier) μέλος του Εθνικού Ινστιτούτου και σημαντικός λόγιος της εποχής δημοσίευσε μία ελεγεία για τον «ήρωα της Ιταλίας», τον άνθρωπο που «είναι πάντα κύριος των συναισθημάτων και της σκέψης του, που δεν διακατέχεται από κανενός είδους συναίσθημα (affection) και που είναι πάντα ο εαυτός του και δεν υποκρίνεται τίποτε το διαφορετικό».²⁸¹ Δυστυχώς, δεν παραδίδονται περισσότερα στην εφημερίδα σχετικά με το εν λόγω κείμενο του Μερσιέ, ενός σημαντικού ανθρώπου της εποχής. Πάντως, ο συντάκτης του *Anti-Jacobin* χαρακτηρίζει τον Ναπολέοντα ως τον προορισμένο «Κατακτητή της Αγγλίας», επαναφέροντας τη φημολογία περί εισβολής της Γαλλίας στη χώρα.

Στα επόμενα τεύχη παύουν απότομα οι αναφορές στον Βοναπάρτη. Όμως, στα τέλη Φεβρουαρίου και μετά από μία σιγή ορισμένων εβδομάδων ο Ναπολέων επανέρχεται στο προσκήνιο.²⁸² Σύμφωνα με πληροφορίες του γαλλικού τύπου έφυγε από το Παρίσι στις 20 Φεβρουαρίου με στόχο την ανάληψη της ηγεσίας της στρατιάς, που υποτίθεται, θα εισέβαλε στην Αγγλία.²⁸³ Οι πληροφορίες είναι αντικρουόμενες - φαινόμενο όχι σπάνιο στα φύλλα του εντύπου- καθώς υπάρχουν και φήμες που τον θέλουν ακόμη στο Παρίσι ενώ ορισμένοι τρίτοι αγνοούν πλήρως που βρίσκεται.²⁸⁴ Ο συντάκτης της εφημερίδας συμπεραίνει πως η άκρα μυστικότητα των κινήσεων του Ναπολέοντα ίσως υποκρύπτει κάποιον αιφνιδιασμό που ετοιμάζει ο Γάλλος στρατηγός.²⁸⁵ Λίγες ημέρες αργότερα, πάντως, το μυστήριο θα λυνόταν αφού όλες οι πηγές θα συμφωνούσαν πως ο Ναπολέων βρισκόταν στις ακτές απέναντι από την

²⁷⁹ AJR, τχ. 10, 6, και AJR, τχ. 11, 7.

²⁸⁰ AJR, τχ. 10, 6.

²⁸¹ Στο ίδιο, 6.

²⁸² AJR, τχ. 16, 6.

²⁸³ Στο ίδιο, 6.

²⁸⁴ Στο ίδιο, 6.

²⁸⁵ Στο ίδιο, 6.

Αγγλία.²⁸⁶ Το πέπλο μυστηρίου σκεπάζει ακόμη τα σχέδιά του καθώς δεν αναφέρεται με σιγουριά, αν στη συνέχεια θα επιστρέψει στο Συνέδριο του Ραστάτ ή στο Παρίσι ή θα πραγματοποιήσει την εισβολή στην Αγγλία.²⁸⁷ Είναι ιστορικό γνωστό, όμως, ότι πολύ σύντομα ο Βοναπάρτης θα επέστρεφε στο Παρίσι και θα εγκατέλειπε τις σκέψεις για εισβολή στην Αγγλία.²⁸⁸ Όσον αφορά τον έτερο προορισμό του, το Συνέδριο του Ραστάτ, ως και τις 2 Μαΐου τουλάχιστον ο Ναπολέων δεν είχε αναχωρήσει για να λάβει μέρος στις εργασίες του.²⁸⁹ Τέλος, τον βρίσκουμε στις 19 Μαΐου στην Τουλών (Toulon) ως επικεφαλής ενός μεγάλου στόλου, γεγονός ακριβές ιστορικά.²⁹⁰ Μετά από τις διάφορες φήμες και δολιχοδρομίες, στις 11 Ιουνίου είναι, πλέον, γνωστό στην Αγγλία πως ο Ναπολέων δεν κινείται προς την εισβολή της χώρας αλλά νοτιοανατολικά προς την Αίγυπτο.²⁹¹ Οι αντικρουόμενες πληροφορίες και τα διαφορετικά σενάρια αποτυπώνουν ορισμένα στοιχεία για την εφημερίδα. Αρχικά, οι πληροφορίες του εντύπου δεν είναι καθόλου ασφαλείς και επιβεβαιωμένες αφού συχνά είτε διαψεύδονται είτε παρέχονται διάφορες εναλλακτικές. Ενδεικτικό τούτου είναι πως την άνοιξη του 1798 παρέχονται συνεχώς τρεις εναλλακτικές κατευθύνσεις για τον Βοναπάρτη, προς την Αγγλία, το Ραστάτ ή την Γαλλία. Επιπροσθέτως, δεν μπορεί να αποκλειστεί η πιθανότητα όλες οι αναφορές στην επικείμενη εισβολή στην Αγγλία να πραγματοποιούνται από ένα φιλοκυβερνητικό έντυπο με στόχο την αύξηση του φόβου *intra portas* και τη συσπείρωση γύρω από την κυβέρνηση του Πιτ.

5.3. Η υποτιθέμενη εισβολή στο Γιβραλτάρ και η ψευδής επιστολή του Βοναπάρτη.

Στις αρχές Ιουνίου γίνεται γνωστό στην Αγγλία πως ο Ναπολέων κατέλαβε το Γιβραλτάρ.²⁹² Παρέχονται μάλιστα αναλυτικές λεπτομέρειες και πληροφορίες για τον τρόπο με τον οποίο ο Ναπολέων ξεγέλασε τους Άγγλους στρατιώτες στο φρούριο, ντύνοντας τους στρατιώτες του με αγγλικές στολές και δρώντας ως δούρειος ίππος.²⁹³ Σε αυτό το σημείο πρέπει να σημειωθεί πως ο συντάκτης της εφημερίδας μεταφέρει

²⁸⁶ AJR, τχ. 17, 8.

²⁸⁷ Στο ίδιο, 8.

²⁸⁸ AJR, τχ. 18, 8.

²⁸⁹ AJR, τχ. 29, 7.

²⁹⁰ AJR, τχ. 30, 9.

²⁹¹ AJR, τχ. 31, 8.

²⁹² AJR, τχ. 32, 8-9.

²⁹³ Στο ίδιο, 9.

αυτού που σήμερα ονομάζεται «ψευδείς ειδήσεις» (fake news). Όπως είναι παγκοίμως γνωστό, το Γιβραλτάρ δεν κατελήφθη ποτέ από τους Γάλλους κατά τη διάρκεια των Ναπολεόντειων Πολέμων. Ως εκ τούτου, η συγκεκριμένη πληροφορία που παρέχεται ως αληθής και με φανταστικές λεπτομέρειες είναι πλήρως πλαστή. Πράγματι, ελλείπει αρχειακών τεκμηρίων και άλλων πρωτογενών πηγών από τα έγγραφα των βασικών προσώπων που εμπλέκονταν στην έκδοση των τευχών, δεν είναι εύκολο να απαντηθεί γιατί ο συντάκτης προέβη σε μία τέτοια κίνηση. Πιθανόν να του μεταφέρθηκαν λανθασμένες πληροφορίες από το Εξωτερικό -οι πηγές του δεν αναφέρονται- ή εκ νέου να ήθελε να πείσει την κυβέρνηση και τη κοινή γνώμη προς μία συγκεκριμένη κατεύθυνση μέσω της τρομοκράτησης των Βρετανών δια της γνωστοποίησης μίας ακόμη σημαντικής επιτυχίας του Ναπολέοντα. Σε κάθε περίπτωση, με την απουσία πρωτογενών πηγών και τεκμηρίων αλληλογραφίας που να αφορούν το συγκεκριμένο γεγονός είναι αδύνατο να παρασχεθεί μία οριστική απάντηση.

Σε κάθε περίπτωση, στο 33^ο φύλλο της εφημερίδας παρατίθεται μία σημαντική επιστολή. Υπό τον πομπώδη τίτλο «Εξαιρετικές πληροφορίες από το εξωτερικό» (Foreign Intelligence Extraordinary), δημοσιεύεται μία υποτιθέμενη επιστολή του Ναπολέοντα, την οποία απέκτησαν οι συντάκτες του *Anti-Jacobin* από ένα «ουδέτερο πλοίο» που έπλευσε στον Τάμεση τον Ιούνιο.²⁹⁴ Μάλιστα, η εφημερίδα ειδοποιήθηκε για το πλοίο και τις πληροφορίες που έφερε από κάποιον αναγνώστη της στη Ζάκυνθο.²⁹⁵ Η επιστολή του Ναπολέοντα απευθύνεται στον διοικητή της Ζακύνθου και φέρει την ημερομηνία 18 Prairial με τόπο αποστολής την Αθήνα.²⁹⁶ Επί της ουσίας, ο υποτίθεται πως ο Ναπολέων απέστειλε στη Ζάκυνθο μία επιστολή του προς το Διευθυντήριο, η οποία είχε συνταχθεί λίγες ημέρες νωρίτερα.²⁹⁷ Η επιστολή αυτή περιέχει πολλές ενδιαφέρουσες πληροφορίες για τις κινήσεις του Ναπολέοντα στη Νοτιοανατολική Μεσόγειο και στην Ελλάδα συγκεκριμένα. Μολαταύτα, όπως θα διαφανεί κατωτέρω, είναι, επίσης, πλαστή.

Στην αρχή της επιστολής του προς το Διευθυντήριο ο Ναπολέων ενημερώνει πως το «δένδρο της Ελευθερίας έχει φυτευτεί στον Πειραιά» και πως η Αθήνα «καλωσόρισε τους απελευθερωτές της».²⁹⁸ Επιπλέον, γίνεται γνωστό, πως τριάντα

²⁹⁴ AJR, τχ. 33, 8. Η επιστολή παρατίθεται ολόκληρη στο Παράρτημα.

²⁹⁵ Στο ίδιο, 8.

²⁹⁶ Στο ίδιο, 8.

²⁹⁷ Στο ίδιο, 8.

²⁹⁸ Στο ίδιο, 9.

χιλιάδες γενίτσαροι, «σκλάβοι του Δεσποτισμού» έχουν καταλάβει τον Ισθμό της Κορίνθου αλλά μετά από δέκα ημέρες σκληρής μάχης τα γαλλικά στρατεύματα κατέλαβαν όλο τον «Μωρία» και απελευθέρωσαν την Σπάρτη.²⁹⁹ Ο Ναπολέων πραγματοποιεί και μία ενδιαφέρουσα αναλογία μεταξύ των μαυροντυμένων στρατιωτών του και των λιτών τρόπων τους και των προγόνων των κατοίκων της Σπάρτης, την οποία αντιμετωπίζει με μεγάλο σεβασμό.³⁰⁰ Στη συνέχεια αναφέρεται στην συμπλοκή με το στόλο του Σουλτάνου.³⁰¹

Στη γραφή του Ναπολέοντα επικρατεί ένα νεοκλασικό πνεύμα με συνεχείς αναφορές στο αρχαίο παρελθόν της Ελλάδας. Αλλού, αναφέρει ένα περιστατικό, όπου ένας φτωχός ψαράς, «απόγονος του Θεμιστοκλή», ακολουθούμενος από τη γυναίκα του, «απόγονο της Πρύνης», έπεσαν στα πόδια του και τον προσκάλεσαν για δείπνο στην καλύβα τους.³⁰² Ο Ναπολέων τους αγκάλιασε (fraternal hug) και τους υποσχέθηκε πως είχαν, πλέον, την προστασία της Δημοκρατίας.³⁰³ Ο ψαράς έδωσε στο Ναπολέοντα ένα όστρακο που είχε χρησιμοποιηθεί σε οστρακισμό και έφερε το όνομα του Θεμιστοκλή, ένα αντικείμενο που αναφέρεται πως στάλθηκε από τον Ναπολέοντα στο Διευθυντήριο, με την υπόμνηση πως έτσι αντιμετώπιζαν οι Αθηναίοι τους «βασιλικούς συμπατριώτες τους» (royalist Athenians).³⁰⁴

Η επιστολή περιλαμβάνει αναφορές του Ναπολέοντα και στις προετοιμασίες για την εισβολή στην Αγγλία και τον εξοπλισμό της Στρατιάς της Αγγλίας. Επίσης, γνωστοποιεί στο Διευθυντήριο πως η πρωτεύουσα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας καταλήφθηκε με ευκολία ενώ ο Ναός της Αγίας Σοφίας μετατράπηκε σε Ναό του Λόγου.³⁰⁵ Παράλληλα, το Σαράι «καθαρίστηκε» από τους Θεό-Φιλανθρωπιστές (Theophilanthropists).³⁰⁶ Έστειλε δε ένα εκστρατευτικό σώμα προς την Τροία για να οργανώσει τον τάφο του Αχιλλέα και να αναστηλώσει την προτομή της Βρισηίδας.³⁰⁷

Το μέρος εκείνο του στόλου του Ναπολέοντα που προοριζόταν για την εκστρατεία στην Αίγυπτο είχε, τώρα, αγκυροβολήσει στο λιμάνι της Αλεξάνδρειας.³⁰⁸

²⁹⁹ Στο ίδιο, 9.

³⁰⁰ Στο ίδιο, 9.

³⁰¹ Στο ίδιο, 9.

³⁰² Στο ίδιο, 9.

³⁰³ Στο ίδιο, 9.

³⁰⁴ Στο ίδιο, 9.

³⁰⁵ Στο ίδιο, 9.

³⁰⁶ Στο ίδιο, 9.

³⁰⁷ Στο ίδιο, 9.

³⁰⁸ Στο ίδιο, 9.

Όπως στην Κωνσταντινούπολη, έτσι και στην Αλεξάνδρεια ο Ναπολέων εκδηλώνει μία ειδική μέριμνα για την αποκατάσταση των αρχαίων μνημείων με αναφορές στον περίφημο Φάρο της Αλεξάνδρειας.³⁰⁹ Ένα άλλο τμήμα του στρατεύματος της Αιγύπτου κατέλυσε στην Ιερουσαλήμ, όπου πραγματοποιούνται αναστηλωτικές ενέργειες στο Παλάτι του Ποντίου Πιλάτου.³¹⁰ Επιθυμώντας να βοηθήσει τους Εβραίους στην απελευθέρωσή τους ο Ναπολέων επισημαίνει πως διοικητές της πόλης διορίστηκαν τρεις Εβραίοι από το Άμστερνταμ.³¹¹

Τα σχέδια του Ναπολέοντα φαίνεται πως επεκτείνονταν και στο εσωτερικό της Αφρικής, όπου εστάλη ένα στράτευμα. Με ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρατηρεί πως η χώρα που έχει για πολύ καιρό παραμεληθεί από τους Ευρωπαίους ομοιάζει σε πολλά με τη Γαλλία και σύντομα θα αφομοιώσει τις «αρετές μας».³¹² Στόχος του μεταξύ άλλων, φυσικά, είναι η εκδίωξη των Άγγλων από τις παρυφές της Ευρώπης και της Αφρικής.³¹³ Τόσο μεγαλεπήβολα είναι τα σχέδια του Ναπολέοντα που σχεδιάζει σε «βάθος δεκαετίας» να περάσει από το Κανάλι του Σουέζ (Suez) και να απελευθερώσει την Ασία, την Ινδία, τον Καύκασο.³¹⁴ Η επιστολή του Ναπολέοντα κλείνει αναφέροντας πως βρέθηκε μία σπασμένη επιτύμβια στήλη από την Καρχηδόνα την οποία θα στείλει στο Παρίσι, ώστε το Διευθυντήριο, αν θέλει, να την τοποθετήσει στις όχθες του Τάμεση για να υπενθυμίζει πως εκεί βρισκόταν, κάποτε, άλλη μία σημαντική εμπορική πόλη που έπεσε, όπως η Καρχηδόνα.³¹⁵

Η επιστολή αυτή θα παρουσίαζε ιδιαίτερο ενδιαφέρον, εφόσον για πρώτη φορά στα φύλλα του *Anti-Jacobin* υποτίθεται πως «μιλά» ο ίδιος ο Ναπολέων και μάλιστα με έναν κορυφαίο αποδέκτη, το Διευθυντήριο. Για άλλη μία φορά, όμως, ο συντάκτης παραθέτει ψευδείς ειδήσεις. Η επιστολή δεν ανήκει στον Ναπολέοντα αλλά αποτελεί ένα κατασκευασμένο κείμενο εκ μέρους της ομάδας συντακτών του *Anti-Jacobin*. Εκ νέου οι γνωστές και αποδεκτές πληροφορίες για τους Ναπολεόντειους Πολέμους επιβεβαιώνουν τον παρόντα ισχυρισμό, καθώς ο Ναπολέων πολύ απλά δεν βρέθηκε ποτέ στην Αθήνα. Ως εκ τούτου είναι αδύνατον να είχε στείλει μία επιστολή που υπογράφεται στην Αθήνα, μέσω των Επτανήσων, στο Διευθυντήριο στη Γαλλία.

³⁰⁹ Στο ίδιο, 9.

³¹⁰ Στο ίδιο, 9.

³¹¹ Στο ίδιο, 9.

³¹² Στο ίδιο, 9.

³¹³ Στο ίδιο, 9.

³¹⁴ Στο ίδιο, 9.

³¹⁵ Στο ίδιο, 10.

Επομένως, οι λεπτομερείς αναφορές στο γεύμα του με το αθηναϊκό ζευγάρι είναι απολύτως ψευδείς και αποκύημα της φαντασίας των συντακτών της εφημερίδας. Μολαταύτα, το πορτραίτο του Ναπολέοντα στην εν λόγω επιστολή δεν είναι μακριά από την ιστορική αλήθεια. Μέσα από αυτή την επιστολή, προκύπτει ένας Ναπολέων με ιδιαίτερη αγάπη και θαυμασμό για την Αρχαιότητα αλλά και ένας στρατηλάτης με ασίγαστη επιθυμία για κατάκτηση από την Βρετανία ως την Ινδία. Σε κάθε περίπτωση, φαίνεται πως ο φόβος των Βρετανών για μία γαλλική εισβολή στη Νότιο Αγγλία δεν είχε, ακόμη, ξεπεραστεί, εξ ου και η επιστολή κλείνει με την παρομοίωση Καρχηδόνας και Βρετανίας. Δυστυχώς, όπως και με τις προηγούμενες ψευδείς αναφορές, είναι ιδιαίτερα δύσκολο να παρασχεθεί μία οριστική απάντηση για τα κίνητρα του Κάνιγκ και των συνεργατών του.

5.4. Συμπεράσματα

Στις 10 Ιουλίου ο Ναπολέων είχε επιστρέψει στην Τουλών.³¹⁶ Δεν γίνεται γνωστό αν ο επόμενος προορισμός του θα είναι η Αγγλία, η Αίγυπτος, ή η Πορτογαλία.³¹⁷ Ο συντάκτης σχολιάζει πως είναι εκπληκτικό το γεγονός όπως ο προορισμός ενώ τόσο μεγάλου στόλου έχει καταφέρει να μείνει κρυφός.³¹⁸ Οι διάφορες πληροφορίες έρχονται και στο επόμενο φύλλο, άλλοι λένε πως τον είδαν στη Μάλτα, άλλοι στη Σαρδηνία και άλλοι στο Κέιπ Κόρσο (Cape Corso).³¹⁹ Οι σημαντικές επιτυχίες του Ναπολέοντα στην Αίγυπτο κατά των Μαμελούκων θα πραγματοποιούνταν λίγες ημέρες μετά από την έκδοση του τελευταίου φύλλου του *Anti-Jacobin*, στις 21 Ιουλίου έξω από τις Πυραμίδες της Αιγύπτου. Η σημαντική Ναυμαχία του Νείλου, όπου ο Νέλσον θα κατέστρεφε τον γαλλικό στόλο έλαβε χώρα την 1^η Αυγούστου. Έτσι, η περίοδος που ο Ναπολέων εμφανίζεται να δρα περιορίζεται στα γεγονότα μετά από το Κάμπο Φόρμιο και πριν από την αιγυπτιακή εκστρατεία. Εφόσον η εφημερίδα εκδίδεται μεταξύ δύο μεγάλων στρατιωτικών επιχειρήσεων, είναι δικαιολογημένες οι λίγες πληροφορίες για τις κινήσεις του Βοναπάρτη.

Η σκιαγράφηση του Ναπολέοντα από τον βρετανικό τύπο και το *Anti-Jacobin* συγκεκριμένα φαίνεται πως αποτελεί ένα κράμα θαυμασμού και φόβου. Συχνά συμβαίνει έτσι σε αυτές τις περιπτώσεις του Υψηλού, όπως αναφέρει στην αισθητική

³¹⁶ AJR, τχ. 34, 8.

³¹⁷ Στο ίδιο, 8.

³¹⁸ Στο ίδιο, 8.

³¹⁹ AJR, τχ. 35, 8.

του πραγματεία ο Μπερκ. Κατά κύριο λόγο οι αναφορές στον Ναπολέοντα, αρκετές αλλά όχι σε όλα τα φύλλα της εφημερίδας, είναι πληροφοριακού χαρακτήρα και σχετίζονται με τις κινήσεις του και τα σχέδιά του κατά της Αγγλίας. Επίσης, σημαντική φαίνεται πως είναι η δραστηριοποίησή του σε πολιτικό επίπεδο εντός της Γαλλίας, όπου πραγματοποιείται ένας εσωτερικός διαγκωνισμός στο Διευθυντήριο αλλά και σε διπλωματικό επίπεδο δια μέσω του Συνεδρίου του Ραστάτ. Λίγες είναι οι περιπτώσεις, όπου στην ειδησεογραφία παρεισφρέει κάποιο σχόλιο για τον χαρακτήρα του Ναπολέοντα, όπως αυτός εκλαμβάνονταν από τους Βρετανούς αντιπάλους του. Αυτό που αποδεικνύεται από τις σκόρπιες αναφορές που παρουσιάστηκαν παραπάνω αλλά και την επιστολή του Ναπολέοντα προς το Διευθυντήριο τον Ιούνιο του 1798 είναι πως οι Βρετανοί ήταν πεπεισμένοι πως ο Γάλλος στρατηγός θα γινόταν σύντομα ο κυρίαρχος των πολιτικών πραγμάτων της Γαλλίας αλλά και «δικτάτορας της Ευρώπης». Παράλληλα, έντονη είναι η ανησυχία και το ενδιαφέρον τους για την προετοιμασία της Στρατιάς της Αγγλίας και της εισβολής κατά της χώρας, ένα σχέδιο, που όμως δεν υλοποιήθηκε ποτέ από τον Ναπολέοντα.

Καταληκτικά, παραμένει το ερώτημα για τις ψευδείς ειδήσεις που εμφανίζονται στο περιοδικό όσον αφορά τον Βοναπάρτη. Αρχικά, πρέπει να σημειωθεί πως ψευδείς ειδήσεις εντοπίστηκαν μόνο στα εξωτερικά γεγονότα, εφόσον όλες οι πληροφορίες για το οικονομικό πρόγραμμα του Πιτ ή τις εξελίξεις στην Ιρλανδία είναι σε συμφωνία με τα ιστορικά γεγονότα. Μία εξήγηση, λοιπόν, για αυτό το φαινόμενο έγκειται στην έλλειψη καλών πηγών πληροφόρησης από το εξωτερικό. Θα ήταν δυνατόν οι συντάκτες του *Anti-Jacobin* να μην γνωρίζουν πως μεταφέρουν ψευδείς ειδήσεις, διότι έχουν πέσει και οι ίδιοι θύματα παραπληροφόρησης από τις πηγές τους. Μολαταύτα, μια τέτοια εξήγηση δεν είναι ικανοποιητική διότι το ίδιο διάστημα, ο κύριος εμπνευστής της εφημερίδας, Κάνιγκ είναι υφυπουργός στο Φόρειν Όφισ. Θα ήταν, επομένως, αδύνατον να αγνοεί βασικά γεγονότα, όπως για παράδειγμα, πως το Γιβραλτάρ δεν καταλήφθηκε ποτέ από τους Γάλλους. Αντίθετα, αυτό που μοιάζει να βρίσκεται πιο κοντά στην αλήθεια είναι ότι η φιλοκυβερνητική εφημερίδα είχε διαφορετικούς σκοπούς μεταφέροντας εσκεμμένα ψευδείς ειδήσεις. Για παράδειγμα, η κατάληψη του Γιβραλτάρ εντός του πλαισίου της επικείμενης εισβολής του Βοναπάρτη στην Αγγλία, θα έπειθε τους αναγνώστες πως σφίγγει ο στρατιωτικός κλοιός γύρω από τη χώρα. Εντείνοντας τον φόβο η εφημερίδα θα πετύχαινε αυτό που συχνά συμβαίνει ως τις ημέρες μας, τη συσπείρωση γύρω από τη κυβέρνηση αλλά και τη δικαιολόγηση

της συνέχισης ενός δαπανηρού και δύσκολου πολέμου, μετά από τη κατάρρευση των διαπραγματεύσεων στη Λιλ και τη συνθηκολόγηση των ηπειρωτικών συμμάχων της Βρετανίας. Επομένως, η πιθανότερη εξήγηση για τη μεταφορά ψευδών ειδήσεων έγκειται στις πολιτικές ανάγκες της κυβέρνησης Πιτ, της οποίας όργανο προπαγάνδας αποτελούσε έτσι και αλλιώς η εφημερίδα που εξετάστηκε στη παρούσα εργασία.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ: Γιατί Anti-Jacobin;

Όπως σημειώθηκε στα παραπάνω κεφάλαια, στις σελίδες του *The Anti-Jacobin* παρέχονται σημαντικές πληροφορίες για τα διπλωματικά, στρατιωτικά και οικονομικά γεγονότα που σχετίζονται με την καμπή των ετών 1797-1798 στους Επαναστατικούς Πολέμους, ιδωμένα, βεβαίως, από τη βρετανική οπτική. Επιπροσθέτως, στις σελίδες του εντύπου κεντρικό ρόλο διαδραματίζουν δύο βασικοί πρωταγωνιστές της Βρετανό-Γαλλικής πολεμικής αντιπαράθεσης, ο Πρωθυπουργός Πιτ και ο Στρατηγός Ναπολέον. Τα δύο αυτά πρόσωπα βρίσκονταν σε διαφορετικές συγκυρίες στην καριέρα τους κατά τα έτη αυτά. Ο μεν Πιτ είχε από χρόνια παγιωθεί ως ο αναμφισβήτητος πολιτικός ηγέτης της Βρετανίας ενώ ο Βοναπάρτης μόλις ολοκλήρωνε τη νικηφόρο Ιταλική Εκστρατεία του, προετοιμάζοντας τις εκστρατείες του στην Ανατολή, χωρίς, όμως, να διαθέτει ακόμη τότε κάποιον πολιτικό τίτλο ή ιδιαίτερα αυξημένο πολιτικό κεφάλαιο. Φυσικά, οι σταδιοδρομίες των δύο προσώπων συνέχισαν να διαπλέκονται ως και τον θάνατο του Πιτ το 1806.

Στο τέταρτο κεφάλαιο αναλύθηκαν οι οικονομικές πολιτικές που αποπειράθηκε να εφαρμόσει εντός της Βρετανίας ο Πιτ. Όπως σημειώθηκε, πρόκειται για ένα ιδιαίτερα σημαντικό γεγονός στην ιστορία της οικονομικής σκέψης, εφόσον για πρώτη φορά τότε τέθηκε σε ισχύ ένας φόρος εισοδήματος φυσικών προσώπων, που διαπνεόταν από αυτό που σήμερα αποκαλείται προοδευτική φορολογική κλίμακα. Επιπροσθέτως, οι πρωτότυπες συνεισφορές του Πιτ στο έντυπο αναδεικνύουν και την οικονομική διάσταση των Επαναστατικών Πολέμων. Φανερώνουν, δηλαδή, την κεντρική θέση του εξωτερικού δανεισμού, των επιτοκίων και του ύψους των εθνικών χρεών σε συνάρτηση με τις πολεμικές και διπλωματικές εξελίξεις. Η εξέταση των μέτρων αυτών αποδεικνύει, επιπλέον, αυτό που έχουν αποδεχθεί όλοι οι βιογράφοι του Πιτ και οι περισσότεροι ιστορικοί της περιόδου, δηλαδή πως η Βρετανία κατόρθωσε να παραμείνει σε εμπόλεμη κατάσταση τόσα πολλά έτη -συχνά χωρίς συνδρομή από την Ηπειρωτική Ευρώπη- χάρη στις οικονομικές πολιτικές του πρωθυπουργού της, οι οποίες υποβοηθήθηκαν από την πρωτόγνωρη ακμή του βρετανικού εμπορίου, ιδιαίτερα μετά από τον ναυτικό αποκλεισμό της Γαλλίας. Συγκεφαλαιωτικά, τα άρθρα του Πιτ στην εφημερίδα αποτελούν «παράθυρο» σε μία εποχή, κατά την οποία η οικονομική θεωρία και επιστήμη συνέχιζαν να εξελίσσονται -είχε προηγηθεί η πρώτη άνθιση της πολιτικής οικονομίας με τα έργα του Άνταμ Σμιθ και άλλων-, διαδραματίζοντας κεντρικό ρόλο στις πολεμικές επιχειρήσεις των πολέμων των διαφόρων συνασπισμών.

Τέλος, πρόκειται για μία μεταβατική εποχή, μία εποχή-γέφυρα, μεταξύ των μερκαντιλιστικών βεβαιοτήτων της προηγούμενης περιόδου και της αναδύομενης πολιτικής οικονομίας, που θα κυριαρχήσει τον δέκατο ένατο αιώνα στη Βρετανία.

Στη συνέχεια, στο πέμπτο κεφάλαιο παρουσιάστηκαν οι βασικές κινήσεις του Βοναπάρτη, όπως καταγράφονται στις σελίδες «Πληροφορίες από το Εξωτερικό» της εφημερίδας. Η περίοδος που η εφημερίδα παρακολουθεί τον Βοναπάρτη είναι ανενεργή στρατιωτικά για τον ίδιο εφόσον τοποθετείται ανάμεσα στην ολοκλήρωση της ιταλικής και την προετοιμασία της εκστρατείας στην Αίγυπτο. Μολαταύτα και παρά τις συγκυριακές αντιφάσεις των πληροφοριών της εφημερίδας, ο αναγνώστης είναι σε θέση να παρατηρήσει την αυξανόμενη δημοφιλία του Βοναπάρτη στη Γαλλία και την επιτυχημένη ολοκλήρωση των σχεδίων του στη Βόρειο Ιταλία. Επιπροσθέτως και μόνο το γεγονός πως αποτελεί τον μοναδικό Γάλλο στρατηγό, που αναφέρεται συστηματικά από την εφημερίδα, αναδεικνύει τη σημαντική του θέση στα ευρωπαϊκά πράγματα.

Όπως παρατηρήθηκε υπάρχουν τουλάχιστον τρεις σοβαρές ψευδείς ειδήσεις που σχετίζονται με τις κινήσεις του Βοναπάρτη. Η πρώτη σχετίζεται με την υποτιθέμενη μυστική συμφωνία του στρατηγού με τη Βενετία, η δεύτερη αφορά την υποτιθέμενη κατάληψη του Γιβραλτάρ και η τρίτη την χαλκευμένη επιστολή που δημοσιεύθηκε. Όπως σημειώθηκε στο σχετικό κεφάλαιο δεν υπάρχουν διαθέσιμες πληροφορίες από πρωτογενείς πηγές που να ερμηνεύουν τους λόγους για τους οποίους οι συντάκτες της εφημερίδας προέβησαν σε αυτές τις κινήσεις. Πιο συγκεκριμένα, ούτε τα ημερολόγια του Κάνιγκ, ούτε κάποιου άλλου από το περιβάλλον του αναφέρουν το οτιδήποτε για τη Βενετία, το Γιβραλτάρ και την πλαστή επιστολή του Βοναπάρτη. Τούτου δοθέντος, επιχειρήθηκε να δοθεί μία ερμηνεία, παρά την έλλειψη των πρωτογενών πηγών, για τους λόγους που παρακίνησαν τον Κάνιγκ και τους συνεργάτες του στη δημοσίευση αυτών των ειδήσεων. Φαίνεται, δηλαδή, πως και στις τρεις περιπτώσεις κίνητρο θα μπορούσε να είχε αποτελέσει ο εκφοβισμός των αναγνωστών (fearmongering). Για παράδειγμα, το αποτέλεσμα της είδησης κατάληψης του Γιβραλτάρ από τους Γάλλους αλλά και η επιστολή του Ναπολέοντα, όπου υποτίθεται αποκαλύπτονται όλα του τα σχέδια για τις μελλοντικές του κατακτήσεις, αλλά και οι αναφορές στη Στρατιά της Αγγλίας και την κατάληψη της νήσου, όλα συντηρούν τους φόβους του βρετανικού ακροατηρίου. Πρέπει να υπογραμμιστεί πως κατά το διάστημα που εξετάζεται εδώ η Βρετανία είχε απομείνει χωρίς σημαντικούς συμμάχους στην

Ηπειρωτική Ευρώπη, οι Αυστριακοί και Πρώσοι διαπραγματεύονταν με τον Βοναπάρτη και τους Γάλλους στο Ραστάτ και οι διαπραγματεύσεις της Λιλ είχαν καταρρεύσει. Το αδιέξοδο της βρετανικής διπλωματικής πολιτικής ανάγκαζε την χώρα να παραμένει σε εμπόλεμη κατάσταση με την Γαλλία, χωρίς να υπάρχουν φαινομενικά εύκολες λύσεις τερματισμού της σύρραξης. Σε αυτό το πλαίσιο, ένα από τα εργαλεία που έχει διαθέσιμα κάθε κυβερνητική παράταξη είναι ο εκφοβισμός του κοινού και η υπερεκτίμηση των δυνατοτήτων του αντιπάλου για να κρατηθεί η χώρα σε εμπόλεμη κατάσταση χωρίς την αύξηση της δυσαρέσκειας της κοινής γνώμης. Ειδικά οι συνεχείς αναφορές στην υποτιθέμενη επικείμενη εισβολή του Βοναπάρτη στη χώρα εξυπηρετούν την δημιουργία κλίματος φόβου και αυτό-άμυνας της χώρας από την γαλλική επιβουλή. Συμπερασματικά, αν κριθεί εκ του αποτελέσματος, η συγκεκριμένη τακτική απέδωσε καρπούς εφόσον η Βρετανία κατόρθωσε να παραμείνει σε εμπόλεμη κατάσταση μέχρι την επανείσοδο των συμμάχων της στον πόλεμο κατά της Γαλλίας. Για όλο το έτος η χώρα κρατήθηκε σε εμπόλεμη ετοιμότητα και σε τούτο είναι δυνατόν να συνείσφερε η εκστρατεία τρομοκρατίας των κυβερνητικών εντύπων, όπως του *The Anti-Jacobin*, που συντηρούσε κλίμα ανησυχίας για τις κινήσεις του Βοναπάρτη. Ως προς τούτο πρέπει να αναφερθεί καταληκτικά, πως οι συγκεχυμένες και αντικρουόμενες πολλές φορές πληροφορίες για την πραγματική θέση του Γάλλου στρατηγού επέτειναν την αίσθηση επικείμενου κινδύνου.

Το τρίτο πρόσωπο που κυριαρχεί στην εφημερίδα αλλά παραμένει στο παρασκήνιο είναι ο τότε Υφυπουργός Εξωτερικών και εμπνευστής του σχεδίου, Κάνιγκ. Ένα τελευταίο κεντρικό ερώτημα που πρέπει να απαντηθεί αφορά την ίδια την ονομασία του εντύπου. Ο Κάνιγκ και οι συνεργάτες του αποφάσισαν να ονοματίσουν την εφημερίδα τους ο Αντι-ιακωβίνος (*Anti-Jacobin*). Εν τούτοις, κατά το έτος έκδοσης της εφημερίδας, 1797-1798, κυρίαρχο ρόλο στην Γαλλία δεν κατείχαν, πλέον, οι Ιακωβίνοι αλλά το Διευθυντήριο. Βεβαίως, εντός του Διευθυντηρίου, όπως καταγράφηκε και στις αναφορές της εφημερίδας, επιβίωνε μία ριζοσπαστική πτέρυγα, απομεινάρι των Ιακωβίνων. Σε κάθε περίπτωση, όλες οι συμβατικές ιστορίες της Γαλλικής Επανάστασης δέχονται πως κατά το 1797 οι Ιακωβίνοι δεν αποτελούσαν την δεσπόζουσα δύναμη στα γαλλικά πράγματα, έχοντας απωλέσει κατά τα προηγούμενα χρόνια όλους τους σημαντικούς τους ηγέτες. Προκύπτει, λοιπόν, το ερώτημα, γιατί ο Κάνιγκ διάλεξε αυτό το όνομα για την εφημερίδα του σε μία χρονική συγκυρία κατά την οποία οι Ιακωβίνοι στην Γαλλία ήταν εξασθενημένοι πολιτικά και στρατιωτικά.

Στο βαθμό που δύναμαι να γνωρίζω, στα αρχεία του Κάνιγκ και των συνεργατών του δεν ανευρίσκεται κάποια πληροφορία για την ονομασία του περιοδικού. Εφόσον οι αρχειακές πηγές παραμένουν σιωπηλές και στο συγκεκριμένο στο ζήτημα, θα επιχειρηθεί να δοθεί μία εξήγηση στο ερώτημα με βάση το ιστορικό πλαίσιο και τα κείμενα της εφημερίδας. Άλλωστε, είναι κρίσιμο να δοθεί κάποια απάντηση, ώστε να καθοριστεί τι σηματοδοτούσε η λέξη «Ιακωβίνος» στο αγγλικό πολιτικό λεξιλόγιο και τη κοινή γνώμη κατά την τελευταία διετία του αιώνα — ιδιαίτερα εφόσον η λέξη θα συνέχιζε να επανέρχεται με διάφορες μορφές και χρήσεις και κατά τις επόμενες δεκαετίες.

Κατ' αρχάς, όπως σημειώθηκε, πολύ συχνά τα κείμενα της εφημερίδας αναφέρονται στην εσωτερική πολιτική σκηνή και στο βρετανικό αναγνωστικό κοινό. Η οπτική, δηλαδή, είναι στραμμένη προς το εσωτερικό της χώρας. Σε ένα τέτοιο πλαίσιο η χρήση του όρου «Ιακωβίνος» και «Άντι-Ιακωβίνος» χρησιμοποιείται από τον Κάνιγκ και τους λοιπούς Τόρις συντάκτες της εφημερίδας, ως όροι εναλλακτικοί για τον Τσαρλς Τζέιμς Φοξ και την κυβερνητική παράταξη αντίστοιχα. Δηλαδή, στα κείμενα της εφημερίδας οι Άγγλοι Ιακωβίνοι είναι η μικρή ομάδα των Ουίγων περί τον Φοξ και οι ανταγωνιστές τους στην κυβέρνηση είναι οι Άντι-Ιακωβίνοι. Με λίγα λόγια, το γαλλικό πολιτικό λεξιλόγιο μεταγράφεται στο βρετανικό ιδίωμα αποκτώντας διαφορετικά χαρακτηριστικά και δικά του σημαινόμενα. Ως προς αυτό το σημείο είναι, μάλλον, εύκολο να ερμηνευτεί η επιλογή του Κάνιγκ. Κατά το έτος 1797 οι ακρότητες και η βία της περιόδου του Τρόμου στη Γαλλία ήταν πολύ καλά γνωστές στην Αγγλία. Ονοματίζοντας τους εσωτερικούς πολιτικούς αντιπάλους ως «Ιακωβίνους» ο Κάνιγκ και ο Πιτ κατόρθωναν να τρομοκρατήσουν τους Βρετανούς για την περίπτωση που ο Φοξ αναλάμβανε την εξουσία. Εφόσον ο Φοξ και οι συνεργάτες του ήταν οι Άγγλοι Ιακωβίνοι, το εκλογικό κοινό θα έπρεπε να περιμένει όχι μόνο την αγαστή συνεργασία με τους εξωτερικούς εχθρούς της χώρας, αλλά και την αντίστοιχη των Γάλλων Ιακωβίνων βία και καταπίεση στο εσωτερικό. Οι ναυτικές ανταρσίες και η ανάμειξη της Γαλλίας στα ιρλανδικά πράγματα επέτεινε αυτή την απειλητική ατμόσφαιρα. Επιπλέον, συσχετίζοντας τον Φοξ με τους Γάλλους υποστηρικτές του Ροβεσπιέρου, ο Κάνιγκ και η εφημερίδα του αποδίδουν ιδιαίτερα ριζοσπαστικά και επαναστατικά χαρακτηριστικά στην εναπομείνασα ουίγική αντιπολιτευόμενη ομάδα, καθιστώντας την μη ελκυστική πολιτικά επιλογή. Επομένως, ως προς την εσωτερική πολιτική διαμάχη, η απόπειρα του Κάνιγκ να βαφτίσει τους Ουίγους του Φοξ ως «Άγγλους

Ιακωβίνους» αποτελεί μία στρατηγική πολιτικής επικοινωνίας δια του Τύπου, με στόχο την σπύλωση των πολιτικών αντιπάλων. Η στρατηγική επιλογή της κυβέρνησης Πιτ να αποδίδει τέτοιους χαρακτηρισμούς στους αντιπάλους της κρίνεται εκ του αποτελέσματος επιτυχημένη εφόσον όχι μόνο ο Φοξ δεν έγινε ποτέ πρωθυπουργός, αλλά επιπλέον η ομάδα του παρέμεινε στο πολιτικό περιθώριο για τις επόμενες δεκαετίες, μέχρι και τα μέσα του δέκατου ενάτου αιώνα τουλάχιστον.

Αυτό ως προς το εσωτερικό πολιτικό λεξιλόγιο. Το βασικό ερώτημα, εν τούτοις, παραμένει: γιατί ο Κάνιγκ και οι συντάκτες της εφημερίδας επιμένουν να ονοματίζουν τους ιθύνοντες στην Γαλλία ως «Ιακωβίνους». Μία πρώτη εξήγηση θα υπέθετε πως ο Κάνιγκ δεν ήταν επαρκώς ενημερωμένος για τη φύση των γαλλικών πολιτικών πραγμάτων και για την ιδεολογία των βασικών πρωταγωνιστών της πολιτικής σκηνής στο Παρίσι. Σε αυτό το πλαίσιο ο όρος «Ιακωβίνου» και «Άντι-Ιακωβίνου» θα χρησιμοποιούνταν γενικευτικά, χωρίς κάποιο ιδιαίτερο ιδεολογικό – πολιτικό κίνητρο. Μολαταύτα, αυτή η εξήγηση δεν είναι πειστική διότι σε μία σειρά γραμμάτων και ειδήσεων από το Παρίσι αναλύεται με λεπτομέρειες η πολιτική φυσιογνωμία του Διευθυντηρίου, του Βοναπάρτη και της γαλλικής εξουσίας. Ενδεικτικό τούτο είναι η λεπτομερής ανάλυση των ισορροπιών και των διαφορών ομάδων εντός του Διευθυντηρίου.

Αυτό που μοιάζει να βρίσκεται εγγύτερα στην αλήθεια είναι πως ο Κάνιγκ γνώριζε πολύ καλά την φυσιογνωμία του Διευθυντηρίου και του Βοναπάρτη και εσκεμμένα ήθελε να συνεχίσει να τους παρουσιάζει στην Βρετανία ως «Ιακωβίνους». Με άλλα λόγια, ο Κάνιγκ και η εφημερίδα δεν πραγματοποίησαν τον διαχωρισμό που έκαναν μετέπειτα ιστορικοί του δέκατου ενάτου και εικοστού αιώνα, μεταξύ των διαφορών φάσεων της Επανάστασης (Τρόμος, Διευθυντήριο, κτλ.). Άλλωστε, ο Κάνιγκ δεν ήταν ιστορικός, ούτε αποστασιοποιημένος παρατηρητής. Ακόμη και αν δεχόταν πως το Διευθυντήριο και ο Βοναπάρτης αντιπροσώπευαν κάτι διαφορετικό από τους Ιακωβίνους του Ροβεσπιέρου, εν τούτοις εξυπηρετούσε τους πολιτικούς του σκοπούς να παρουσιάζονται στους Βρετανούς αναγνώστες ως το ίδιο επικίνδυνου και βίαιοι με τους προκατόχους τους. Τούτο είναι ξεκάθαρο από τα άρθρα της εφημερίδας, όπου αναφέρεται πως ο Ροβεσπιέρος είχε άξιος συνεχιστές το Διευθυντήριο και τους συνεργάτες του.³²⁰ «Βαφτίζοντας» όλους τους Γάλλους ως «Ιακωβίνους» και τους

³²⁰ Andrews, *British Periodicals*, 74.

συμπαθούντες στην Βρετανία ως «Άγγλους Ιακωβίνους» ο Κάνιγκ κατόρθωσε να οικειοποιηθεί έναν πολιτικό όρο που σηματοδοτούσε βία και εγκλήματα στην βρετανική κοινή γνώμη, ώστε να ενισχύσει τον δικό του κυβερνητικό σκοπό και να συντηρήσει τον φόβο, που όπως αναφέρθηκε ανωτέρω φαίνεται να ήταν στρατηγική του επιλογή. Καταληκτικά, αυτό που φαίνεται να επέλεξε ο Κάνιγκ, ήταν μία πολιτική επικοινωνία δια του Τύπου με την πολύ ισχυρή λέξη «Ιακωβίνος», που ήταν οικεία, αρνητικά φορτισμένη στο βρετανικό κοινό, σε αντίθεση με τον πολύ πιο ουδέτερο και γενικό όρο «Διευθυντήριο», λόγου χάρη.

Άλλωστε, στις σελίδες της εφημερίδας, δημοσιεύθηκαν ποιήματα τα οποία διακωμωδούσαν χαρακτηριστικά των Ιακωβίνων, ώστε αναδεικνύεται πως κεντρικός στόχος ήταν να παρουσιαστεί ολόκληρη η πολιτική τάξη της Γαλλίας κατά το 1797-1798 ως οργανική συνέχεια του Ροβεσπιέρου και των συνεργατών του, ριζοσπαστών Ιακωβίνων. Μάλιστα, φαίνεται πως η επιλογή του Κάνιγκ δικαιώθηκε, εφόσον το διάδοχο περιοδικό που συνέχισε να εκδίδεται για πολλά χρόνια, διατήρησε τη χρήση του όρου «Ιακωβίνος» και «Άντι-Ιακωβίνος». Φαίνεται, δηλαδή, πως ο όρος στην Βρετανία συλλήβδην συμπεριλάμβανε όλους τους Γάλλους πολιτικούς και αξιωματούχους. Για τους συντηρητικούς υποστηρικτές της κυβέρνησης του Πιτ και των διαδόχων του «Ιακωβίνος» σήμαινε, πολύ απλά, «Γάλλος».

Υπάρχουν και άλλα ενδιαφέροντα ζητήματα που εξετάζονται στο εν λόγω έντυπο και χρήζουν περαιτέρω έρευνας. Ένα εξ αυτών είναι η σειρά δημοσιευμάτων και επιστολών που αναφέρονται στα πολιτικά γεγονότα της Ιρλανδίας σε μία κρίσιμη καμπή για την ιστορία της περιοχής. Το έτος εκείνο το Διευθυντήριο είχε προσπαθήσει να στηρίξει μία επαναστατική κίνηση εντός της Ιρλανδίας, που είχε ως στόχο την απόσχιση της χώρας από την Βρετανική Αυτοκρατορία και τη δημιουργία μίας ανεξάρτητης Ιρλανδικής Δημοκρατίας υπό την γαλλική επιρροή. Δεδομένης της σύνθετης ιστορίας της ιρλανδικής ανεξαρτησίας, η περαιτέρω εξέταση αυτής της πτυχής των Ναπολεόντειων Πολέμων παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον.

Το έντυπο μπορεί να μελετηθεί και από τη σκοπιά της αγγλικής φιλολογίας και όχι μόνο της ιστορίας. Τα δεκάδες σατιρικά ποιήματα που δημοσιεύθηκαν από τον Κάνιγκ και άλλους ανώνυμους συνεργάτες του έχουν προκαλέσει το ερευνητικό ενδιαφέρον μελετητών κατά τις προηγούμενες δεκαετίες, αλλά λείπει μία ολοκληρωμένη φιλολογική και αισθητική ανάλυση όλων των κειμένων αυτών, που

συνδέονται άρρηκτα με την έννοια που λαμβάνει ο όρος «Ιακωβίνος» στην πολιτική γλώσσα της περιόδου.

Τέλος, επιτακτική ανάγκη είναι να μελετηθεί ευρύτερα και με σύγχρονα μεθοδολογικά εργαλεία ο ίδιος ο Κάνιγκ. Οι βιογραφίες που αφορούν την καριέρα του είναι λιγοστές και οι περισσότερες μετρούν αρκετές δεκαετίες ύπαρξης. Ελλείπει μία σύγχρονη, επικαιροποιημένη βιογραφία του σημαντικού αυτού πολιτικού που έδωσε ιδιαίτερη ώθηση σε διάφορα επαναστατικά κινήματα, από την Ελλάδα ως την Λατινική Αμερική. Σε αυτό το πλαίσιο χρήσιμη θα ήταν η περαιτέρω έρευνα των αρχειακών πηγών, καθώς ελλείπει μία συστηματική έκδοση του αρχείου του Κάνιγκ.

Συμπερασματικά, η εν λόγω εφημερίδα αποτελεί ένα σημαντικό τεκμήριο μίας ιστορικής περιόδου, που παρουσιάζει μεγάλο ενδιαφέρον για τους ιστορικούς του μακρού δέκατου ογδόου αιώνα. Η ποικιλία της ύλης της αλλά και οι ιδιαίτερες επιλογές των συντακτών της παρουσιάζουν μία σύγχρονη σκοπιά. Η χρήση των ψευδών ειδήσεων ως εργαλείο πολιτικής προπαγάνδας δεν φαίνεται να είναι μία σύγχρονη πρακτική αλλά έλκει την καταγωγή της από περασμένους αιώνες. Ούτε η χρήση του φόβου ως πολιτικού εργαλείο περιορίζεται στον εικοστό και τον εικοστό πρώτο αιώνα. Αυτό που φαίνεται από την ανωτέρω επισκόπηση και θεματολογική εξέταση στοιχείων του *Anti-Jacobin* είναι οι σύνθετες μέθοδοι πολιτικής προπαγάνδας που χρησιμοποιήθηκαν ήδη από τότε και πως εντάσσεται ο Τύπος, ο ρόλος του και η εργαλειοποίησή του στην Εποχή των Επαναστάσεων. Ως προς αυτό, το συγκεκριμένο έντυπο αποτελεί μία χρήσιμη μελέτη περίπτωσης.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ (AJR, τχ.33, 25 Ιουνίου 1798, σσ 262-264)

FOREIGN INTELLIGENCE EXTRAORDINARY

THE Priority of Intelligence which as ever distinguished OUR PAPER will, We trust , receive additional lustre, from the extraordinary News which We now lay before the Public. We received it by a Neutral Ship which arrived in the River last night; and feel ourselves much indebted to the attention of our Correspondent, a Currant Merchant at Zante, for its early communication. Without arrogating to ourselves the merit which is (perhaps) justly our due, We think ourselves justified in asserting, that it is not only the earliest, but, if We are not much mistaken, the only account which will appear in the Prints of this Day respecting the Successes of BUONAPARTE.

COPY OF A LETTER FROM GENERAL BUONAPARTE TO THE
COMMANDANT AT ZANTE

‘‘Athens, 18 Prairial.

‘‘CITIZEN GENERAL,

‘‘Victory still attend us. I inclose you a Copy of a Letter which I have this day written to the Directory. Health and Fraternity.

‘‘BUONAPARTE’’

CITIZENS DIRECTORS,

‘‘The brave Soldiers, who conferred Liberty on Rome, have continued to deserve well of their Country. Greece has joyfully received her Deliverers. The Tree of Liberty is planted on the Piraeus. Thirty thousand Janissaries, the Slaves of Despotism, had taken possession of the Isthmus of Corinth. Two Demi-brigades opened us a passage. After ten days fighting, we have driven the Turks from Morea. The Peloponnesus is now free. Every step in my power has been taken to revive the antient spirit of Spart. The Inhabitants of that celebrated City, seeing the *black broth* of my Troops, and the scarcity of specie to which we have been long accustomed, will, I doubt not, soon acquire the frugal virtues of their Ancestors. As a proper measure of precaution, I have removed all PITT’s gold from the Country.

‘‘Off this Island we encountered the Fleet of the SULTAN. The Mahometan Crescent soon fled before the three-coloured Flag. Nine Sail of the Line are the fruits of this

Victory. The CAPTAIN PACHA's Ship, a second rate, struck to a National Corvette. My Aide-de-Camp will present you with the model of a Trireme which was found among the Archives of Athens. Vessels of this description draw so little water, that our Naval Architects may perhaps think them more eligible than Rafts, for the conveyance of the *Army of England*. Liberty will be sufficiently avenged, if the ruins of a Grecian City furnish us with the means of transporting the Conquerors of Rome to Britain.

“On landing at this Island, I participated in a Scene highly interesting to Humanity — A poor Fisherman, of the family of THEMISTOCLES, attended by his Wife, a descendant of the virtuous PHRYNE, fell at my feet. I received him with Fraternal Embrace, and promised him the protection of the Republic. He invited me to supper at his Hut; and his gratitude to his Deliverer, presented me with a memorable *Oyster Shell* inscribed with the name of his illustrious Ancestor. As this curious piece of antiquity may be of service to some of the DIRECTORY, I have inclosed it in my Dispatches, together with a Marble Tablet, containing the proper form of pronouncing the Sentence of *Ostracism on Royalist Athenians*.

“KLEBER, whom I have ordered to Constantinople, informs me that the Capital of Turkey has proven an easy conquest. — Santa-Sophia has been purified by *The-Philanthropists*; and the liberated Circassians are learning from our Sailors the lessons of Equality and Fraternity. A Detachment of Mount Ida. — The Tomb of ACHILLES has been repaired; and the Bust of BRISEIS (which formed part of the Pedestal) restored to its original state, at the expence of the Female Citizen BUONAPARTE.

“The Division of the Fleet, destined for Egypt, has anchored in the Port of Alexandria. BERTHIER, who commands this Expedition, informs me that this Port will soon be restored to its ancient pre-eminence; and that its celebrated *Pharos* will soon be fit to receive the *Reverberes* which have been sent from the *Rue St. Honore*.

“BARAGUAY D' HILLIERS, with the Left Wing of the *Army of Egypt*, has fixed his Head-quarters at Jerusalem. He is charged to restore the Jews to their ancient Rights. Citizens JACOB JACOBS, SIMON LEVY, and BENJAMIN SOLOMONS, of Amsterdam, have been provisionally appointed Directors. — The Palace of *Pontius Pilate* is rebuilding for their residence. All the vestiges of Superstition in Palestine have been carefully destroyed.

‘I beg you will ratify a Grant which I have made, of the *Temple of the Sun at Palmyra*, to a Society of *Illuminati from Bavaria*. That may be of service in extending our future conquests.

‘I have received very satisfactory accounts from DESAIN, who had been sent by BERTHIER with a Demi-brigade into the interior of Africa. The fine Country has been too long neglected by Europeans. Its manners and civilization it much resembles France, and will soon emulate our virtues. Already does the Torrid Zone glow with the ardour of Freedom. Already has the Altar of Liberty been reared in the Caffrarian Equinoctial Republics. Their regenerated inhabitants have sworn eternal amity to us at a Civic Feast to which a detachment of our Army was invited. This memorable day would have been terminated with the utmost harmony, if the Caffrarian COUNCIL OF ANCIENTS had not devoured the greatest part of General DESAIX’s Etat-Major for their Supper. I hope our Ambassador will be instructed to require that Civic Feats of this nature be omitted for the future. The Director of the Equinoctial Republic regret that the scarcity of British Cloth in Africa, and the great heat of the climate, prevent them from adopting our *costume*.

‘We hope soon to liberate the Hottentots, and to drive the perfidious English from the extremities of Africa and of Europe. Asia, too, will soon be free. The Three-coloured Flag floats on the summit of Caucasus; the Tigrine Republic is established; the Cis, and Trans-Euphratean Conventions are assembled; and soon shall Arabia, under the mild influence of French Principles, resume her ancient appellation, and be again denominated ‘the HAPPY.’

‘In the course of the next Decade I shall sail to the Canal which is now cutting across the Isthmus of Suez. The Polytechnic School, and Corps of Geographical Engineers, are employed in devising means of conveying my heavy artillery across the great Desert. Soon shall India bail us her Deliverers; and those proud Islanders, the Tyrants of Calcutta, fall before the Horses of Arcola.

‘The Members of the National Institute who accompanied the Squadron to Egypt, have made a large collection of antiquities for the use of the Republic. Among the scattered remains of the Alexandrine Library, they have found a curious Treatise, in Arabic, respecting Camels, from which it appears that Human Beings, by proper treatment, may, like those useful animals, be trained to support thirst and hunger without

complaining. — Many reams of papyrus have been collected, as it is thought that during the present scarcity of linen and old rags in France, it may answer all the purposes of paper.— CLEOPATRA's celebrated Obelisk has been shipped on board the Admiral's Ship L'Orient, ci-devant Sans Culottes: Another man of War from Grand Cairo, and which, I trust, will be thought a proper ornament for the Hall of Audience of the Directory. The Cage in which BAJAZET was confined, has been long preserved at Bassora; it will be transmitted to Paris as a proper model for a new Gayenne Diligence. — I beg leave to present to Director MERLIN, a very curious Book, bound in Morocco leather, from Algiers. It is finely illuminated with gold; and contains lists of the various Fees usually received by Deys and their Ministers from Foreign Ambassadors, — A broken Column will be sent from Carthage. It records the downfall of that Commercial City; and is sufficiently large for an Inscription (if the Directory should think proper to place it on the Banks of the Thames), to inform posterity that it marks the spot where *London once stood*.

“Health and Respect,

“BUONAPARTE”

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Andrews, Stuart, *The British Periodical Press and the French Revolution, 1789–99*. Λονδίνο: Palgrave MacMillan, 2000.
- Bell, David A. *Napoleon: Concise Biography*. Οξφόρδη και Νέα Υόρκη: Oxford University Press, 2015.
- Bulwer, Henry Lytton. *Historical Characters: Mackintosh, Talleyrand, Canning, and Cobbett*. Project Gutenberg Online Edition, 2016 [Τελευταία Πρόσβαση 2 Απριλίου 2022].
- Canning, George, Frere, John Hookman, Elis, G. et al, *Poetry of the Anti-Jacobin*. Λονδίνο: 1890.
- Canning, George. *Poetry of the Anti-Jacobin: Comprising the Celebrated Political and Satirical Poems, Parodies, and Jeux-D'esprit*. Λονδίνο: Forgotten Books, 2018.
- Cooper, Richard. ‘William Pitt, Taxation, and the Needs of War’. *Journal of British Studies* 22 (1) (1982): 94.
- Cunningham, Allan. ‘The Philhellenes, Canning, and the Greek Independence’. *Middle Eastern Studies* 14 (2) (1978): 151-181.
- De Montluzin, Emily Lorraine. *The Anti-Jacobins, 1798-1800*. Λονδίνο: Palgrave Macmillan UK, 1988.
- Dickinson, H.T. *Liberty and Property: Political Ideology in Eighteenth-Century Britain*. Νέα Υόρκη: Holmes and Meier, 1978.
- Dixon, Peter. *Canning. Politician and Statesman*. Λονδίνο: Weidenfeld and Nicholson, 1976.
- Dwyer, Philip. *Napoleon: The Path to Power*. Βοστώνη: Yale University Press, 2008.
- Eccleshall, Robert και Walker, Graham. *Biographical Dictionary of British Prime Ministers*. Λονδίνο και Νέα Υόρκη: Routledge, 1988.
- Ehrman, John. *The Younger Pitt: The Reluctant Transition*. Στάνφορντ: Stanford University Press, 1983.
- Ehrman, John. *The Younger Pitt: III, The Consuming Struggle*. Λονδίνο, Constable, 1996.
- Emsley, Clive. *British Society and the French Wars 1793–1815*. Λονδίνο: Palgrave, 1972.
- Hawkins, Edward. ‘Authors of the Poetry of the Anti-Jacobin’. *Notes and Queries, 1st ser. III* (3 Μαΐου 1851): 349.
- Hinde, Wendy. *George Canning*. Λονδίνο: Collins, 1973.
- Holloway, Owen E. ‘George Ellis, the Anti-Jacobin and the Quarterly Review’. *The Review of English Studies* 10 (37) (1934): 55-66.
- Moore, Thomas. *Memoirs of the Life of Richard Brinsley Sheridan*. Λονδίνο: 1825.

- Mori, Jennifer. *Britain in the Age of the French Revolution, 1785-1820*. Λονδίνο: Routledge, 2000.
- Nichols, John. *Illustrations of the Literary History of the Eighteenth-Century*. Λονδίνο: 8 τόμοι, αυτοέκδοση, 1817-1858, τόμος 6.
- Pocock, J.G.A. *Virtue, Commerce, and History. Essays on Political Thought and History, Chiefly in the Eighteenth Century*. Κέιμπριτζ: Cambridge University Press, 1985.
- Rose, George. *A Brief Examination into the Increase of the Revenue, Commerce, and Manufactures of Great Britain, from 1792 to 1799*. Λονδίνο: 1799.
- Richard R. John και Loeb Silberstein, Jonathan (επιμ.). *Making News: The Political Economy of Journalism in Great Britain and the United States from the Glorious Revolution to the Internet*. Οξφόρδη: Oxford University Press, 2015: 19-46.
- Sanders, Lloyd (επιμ.) *Selections from the Anti-Jacobin together with some later poems by George Canning*. Λονδίνο: 1904.
- Smiles, Samuel. *A Publisher and his Friends. Memoir and Correspondence of the Late John Murray, with an Account of the Origin and Progress of the House, 1768–1843*, 2 τόμοι. Κέιμπριτζ: Cambridge University Press, 2014.
- Stanlis, Peter J. *Edmund Burke and Natural Law*. Λονδίνο: Routledge, 2003.
- Stapleton, Augustus Granville. *George Canning and His Times*. Λονδίνο: John W. Parker and Son, 1859.
- Stones, Graeme. "Parody and the "Anti-Jacobin"". *The Wordsworth Circle* 24 (3) (1993): 162-166
- Strachan, John. "Poetry of the Anti-Jacobin", στο Duncan Wu (επιμ.) *A Companion to Romanticism*. Λονδίνο: Wiley Blackwell, 1999: 205-213.
- Walsh, Robert (επιμ.), *Select Speeches of the Right Honourable George Canning with a Preliminary Biographical Sketch and an Appendix*. Λονδίνο: πρώτη έκδοση 1853, Φιλαδέλφεια: 21η έκδοση, Bluebook, 2005.
- Επίσημη Ιστοσελίδα της Βρετανικής Κυβέρνησης*,
<https://www.gov.uk/government/history/past-prime-ministers/george-canning>
 [Τελευταία πρόσβαση 25 Νοεμβρίου 2021]
- Ιστοσελίδα των Εθνικών Αρχείων του Ηνωμένου Βασιλείου*,
<https://discovery.nationalarchives.gov.uk/details/c/F256780>
 [Τελευταία πρόσβαση 25 Νοεμβρίου 2021].
- ΤΥΠΟσκόπιο*, <http://lab-com.pspa.uoa.gr/typoskopio1821.html> [Τελευταία Πρόσβαση 30 Νοεμβρίου 2021].